Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie

VEILIGHEID & STRATEGIE N° 137
Februari 2019

Saoedi-Arabië en Iran

Historiek van een koude oorlog

Luk Sanders

DEFENSIE

Februari 2019

Saoedi-Arabië en Iran

Historiek van een koude oorlog

Luk Sanders

Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie
Studiecentrum voor Veiligheid en Strategie
Renaissancelaan 30
1000 Brussel

ISSN 2295-0915

Een elektronische versie van dit document is beschikbaar en kan gedownload worden van onze website www.khid.be.

De in dit document geuite standpunten vallen uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de auteur en geven niet noodzakelijkerwijs het officiële standpunt van het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie, het Ministerie van Landsverdediging of van de Belgische regering weer.

Vragen, commentaren of opmerkingen met betrekking tot dit document kunnen gestuurd worden naar volgend adres:
Directeur van het Studiecentrum voor Veiligheid en Defensie
Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie
Renaissancelaan 30
1000 Brussel
Of elektronisch naar: irsd-cesd-scvd@mil.be

De auteur

Luk Sanders is onderzoeker aan het Studiecentrum voor Veiligheid en Defensie van het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie. Hij is master in Applied Ethics: Social and Political Questions (KU Leuven) en doctor in de Wijsbegeerte (UA) en in de Sociale en Militaire Wetenschappen (KMS).

Abstract

Ever since the creation of the Islamic Republic of Iran in 1979, relations between that country and Saudi Arabia always have been strained. Not only is it a clash between Shia and Sunni Islam, between Persian and Arab culture, or between a republican model and a monarchy, they are also – and mainly – fighting for regional domination, doing permanent damage to the Middle East region (e.g. in Lebanon, Iraq, Syria, Yemen, Qatar…), with disastrous consequences.

Even though Western superpowers are backing Saudi Arabia, since the American invasion of Iraq in 2003, chances seem to have turned to the advantage of Iran. Nowadays, Saudi Crown Prince Mohammed Bin Salman is desperate to reverse this trend in favour of his country, some even say in his own personal favour.

Inhoudstafel

De auteur i
Abstract i
Inhoudstafel iii
Inleiding 5
Sjiieten en soennieten 7
1. Het schisma 7
2. De religieuze verschillen 8
3. De culturele verschillen 10
4. De ontsporing van de tweespalt 11
Het begin van een koninkrijk: Saoedi-Arabië 13
1. Een deal met Abdul-Wahhab 13
2. Een deal met Amerika 14
Ontmoeting op de USS Quincy 14
Amerika onder Harry Truman 18
Het verdere verloop van de Amerikaans-Saoedische verhoudingen 19
Het begin van een republiek: Iran 22
1. De ondergang van de sjah 22
2. De directe gevolgen van de Islamitische Revolutie 27
De Saoedische reactie op de revolutie 29
De jihad 31
Hezbollah 33
De Irak-Iranoorlog 36
De Iraakse invasie van Koeweit 40
De doos van Pandora: Amerika's invasie van Irak 44
1. 9/11 44
2. De aanloop naar de invasie 44
3. De aanvangsfase 46
4. De ontsporing 47
5. De tussenkomsten van Iran 49

Syrië 51
1. Het ontstaan van de opstand in 2011 51
2. Religie in Syrië 51
3. De band met Iran 53
4. Het geopolitieke steekspel 54
De komst van kroonprins Mohammad bin Salman en de oorlog in Jemen 56
Nieuwe onrust in Libanon 63
Qatar: een derde speler in een quasi-bipolaire regio 65
1. Qatars merkwaardige diplomatie 65
2. Saoedische bemoeienissen 67
Slotbemerkingen en conclusie 71
Bibliografie 73
Bijlagen 80

Inleiding

Door de geschiedenis heen zijn de relaties tussen het Koninkrijk Saoedi-Arabië en de Islamitische Republiek Iran op geen enkel ogenblik hartelijk geweest. Maar sinds de eenentwintigste eeuw lijken hun onderlinge spanningen alsmaar hoger op te lopen en tot op heden is er geen verbetering in het vooruitzicht.

Saoedi-Arabië herbergt de twee heiligste plaatsen van de islam – Mekka en Medina – waardoor het land zich niet alleen profileert als de wieg van de islam, maar ook als de internationale behoeder van de religie, ja zelfs als spiritueel leider van alle moslims ter wereld. Saoedi-Arabië wordt echter geleid door een soennitische dynastie, meer bepaald van wahabitische signatuur. Iran, daarentegen, propageerde aanvankelijk vooral zijn model van de islamitische republiek (aan alle moslims ter wereld), maar door de wijze waarop het conflict tussen Iran en Saoedi-Arabië zich heeft ontvouwd, profileert het zich meer als de internationale behoeder en spirituele leider van alle sjiieten.

Hierbij dient echter meteen te worden opgemerkt dat religie slechts "de buitenkant" is van het verhaal. Als "voortzetting van de politiek met andere middelen" is oorlog per definitie politiek geladen en ook zogenaamde religieuze oorlogen of twisten tussen landen draaien doorgaans meer om politiek dan om religie. Religie kan niettemin aanzetten tot een totaalengagement. Bovendien is religie – net als taal – een belangrijke cultuurgenererende factor die medebepalend is voor de identiteit van een volk. Bijgevolg biedt het mensen een gevoel van samenhorigheid. De reden waarom religie slechts de buitenkant van het verhaal is, is omdat in de oorlogsretoriek tussen beide landen theologische argumenten volkomen bijkomstig zijn. De facto gaat het daar niet over, voor geen van beide landen. Waar het om gaat, is het uitoefenen van invloed. De koude oorlog tussen Iran en Saoedi-Arabië is een strijd die in wezen gaat over regionale dominantie.

Wie het conflict tussen Iran en Saoedi-Arabië enkel kent vanuit de mediaberichtgeving, riskeert het zuiver religieuze aspect daarin te overschatten. Haast alle westerse auteurs die wat dieper ingaan op dit conflict wijzen daarop. Toch zal de tweespalt soennisme-sjiisme een voortdurend terugkomend thema zijn in dit werk, maar veeleer als een etnische tweespalt.

Wat ook een rol speelt is dat Iran een voormalige supermacht is (thans hooguit een regionale grootmacht in een geglobaliseerde wereld) en heel wat landen met een dergelijk verleden (zoals Egypte, Rusland, Irak, Turkije, Groot-Brittannië …) moeilijk lijken te kunnen genezen van de nostalgie naar hun roemrijke verleden. Het "nieuwe Perzië" is ook geen Arabisch land, waardoor het automatisch al een buitenbeentje is in de regio. De spanningen tussen Iran en Saoedi-Arabië zijn in die zin ook te wijten aan de tweespalt Perzisch[1]-Arabisch, die al ouder is dan de islam. Zo wijzen Saoedi's de Iraniërs er voortdurend op dat zij zich niet hebben te mengen in Arabische aangelegenheden.

Het verwarrende element is dus dat de bondgenootschappen van de beide rivalen de facto in grote mate afhangen van de religieuze machtsverhoudingen binnen moslimlanden, ook al draaien de diepste twistpunten niet rond theologische kwesties en ook al is het niet

[1] "Iran" en "Perzië" zijn synoniemen. De eerstgenoemde naam – die letterlijk "land van Ariërs" betekent – is de enige die altijd heeft bestaan voor de Iraniërs (of Perzen), de tweede was eeuwenlang de internationale benaming zoals die in verschillende vreemde talen werd gehanteerd. (Fishman, 2010, p. 266)

noodzakelijk de meerderheid van de bevolking die de religieuze machtsverhouding van een land bepaalt.

De rivaliteit tussen Saoedi-Arabië en Iran wordt tegenwoordig een "koude oorlog" genoemd, uiteraard naar analogie van de Koude Oorlog die na de Tweede Wereldoorlog ontstond tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, elk met zijn invloedsfeer. Ook Saoedi-Arabië en Iran strijden vandaag om invloed en dominantie buiten hun grenzen en cruciaal in deze analogie is dat beide landen een directe militaire confrontatie met elkaar niet zien zitten. De geografie van de twee uitgestrekte en dunbevolkte landen laat een makkelijke verdediging toe en het is ondenkbaar dat de inwoners zich zouden onderwerpen aan elkaars regime. Bijgevolg steunen zij hun ideologische bondgenoten in regionale oorlogen buiten hun eigen grenzen, zoals in Irak, Syrië, Bahrein, Jemen en Libanon. Alleen, terwijl de oorspronkelijke Koude Oorlog een wereldwijd fenomeen was, speelt deze koude oorlog zich grotendeels af binnen het Midden-Oosten (en in mindere mate ook binnen de ruimere moslimwereld). In wezen betreft het dus een machtsstrijd om invloed en dominantie binnen hoofdzakelijk het Midden-Oosten en naarmate de retoriek en de *proxy wars* toenemen, brengen zij heel wat schade toe aan de regio.

Dat de regionale spanningen zo hoog zijn opgelopen in de afgelopen vijftien jaar heeft – alles goed en wel beschouwd – vooral te maken met de gevolgen van de Amerikaanse invasie in Irak in 2003. Kenmerkend voor laatstgenoemd land is dat het een sjiitische meerderheid heeft, met decennialang een hoofdzakelijk soennitisch regime aan de macht, dat van Sadam Hoessein. Toen de Amerikanen dat regime omver hebben geworpen, werd een bepaald machtsevenwicht verstoord, wat zowel Saoedi-Arabië als Iran tot grote zenuwachtigheid heeft gebracht. Saoedi-Arabië – bondgenoot van de Verenigde Staten – hoopte te redden wat er te redden viel om de soennieten aan de macht te houden, terwijl Iran – aartsvijand van de Verenigde Staten – hoopte om aansluiting te vinden bij de sjiitische meerderheid.

Jaren later stemde ook de Arabische Lente de beide regionale grootmachten tot zenuwachtigheid omdat toen eens te meer machtsevenwichten onderuit werden gehaald in landen als Bahrein, Syrië en Jemen. Ook daar hoopte de ene zijn macht en invloed te kunnen behouden en de andere zijn macht en invloed te vergroten.

Wat kenmerkend is voor de huidige situatie is dat het geduld van de Saoedi's op is omwille van de invloed die ze hebben verloren in de afgelopen vijftien jaar. Daardoor treedt het land tegenwoordig meer eigengereid en grimmiger op dan vroeger het geval was, niet in het minst onder invloed van de jonge ambitieuze kroonprins Mohammad bin Salman.

Deze studie tracht om de hedendaagse verhoudingen tussen Iran en Saoedi-Arabië in kaart te brengen aan de hand van een historiek van de koude oorlog tussen beide landen. Zonder inzicht in dat verleden valt de actuele situatie immers onmogelijk te begrijpen.

Vooreerst zal worden ingegaan op wat daarnet werd omschreven als de buitenkant van het conflict, namelijk het religieuze aspect, zijnde de tweespalt tussen soennieten en sjiieten. In de daaropvolgende hoofdstukken zal blijken hoe van bij het ontstaan van het koninkrijk Saoedi-Arabië en de republiek Iran de beide landen elkaar hebben beconcurreerd als leidende natie van de ruimere Golfregio. Tot nog toe gebeurde dat nooit in een rechtstreekse militaire confrontatie, maar wel in diverse vormen van steun die zij leverden wanneer zich gewapende conflicten voordeden in nabijgelegen landen. In die zin is een studie van de relaties tussen deze beide landen ook een studie van de hele Golfregio, deels ook van het hele Midden-Oosten en zelfs van grote delen van de hele moslimwereld.

Sjiieten en soennieten

1. Het schisma

Als er één tijdstip moet worden aangeduid waarop de tweespalt soennisme-sjiisme is ontstaan, is dat het overlijden van de profeet Mohammed in het jaar 632 van onze jaartelling. De grond ervan gaat terug tot de twisten omtrent zijn opvolging.

In tegenstelling tot Jezus van Nazareth was Mohammed niet alleen een religieuze, maar ook een politieke en een militaire leider. Zijn overlijden als zodanig, net als de omstandigheden waarin zich dat voltrok, kwam voor zijn volgelingen als een donderslag bij heldere hemel. Hij had meerdere moordpogingen en veldslagen overleefd, en als de profeet überhaupt al op een menselijke wijze deze wereld zou verlaten, leek het voor zijn entourage evident dat zich dat in een heroïsche sfeer zou voltrekken. Een natuurlijke dood – vandaag wordt aangenomen dat hersenvliesontsteking de doodsoorzaak was[2] – lag hoegenaamd niet binnen de verwachtingen en op het ogenblik van zijn overlijden had de profeet geen enkele levende mannelijke nakomeling, ook al had hij negen vrouwen gehad in zijn leven. Daardoor verliep de opvolging eerder chaotisch.

Bij notabele figuren – en notabeler dan Mohammed kon je in zijn regio toen niet zijn – waren huwelijken doorgaans diplomatieke allianties die niet zozeer bezegeld werden door het huwelijk zelf, maar wel door de geboorte van de eerste mannelijke nakomeling die daaruit voortvloeide. Bovendien werd het aantal mannelijke nakomelingen van een man toen gezien als een belangrijke indicatie van zijn viriliteit, krijgerschap en charisma.[3]

De afwezigheid van een zoon was voor Mohammeds volgelingen een reden te meer om aan te nemen dat zijn tijd nog niet was gekomen. Hoe dan ook, op het ogenblik van Mohammeds overlijden was niets geregeld in verband met zijn opvolging. De profeet had wel zijn voornaamste raadgever, Abu Bakr, aangeduid om de aanbidding te leiden in zijn afwezigheid, maar hoe de profeet de daadwerkelijke opvolging van zijn religieuze, politieke en militaire leiderschap na zijn dood zou hebben gezien – door wie en op welke manier – was de toen moeilijk te beantwoorden vraag die aanleiding heeft gegeven tot het schisma binnen de islam, tussen hoofdzakelijk sjiieten en soennieten.

Met betrekking tot die tweespalt zijn westerlingen, al dan niet bewust, vaak geneigd een parallel te zien met wat zich in Europa voltrok ten tijde van de Reformatie en Contrareformatie, dus de tweespalt tussen katholieken en protestanten. Men dient hiervoor echter grote omzichtigheid aan de dag te leggen, al was het maar omdat de islam, in tegenstelling tot het christendom, geen geïnstitutionaliseerde gezagsstructuren kent.[4] Zelfs al in het begin ging de strijd niet over geloofspunten, zoals in het christendom. Het betrof enkel een machtsstrijd over wie het leiderschap zou overnemen van de toen al erg omvangrijke en nog verder groeiende moslimgemeenschap in het Midden-Oosten.

---

[2] (Hazleton, 2009, p. 12).

[3] (Hazleton, 2009, pp. 14-5).

[4] (Berkey, 2003, p. 83).

Sommigen meenden dat de opvolging bepaald moest worden door verkiezing of bij consensus. Anderen meenden dat enkel biologische nakomelingen van de profeet in aanmerking kwamen, dus dat de opvolging via Mohammeds dochters moest gebeuren.

Uiteindelijk was het de reeds genoemde Abu Bakr die de officiële opvolger werd, maar een aantal volgelingen van de profeet meenden dat dit een vergissing was, omdat, huns inziens, de titel toekwam aan Ali, neef en schoonzoon van de profeet. Uiteindelijk verwierf Ali ook de titel van kalief, namelijk nadat de beide opvolgers van Abu Bakr waren vermoord.

Nadat ook Ali werd vermoord, eisten diens beide zonen – Hasan en Hoessein – de titel op. Hoessein werd echter eveneens om het leven gebracht, in het jaar 680 te Karbala, een stad in het huidige Irak. Zijn martelaarschap wordt tot op heden jaarlijks herdacht tijdens de zogenaamde "Asjoera". Soennieten herdenken die dag enkel de uittocht van Mozes uit Egypte (dus zoals het joodse Pesach), maar voor de sjiieten heeft die dag een bijkomende betekenis, waarbij in optochten de deelnemers zichzelf vaak kastijden om te delen in het leed van Hoessein. De sjiieten menen immers dat hij de ware opvolger was van Ali. Het woord sjiiet is overigens een samentrekking van de uitdrukking "sjiat Ali" oftewel de "volgeling van Ali".

Wanneer Ali uiteindelijk alsnog kalief werd, hadden de soennieten zich daar niet massaal tegen verzet, maar zij bleven zichzelf wel beschouwen als de ware aanhangers van de "soenna" oftewel van de authentieke "traditie" van de profeet. Nadien waren het soennieten die gewapenderhand hun invloedssfeer verder uitbreidden tot Noord-Afrika en Europa (zoals het "kalifaat" Córdoba in het huidige Spanje en het "emiraat" Sicilië in het huidige Italië), waardoor zij tot op heden veel groter zijn in aantal dan de sjiieten. Aan het laatste kalifaat kwam een einde met de val van het Ottomaanse Rijk, na de Eerste Wereldoorlog, ten minste voor zover we het grondgebied van de zogenaamde "Islamitische Staat" (Daesh) daarvoor niet in aanmerking nemen, wat het geval is voor de overgrote meerderheid van de internationale moslimgemeenschap.

2. De religieuze verschillen

Een van de vele redenen waarom de parallel tussen het grote christelijke en het grote islamitische schisma kan bedriegen is omdat, ondanks alle geweld, de effectieve onderlinge gevechten tussen soennieten en sjiieten eerder anekdotisch waren als men die vergelijkt met wat zich in Europa heeft afgespeeld als gevolg van de Reformatie.

Als men alsnog de vergelijking wil doortrekken, kan bovendien niet eenduidig worden uitgemaakt welke moslimgemeenschap het dichtst aanleunt bij de katholieken en welke bij de protestanten. Sjiieten gelijken eerder op protestanten in die zin dat zij een grotere traditie hebben van intern overleg dan katholieken of soennieten. Maar sjiieten lijken dan weer meer op katholieken in die zin dat voor hen de rol van de clerus veel belangrijker is dan voor protestanten of soennieten. Bij soennieten ligt – net als bij de protestanten – een grote nadruk op de persoonlijke band tussen de individuele gelovige en God, terwijl sjiieten – net als katholieken – veel belang hechten aan clerici, heiligen, graftomben, afbeeldingen, enzovoort.

Voor de beide religies staat – zonder enige twijfel – de Koran centraal als de heiligste bron van hun leer, evenals de zogenaamde "Hadith" (d.i. de vastgelegde overleveringen over het doen en laten en de uitspraken van Mohammed). De soennieten zijn echter meer geneigd zich daartoe te beperken, terwijl sjiieten ook veel belang hechten aan de overleveringen van heel wat van hun geleerden. In die zin is de sjiitische theologie complexer en vaak ook genuanceerder dan de soennitische.

Naast de algemene religieuze verschillen tussen soennieten en sjiieten is er een opmerkelijke parallel tussen het Iraanse sjiisme en het Saoedische soennisme in het bijzonder. Deze beide strekkingen hebben namelijk, althans in oorsprong, een grotere zendingsijver dan bij niet-Iraanse sjiieten en niet-Saoedische soennieten. Voor Iran en Saoedi-Arabië zit achter die zendingsijver een politieke agenda die vandaag belangrijker is dan de religieuze.

Bij de oprichting van de Islamitische Republiek Iran was de voornaamste krachtlijn van het buitenlands beleid het uitdragen van precies dat model van een "islamitische republiek". In tegenstelling tot wat westerlingen spontaan zouden kunnen denken, zit de angel daarvan niet zozeer in het theocratische element, maar wel in het republikeinse. De Golfregio bestaat immers uit een aantal vorstendommen, waardoor die idee van een islamitische republiek een directe aanval was aan het adres van veel van de hoogste machthebbers uit de Golfregio.

Wat de zendingsijver van de wahabieten betreft liggen de zaken iets ingewikkelder. Het wahabisme stelt zich als doel om zo dicht als mogelijk aan te sluiten bij de oorspronkelijke islam, waardoor het waken over de zuiverheid van het geloof een hoofdthema is binnen deze strekking. Het is wellicht correcter te stellen dat wahabieten hun religie niet zozeer beschouwen als de zuiverste vorm van islam, maar als dé islam. Zij tonen weinig begrip voor afwijkende meningen. Het wahabisme is een strikte – typisch Saoedische – vorm van salafisme, die op zijn beurt een soennitische opwekkingsbeweging is.[5]

Het wahabisme wordt gekenmerkt door eendimensionaal zwart-witdenken, wat naar verluidt zou voortvloeien uit de geografie van het monotone Arabische schiereiland. Gedurende een achttal eeuwen was dat geïsoleerd en bestond het bijna uitsluitend uit zandvlakten met gloeiendhete dagen en ijskoude nachten. Schakeringen zijn quasi onbestaande: je bent voor of tegen mij. "Muziek" beperkt zich veelal tot ofwel een zuiver vocaal gezang van slechts één persoon, ofwel zuiver instrumentale muziek gespeeld door één instrument met slechts één snaar. De geschriften van de oprichter van het wahabisme – Mohammed ibn Abdul-Wahhab – zijn tevens van een ongenuanceerde eenvoud, niet in het minst zijn basiswerk *Kitab At-Tawhid*.[6]

Hoewel grote delen van het huidige Saoedi-Arabië lang onder Ottomaans bewind hebben gestaan, ontsnapten de burgers vaak aan daadwerkelijke overheersing omdat het land zo weinig te bieden had, dunbevolkt was en moeilijk te beheren viel; een eindeloze, kurkdroge zandvlakte met nauwelijks planten, dieren of andere natuurlijke rijkdommen die toen van belang waren. Bijna telkens wanneer men probeerde te boren naar water, spoot er – toen tot ieders ergernis – enkel aardolie uit de grond. Quasi het enige belang dat het Arabische schiereiland toen had, was van religieuze aard. De heilige steden vormden toen ook de belangrijkste bron van financiële inkomsten.

Een aantal gebieden van het huidige Saoedi-Arabië ontsnapten overigens decennialang volledig aan Ottomaanse controle.[7] Het huidige Saoedi-Arabië werd echter wel omgeven door een wereld die strakker en permanent bestuurd werd, eerst door Ottomanen en vervolgens door

---

[5] Wahabieten ontwijken vaak de term wahabisme en noemen zichzelf eerder (Saoedische) salafisten omdat de naam "wahabisme" verwijst naar de persoonsnaam van de stichter van deze stroming – Mohammed ibn Abd al-Wahhab (1703-1792) – waardoor dit kan overkomen als een personencultus en bijgevolg als afgoderij. Binnen het sjiisme komen vaker vormen van personencultus voor – niet in het minst ten aanzien van ayatollah Khomeini – wat voor soennieten een bijkomend argument is om elke vorm van personencultus af te zweren. In die zin is "wahabisme" eerder een westerse benaming voor het (Saoedische) salafisme.

[6] (bin Abdul-Wahhab, s.d.).

[7] (Al-Rasheed, A History of Saudi Arabia, 2002, pp. 14-25).

Britten en Fransen … Daardoor, en natuurlijk ook als thuisland van de heiligste plaatsen, werd al van bij het ontstaan van het huidige Saoedi-Arabië een groot belang gehecht aan het behoud van de eigen cultuur en religie; elke vreemde invloed werd en wordt al gauw gezien als een bezoedeling van de zuivere islam.

Het wahabisme wordt an sich gekenmerkt door een belangrijke zendingsijver, maar die was in de eerste decennia van Saoedi-Arabië eerder religieus en niet agressief. In die tijd strookte die wahabitische zendingsijver niet altijd met de politieke agenda van het Huis van Saoed. Het was aanvankelijk vooral onder druk van de clerus en belangrijke delen van de bevolking dat het koningshuis toch gulle schenkingen deed aan moslims overal ter wereld.[8]

Pas na het uitbreken van de Islamitische Revolutie in Iran begon de Saoedische monarchie die zendingsijver zelf interessant te vinden, namelijk als middel om haar invloed te vergroten op diverse plaatsen in het Midden-Oosten, dus als reactie op het Iraanse buitenlands beleid van beïnvloeding.

De hoofdkrachtinspanning van het Iraanse buitenlands beleid heeft zich immers gaandeweg verlegd van aanvankelijk de export van de islamitische revolutie en republiek naar de uitbreiding en consolidatie van invloed. Op die manier zou men dus kunnen stellen dat de missie van beide landen intussen gesecularisseerd is, al zullen ze dat zelf met klem ontkennen. In ieder geval is de politieke component van hun respectieve nationale missies vandaag veel belangrijker dan de religieuze.

3. De culturele verschillen

Zoals eerder vermeld hechten sjiieten meer belang aan zowel “overleg” als “hiërarchie”. Dat lijkt contradictorisch aangezien binnen een hiërarchische structuur per definitie het woord van de hogere in rang zwaarder doorweegt dan dat van de lagere. Maar sjiitische clerici danken hun gezag niet zozeer aan hun geboorte of hun titel, maar aan hun wijsheid die in belangrijke mate is gebleken tijdens het overleg en religieuze debatten. Die nuance is van belang in het kader van de koude oorlog tussen Iran en Saoedi-Arabië, omdat Iran zich afzet tegen machtsoverdracht via erfopvolging, zoals dat het geval is in de monarchieën van de Golfregio. Voor sjiieten is religieuze (en deels ook politieke) autoriteit dus eerder gebaseerd op wijsheid en verdienste, terwijl voor de soennieten van de Golfregio die autoriteit in belangrijke mate bepaald wordt door geboorte.

Bovendien strekt de sjiitische overlegcultuur zich uit over alle domeinen van de samenleving. Volgens de Franse intellectueel Emmanuel Todd – een van de enige wetenschappers ter wereld die de Arabische Lente voorvoelde – zou Iran al lang een democratie zijn geweest indien het Westen dat land met rust had gelaten …

> “[…] je pense que les Iraniens ont un fort tempérament démocratique. Ils votent tout le temps, discutent, se fragmentent. Les Iraniens auraient été la première des grandes démocraties du Moyen-Orient si on leur avait foutu la paix. […]
>
> Je ne nie pas du tout le caractère violent et intolérant du khomeynisme, mais compte tenu de l’empressement avec lequel ils ont mis en place des procédures

[8] Het was in die context dat de Grote Moskee van Brussel geheel werd gerenoveerd op kosten van de Saoedische staat en in 1978 plechtig werd ingehuldigd in aanwezigheid van koning Boudewijn en de toenmalige Saoedische koning Khalid bin Abdoel Aziz al-Saoed.

électorales, certes pas parfaites, mais tout de même, et compte tenu de ce qu'est le chiisme, ils auraient dû aller plus vite. La façon dont la révolution iranienne a été maltraitée par les grandes puissances, a produit un effet de freinage."[9]

Om Iran op politiek vlak te begrijpen is het wellicht ook van belang te weten dat sjiieten doorgaans veel indirecter zijn in hun communicatie dan soennieten (en protestanten). In de Iraanse cultuur is bijvoorbeeld de poëzie van groot belang, evenals de beleefdheidsvormen in de dagelijkse omgang. De zogenaamde "taarof" – zeg maar de Iraanse etiquette – is quasi allesbepalend voor de sociale omgangsvormen in het land. Wie in de communicatie meteen op zijn doel afgaat komt ongeduldig, onbeschaafd en respectloos over, hij zou daarmee immers blijk geven van onverschilligheid voor de gevoelens van zijn gesprekpartner. Dat bemoeilijkt het overleg met bijvoorbeeld Amerikanen die te veel *to the point*, *no-nonsense* en *down-to-earth* zijn ingesteld om efficiënt te kunnen onderhandelen met Iraniërs voor wie respect, beleefdheid en geduld van cruciaal belang zijn. Voor ons, westerlingen, kan dit vaag klinken, maar niet voor Iraniërs. Op dat vlak hebben de Amerikanen wellicht al veel onnodige potten gebroken. Voor hen telt quasi enkel de inhoud van wat iemand zegt, de *bottom line* van het hele gebeuren, terwijl voor Iraniërs de vorm al minstens zo belangrijk is.

Uiteraard geldt ook voor soennieten dat respect dient betoond te worden voor de cultuur – in zekere zin geldt dat natuurlijk voor zowat iedereen – maar de genoemde eenvoud van het wahabisme maakt dat men ten aanzien van Saoedi's sneller *to the point* kan komen dan ten aanzien van Iraniërs.

Nog een cultureel verschil tussen soennieten en sjiieten dat vermeldenswaard is in de context van dit werk is dat in landen waar beide groepen samenleven, doorgaans de sjiieten tot de lagere sociale klassen behoren. Dat geldt niet voor Iran (waar ook een soennitische minderheid woont), maar decennialang was of is dit wel het geval in Libanon, Irak, Qatar, Bahrein, enzovoort. Niettemin hechten Iraanse sjiieten doorgaans veel meer belang aan onderwijs (in de brede zin van het woord, dus niet enkel religieus en bovendien zowel voor mannen als vrouwen) dan soennieten overal ter wereld. Iraniërs zien zichzelf vaak nog altijd als nakomelingen van het grote Perzië met zijn rijke beschaving die zij veel hoogstaander achten dan eender welke Arabische beschaving, ook al zullen Egyptenaren en Irakezen dat tegenspreken.

4. De ontsporing van de tweespalt

Gedurende eeuwen was er weliswaar een feitelijke verdeeldheid tussen sjiieten en soennieten, maar zonder dat dit tot oorlogen, sterke rivaliteiten of noemenswaardige gewelduitbarstingen heeft geleid. Uitzonderingen niet te na gesproken, hebben soennieten en sjiieten eeuwenlang vreedzaam naast elkaar geleefd. Gemengde huwelijken waren geen uitzondering en een occasioneel bezoek aan elkaars moskeeën beschouwden talloze moslims als normaal.

Sinds de Islamitische Revolutie in Iran is de zenuwachtigheid tussen beide religieuze groepen echter beginnen oplopen, doordat de tegenstanders van Iran – als reactie op de Islamitische Revolutie – dat onderscheid tussen sjiieten en soennieten kunstmatig zijn beginnen opkloppen om politieke redenen. Niettemin is de geweldsexplosie tussen beide groepen in wezen een zaak van de eenentwintigste eeuw. Het is hoogstwaarschijnlijk Abu

[9] (Todd, 2011, p. 25).

Musab al-Zarqawi die de grootste verantwoordelijkheid draagt voor de orgie van geweld die een goede tien jaar geleden is uitgebroken tussen soennieten en sjiieten.

Na aanvankelijk een liederlijk leven te hebben geleid van alcohol, drugs en naar verluidt ook pooierschap, radicaliseerde hij in een Jordaanse gevangenis. Vanuit zogenaamd religieuze overwegingen verwijderde hij, met een binnengesmokkeld scheermes, de talrijke tatoeages over zijn hele lichaam (die hem de bijnaam "green man" hadden opgeleverd) en tegelijk raakte hij vervuld met haat ten aanzien van de Verenigde Staten van Amerika.[10]

Hij riep openlijk op tot brutaal geweld en bleek in een ijltempo een grote aanhang te verwerven onder voormalige moedjahedien en gefrustreerde Iraakse soennieten. Als gevolg van de baldadigheden die hij en zijn aanhangers manifesteerden in Afghanistan na de Amerikaanse invasie kwam hij al snel in het vizier van Amerikaanse inlichtingendiensten en in 2002 – dus nog voor de Amerikaanse invasie van Irak – had de CIA een plan uitgewerkt om Zarqawi uit te schakelen op een ogenblik dat hij zich in een trainingskamp in Afghanistan bevond. Toenmalig vicepresident Dick Cheney blokkeerde dit plan echter eigenhandig omdat hij ervan overtuigd was dat Zarqawi de man was die de link tussen Al Qaida en Saddam Hoessein vormde. De CIA wist toen al dat die link een verzinsel en een idee-fixe was van het Witte Huis en trachtte Cheney op andere gedachten te brengen met de verklaring dat Zarqawi – net als Osama bin Laden – een profiel had van iemand waarmee Saddam meteen zou afrekenen, terwijl Zarqawi (net als bin Laden) seculiere dictators verafschuwde.

Bij zijn pleidooi om de Verenigde Naties te overtuigen van de noodzaak van de Amerikaanse invasie in Irak noemde Colin Powell echter niet minder dan eenentwintigmaal de naam van Zarqawi in verband met de link tussen de terreurgroep en het regime in Irak … tot grote frustratie van de CIA.

In 2003 zag de charismatische Zarqawi – wiens populariteit in de regio nog was toegenomen door Powells speech – met lede ogen aan hoe de Amerikanen Irak binnenvielen. Hoewel het regime van Saddam Hoessein in wezen seculier was, was het niettemin een soennitisch regime dat een overwegend sjiitische bevolking domineerde. Dat was toen nog vooral een etnische kwestie, eerder dan een religieuze. Zoals bekend waren de Amerikanen – even onvoorbereid als naïef – vastberaden om manu militari een democratie te vestigen in Irak. Naar verluidt zou, bij de aanvang van de Amerikaanse invasie van Irak, George W. Bush niet eens geweten hebben dat er zoiets bestaat als sjiieten en soennieten. Niettemin zou een (opgelegde) democratie in Irak alvast betekenen dat de heerschappij van de soennieten voorbij was, aangezien zij in de minderheid waren.

Zarqawi wilde koste wat kost vermijden dat de Amerikanen hun zin kregen, namelijk een Irak gedomineerd door "een westerse ideologie", zijnde de democratie. Vanuit militair oogpunt was er voor zijn manschappen geen beginnen aan om de Amerikanen te verslaan. Heel vaak geldt in zo'n geval de guerrilla als alternatief, maar Zarqawi meende nog een beter plan te kennen om het Amerikaanse plan te kelderen, namelijk de uitlokking van een burgeroorlog tussen sjiieten en soennieten.

[10] Zie (Brisard & Martinez, 2005, pp. 10-4) en (Napoleoni, 2011, pp. 61-76).

Het begin van een koninkrijk: Saoedi-Arabië

Wie de geopolitieke positie van Saoedi-Arabië wil kennen, dient zich ten minste bewust te zijn van twee deals die aan de basis liggen van het buitenlands beleid van het land, ook al liggen die ver van elkaar verwijderd in de tijd.

1. Een deal met Abdul-Wahhab

Lang voor de oprichting van het huidige Saoedi-Arabië in 1932 vond een bondgenootschap plaats tussen twee families. Toen Mohammed ibn Abdul-Wahhab (1703-1792), de grondlegger van het wahabisme, als predikant naar Qaseem trok, 450 km ten noordwesten van Riyad, was hij geschokt door het leven dat de mensen daar leidden. Mensen rookten, zongen, dansten en deden allerlei zaken die Wahhab afdeed als afgoderij. Diegenen onder hen voor wie de islam nog iets betekende, riep hij op om terug te gaan naar de oorsprong van de islam. Wahhab en zijn aanhangers weigerden zichzelf te beschouwen (en te benoemen) als een afzonderlijke school. Zij wilden enkel teruggaan naar de oorsprong van de islam, de échte islam. Hun tegenstanders noemden hen echter wahabieten, wat enigszins als een belediging werd gezien, als zouden zij Ibn Abdul-Wahhab aanbidden in plaats van Allah.

Wahhab had reeds een aanzienlijke aanhang toen hij zijn legendarische ontmoeting had met Mohammed bin Saoed, de toen ambitieuze heerser over een kleine oase, genaamd Dariyah, niet heel ver van een nog kleinere oase, genaamd Riyad (die dus later de hoofdstad van het land zou worden):

> "Then the first Wahhabi [d.i. Ibn Abdul-Wahhab] encountered Mohammed Ibn Saud, the ambitious ruler of Dariyah, a small oasis town near the even smaller oasis of Riyadh. History was made. In A.H. 1157 (A.D. 1733) the two Mohammeds concluded a pact. Ibn Saud would protect and propagate the stern doctrines of the Wahhabi mission, which made the Koran the basis of government. In return, Abdul Wahhab would support the ruler, supplying him with 'glory and power'. Whoever championed his message, he promised, 'will, by means of it, rule lands and men'."
>
> So it proved. In the following year the preacher proclaimed jihad, holy war, to purify Arabia, and after a series of bloodthirsty military campaigns, the Wahhabi armies swept into Mecca in April 1803 (A.H. 1218), extending Saudi authority from the Persian Gulf to the Red Sea. For a moment the House of Saud controlled more territory than the fledgling United States."[11]

Dit buitengewoon belangrijke pact werd bezegeld met het huwelijk tussen de dochter van Abdul-Wahhab en Abdul Aziz, zoon en opvolger van bin Saoed. Tot op heden zijn de nakomelingen van niet alleen Mohammed bin Saoed van groot belang in Saoedi-Arabië, maar ook die van Mohammed Ibn Abdul-Wahhab.

Mohammed bin Saoed wordt ook beschouwd als de stichter van het emiraat Dariyah dat later de "Eerste Saoedische Staat" zou worden genoemd en bestond van 1744 tot 1818. Het historische belang ervan is vooral dat daar de krijtlijnen werden uitgetekend van de wijze waarop Saoedi-Arabië tot op heden wordt bestuurd, dat wil zeggen een theocratie, gegrond op de Koran, met een absolute monarch die niettemin in het oog werd gehouden door de streng

[11] (Lacey, 2009, p. 20).

wahabitische clerus die in ruil voorzag in de eerder geciteerde *glory and power* van die monarch.

Het wahabisme streeft in regel ook eenvoud na. Eens de miljarden oliedollars begonnen binnen te stromen en de levensstijl van het Huis van Saoed zich daaraan aanpaste, zou dat een heikel punt worden dat vaak aanleiding gaf en geeft tot ongenoegen, zowel onder de clerus als onder de bevolking.

Vanaf 1811 kwam het jonge emiraat onder vuur te liggen van Turkse en Egyptische kanonnen, in naam van het Ottomaanse Rijk. Pas na zeven jaar, in 1818, capituleerde deze Eerste Saoedische Staat uiteindelijk na de complete vernieling van de hoofdstad. In datzelfde jaar werd Abdullah bin Saoed – de derde en laatste koning van de Eerste Saoedische Staat – ook publiekelijk onthoofd omdat hij de Ottomaanse kalief, sultan Mahmut II, een afvallige zou hebben genoemd, terwijl die toen de officiële behoeder was van de heilige plaatsen. Het emiraat van Abdullah bin Saoed ging weliswaar ten onder, maar de alliantie tussen de families Saoed en Wahhab hield toch stand – niet zonder de nodige familieruzies.

Na de terugtrekking van de Egyptische troepen uit de regio van Riyad, onder druk van de lokale bevolking, werd in 1924 een nieuwe poging ondernomen voor de instelling van een Saoedisch-wahabitisch bewind, ditmaal onder leiding van Turki bin Abdullah, zoon van Abdullah bin Saoed. Dit zogenaamde emiraat Nadjd – ook wel de "Tweede Saoedische Staat" genoemd – kende minder religieuze bezieling en ook minder territoriale uitbreiding dan de Eerste Staat en ging in 1891 roemloos ten onderging aan interne conflicten binnen het Huis van Saoed.[12]

Het was vanaf 1902 dat deze dynastie een langdurige campagne aanvatte om een eindeloze reeks van stammen, sjeikdommen, stadstaten, emiraten en koninkrijken op het Arabisch Schiereiland te veroveren, wat uiteindelijk in 1932 leidde tot de vereniging van het huidige Saoedi-Arabië, met ditmaal Ibn Saoed aan het hoofd.

Zo ontstond voor de derde maal een koninkrijk onder leiding van het Huis van Saoed. Ook deze keer berustte de legitimiteit van de monarchie op de goedkeuring van de wahabitische clerici. Tot op heden is het zo dat bij bijna elke publieke verschijning van de vorst en bij bijna elke belangrijke onderhandeling, hij omgeven is door conservatieve clerici die alles nauwlettend in de gaten houden.

2. Een deal met Amerika

Ontmoeting op de USS Quincy

Een tweede belangrijke deal die tot op heden heel bepalend is geweest voor de geopolitieke positie van Saoedi-Arabië voltrok zich meer dan 200 jaar na de eerste, namelijk in 1945 (en dus dertien jaar na de oprichting van het huidige koninkrijk). Toen president Roosevelt per oorlogsschip huiswaarts keerde van de Conferentie van Jalta – met de USS *Quincy* – ging het schip even voor anker in het grote Bittermeer, een verbreding te midden van

[12] (Al-Rasheed, A History of Saudi Arabia, 2002, pp. 23-6).

het Suezkanaal. Daar zou de president, op dat schip, een onderhoud hebben met de eerste koning van het huidige Saoedi-Arabië, Ibn Saoed.[13]

In die tijd had Amerika al wel een rudimentaire diplomatieke post in Djedda en sinds 1938 werden al enkele petroleumcontracten afgesloten met Amerikaanse bedrijven. Op dat ogenblik kon Amerika echter nog grotendeels voorzien in zijn eigen olievoorziening en de Saoedi's hadden toen nog geen vermoeden hoe belangrijk hun oliereserves zouden worden voor de toekomst van hun land.

De hele expeditie om de twee staatshoofden elkaar te laten ontmoeten verliep echter niet zonder Babylonische spraakverwarringen. Zo kwamen de beide partijen overeen dat de ontmoeting in het grootste geheim zou plaatsvinden. Voor de Amerikanen betekende dit dat zo weinig mogelijk mensen zouden betrokken worden bij de hele operatie. De koning zou met een ander schip – de USS *Murphy* – worden opgehaald in de havenstad Djedda – vijftig kilometer ten oosten van Mekka – en de bemanning ervan had als bevel meegekregen dat de koninklijke delegatie uit niet meer mensen mocht bestaan dan vier notabelen en acht lijfwachten.

Ibn Saoed stond het schip echter op te wachten met een gigantische karavaan, bestaande uit regeringsleden, stamhoofden, prinsen, een omvangrijke harem, heel wat slaven, zijn privéastroloog, lijfarts, enzovoort. Voorts had het de koning een goed idee geleken om de Amerikaanse president te overladen met geschenken. Zo droeg de karavaan tonnen groenten met zich mee, tientallen zakken graan en welgeteld honderd levende schapen … Volgens de koning was de geheimhouding geëerbiedigd aangezien niemand van de hele karavaan, buiten hijzelf, enig idee had wat het doel en de bestemming van de expeditie was.

Nooit eerder had de koning zijn land verlaten en aangezien ook de bevolking van Djedda geen idee had wat er aan de hand was, werd die overvallen door paniek bij het zien van die karavaan. Men vreesde namelijk dat hun koning om een of andere reden zijn land ontvluchtte of, erger nog, dat hij werd ontvoerd door Amerikanen.

De Saoedische minister van Financiën, sjeik Abdullah Sulaiman, ging als eerste aan boord en deelde de commandant van de USS *Murphy* prompt mee dat op koninklijk bevel alles en iedereen mee moest … De commandant antwoordde dat er geen plaats was voor honderd schapen op een slagschip en dat westerlingen zoiets hadden als elektrische koeling, waardoor er zich helemaal geen probleem stelde qua proviand. De aanwezige tolk, die vertrouwd was met de culturen van het Midden-Oosten, wist echter welke argumenten meer kans maakten om de koning op andere gedachten te brengen. Zo liet hij verstaan dat de matrozen verleid zouden kunnen raken wanneer de dames van de koninklijke harem zich op de steile laddertjes van het schip bewogen en dat de bemanning van de USS *Murphy* levenslang onteerd zou worden als zij zich niet hield aan haar orders van de US Navy.

Heel moeizaam werd een compromis bereikt. Uiteindelijk gingen slechts zeven van de honderd schapen aan boord van de USS *Murphy* en een uitgedunde delegatie van notabelen en dienstpersoneel. Het achtergebleven deel van de karavaan vergrootte nog de paniek in Djedda en nog voor het schip de haven was uitgevaren, was het eerste van de zeven schapen al gekeeld op de achtersteven van de USS *Murphy*. De reis begon dus niet schitterend en nadien zouden de culturele misverstanden zich blijven opstapelen.

---

[13] Zijn volledige naam was "Abdoelaziz ibn Abdoel Rahman ibn Faisal ibn Turki ibn Abdoellah ibn Muhammad al Saoed" en hij tekende als "Abdoel Aziz al Saoed". In de westerse geschiedschrijving wordt hij vaak "Ibn Saoed" genoemd, soms "Abdoel Aziz". Onder die laatste naam staat hij ook bekend in de Arabische wereld.

Toen Ibn Saoed en zijn gevolg aan boord van de USS *Quincy* gingen in het Grote Bittermeer, vond dus de eigenlijke ontmoeting plaats tussen de twee staatshoofden. De president was erg verzwakt van de kanker waaraan hij leed en zat in een rolstoel. De enige andere persoon die aanwezig was bij het eigenlijke onderhoud was de reeds genoemde tolk, kolonel William Eddy van de US Marines, die na het overlijden van beide staatshoofden de transcriptie van dat gesprek zou publiceren.[14]

Roosevelt opende het gesprek met een onderwerp waaraan de koning zich niet had verwacht, namelijk het lot van de Holocaustoverlevenden en het Joodse verlangen naar een thuisland in Palestina. De koning trachtte dit onderwerp te ontwijken, maar Roosevelt bleef erop terugkomen. De geïmproviseerde en misschien eerder ontwijkende antwoorden die de koning hem gaf, bleken Roosevelt echter te overtuigen.[15]

Na enige tijd kwam toch het enige geplande agendapunt aan de orde: vriendschap tussen de beide naties … niets concreters dan dat. Kolonel William Eddy beschreef het als volgt:

> "As an Arab guest at the meeting, Ibn Saud initiated no topics. He waited for his host to propose subjects for serious discussion. It might be noted in passing that at no time did Ibn Saud even hint at economic or financial aid for Saudi Arabia. He travelled to the meeting seeking friends and not funds, in spite of the fact that, at that date, he had no reason to expect that Arabian oil would be produced in quantity to multiply his national income but, on the contrary, ruled in 1945 over a pastoral land which could not produce enough to feed its population, and a land cut off by war from importing the necessities of life."[16]

In tegenstelling tot wat tot op heden vaak wordt gedacht en geschreven, werd tijdens die onderhandelingen met geen woord gerept over petroleum. De koning zou dus ook geen enkele concrete steun hebben gevraagd voor zijn toen nog armoedige, kwetsbare en onderontwikkelde land. Voorts schreef Eddy:

> "The King stated that his first desire for his land and his people is independence, for which he depends on Allah. Unlike some other Arab lands, his country had never been occupied nor "protected" as a dependent. Without this independence, he would not and could not seek an honorable friendship, because friendship is possible only with mutual and equal respect. Next to independence, the King said, comes his desire for [Franklin Delano Roosevelt]'s friendship because [he] is known as the champion of the Four Freedoms[17] and of every freedom. Furthermore, the King had found that the U.S.A. never colonizes nor enslaves. In very simple language, such as he must often have used in cementing alliances with tribal chiefs, Ibn Saud then asked [the President] for friendship."[18]

In zijn antwoord beloofde Franklin Delano Roosevelt nog meer dan de koning had gevraagd. Enerzijds garandeerde hij dat hij, als president, nooit enige vijandige daad zou stellen

---

[14] (Eddy, 1954).

[15] (Sanders, 2018, pp. 50-1).

[16] (Eddy, 1954, p. 32).

[17] Met die *Four Freedoms* verwees de vorst naar Roosevelts *State of the Union* van 6 januari 1941, op een ogenblik dat Amerika onder druk stond om zich een tweede maal te mengen in een wereldoorlog. Het ging over de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid om God te aanbidden op zijn eigen manier, de vrijwaring van gebrek en ten slotte de vrijwaring van vrees.

[18] (Eddy, 1954, p. 33).

ten aanzien van Arabieren en anderzijds verzekerde hij dat de Amerikaanse regering haar Palestina-politiek nooit zou veranderen zonder voorafgaand overleg met zowel Joden als Arabieren. Als absolute monarch en man van eer vond Ibn Saoed die mondelinge dubbele belofte voldoende, maar niettemin bevestigde Roosevelt dit engagement in een brief van 5 april 1945.

De naïviteit die de beide staatshoofden aan de dag hadden gelegd tijdens hun ontmoeting was treffend. Ibn Saoed meende een Amerikaanse president te kunnen imponeren met een boel slaven, een harem en honderd schapen aan proviand. Wat hij vroeg was bovendien heel vaag en van een ontroerende eenvoud: vriendschap. Hierbij mag echter niet vergeten worden dat Ibn Saoed een krijgsheer was geweest, zoals er bij aanvang van de twintigste eeuw dertien in een dozijn waren op het Arabisch Schiereiland. Het was maar door een combinatie van militaire tactiek en huwelijken met dochters van allerlei krijgsheren[19] dat hij het land had verenigd (m.a.w. enigszins zoals de profeet Mohammed quasi heel het Midden-Oosten had veroverd), terwijl op dat ogenblik het land nog verstoken was van verharde straten, elektrische voorzieningen of riolering. Ten diepste was Ibn Saoed toen nog niet veel beschaafder dan een eenvoudige krijgsheer in een dorre woestijn, maar precies daar lag ook het motief van zijn toenadering tot Amerika. Diep onder de indruk van de Tweede Wereldoorlog en de ontzettende complexiteit van het schaakspel van internationale relaties en staatsfinanciën voelde hij dat hij zijn macht zou kunnen verliezen, te meer daar ook zijn gezondheid begon achteruit te gaan. Dat was de eenvoudige reden waarom hij een sterke bondgenoot wilde en dus zocht hij toenadering tot een van de grote overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog.[20] Omwille van zijn koloniaal verleden was Groot-Brittannië geen optie en Stalin zag zelf allianties met Arabische leiders toen nog niet zitten.[21]

Roosevelt was echter niet minder naïef geweest. Hij vroeg aan een Arabier wat aan te vangen met de Palestijnse kwestie, ook al was hij tot dan toe altijd een voorstander geweest van de creatie van een zuiver Joodse staat in Palestina, zonder Arabieren (dat was althans altijd zijn discours geweest, maar hij heeft nooit beleidsdaden in die zin gesteld). Die laatsten zou hij verdrijven met een combinatie van geld en dwang. Maar hoewel Saoeds antwoorden ontwijkend en laconiek waren en bovendien niet verrassend voor een Arabier, heeft de president zijn visie op die kwestie als gevolg daarvan geheel veranderd. Op 1 maart 1945 zette de president voor het Congres zijn compleet nieuwe visie op de zionistische kwestie uiteen. Tot verbazing van zelfs zijn eigen adviseurs stelde hij dat zijn eerdere visie ongetwijfeld zou leiden tot een bloedbad tussen Joden en Arabieren en dat de migratie van Joden naar Palestina niet mocht worden uitgebreid. Voorts legde hij uit dat een oplossing voor deze kwestie wellicht buiten het bereik lag van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk en dat zij bijgevolg moest worden overgelaten aan de nieuw opgerichte Verenigde Naties.[22]

---

[19] Ibn Saoed had naar schatting tweeëntwintig vrouwen en een honderdtal kinderen.

[20] (Kersten, 2008, p. 466).

[21] Henry Kissinger verwoordde het als volgt: “Stalin had never been willing to stake Soviet credibility on the developing world. He considered it too far from home and too unstable, its leaders too difficult to control, and the Soviet Union not yet powerful enough to engage in distant adventures – though, in time, the growth of Soviet military power might well have changed his attitude. As late as 1947, Andrei Zhdanov, who had appeared to be among Stalin’s closest advisers at the time, was still describing the Middle East as an area dominated by American and British imperialists competing with each other”. (Kissinger, 1994, p. 523)

[22] Zie (Grose, 1988, p. 37) en (Roberts, 2008, pp. 887-8).

Nauwelijks een maand later overleed president Roosevelt in functie, op 12 april 1945. Zijn voormalige prozionistische adviseur, David Niles, zou enkele jaren nadien zeggen: "There are serious doubts in my mind that Israel would have come into being if Roosevelt had lived".[23] Toen Ibn Saoed Roosevelts brief effectief ontving, waarin hij zijn eerdere dubbele belofte schriftelijk had bevestigd, was de president reeds overleden.

Het onderhoud tussen de staatshoofden leek alle ingrediënten in zich te dragen om futiel te zijn. Kolonel William Eddy getuigde dat hij gedurende de volledige duur van de delegatie dag en nacht al zijn diplomatie heeft moeten bovenhalen om talloze culturele misverstanden uit te klaren die aan beide kanten tot oplopende irritaties hadden geleid. Maar vooral, de president had, zonder veel overleg met zijn administratie, de toezegging enkel in eigen naam gedaan en stierf meteen daarna. Bovendien hadden de wahabitische clerici nogal wat reserves bij de voortvarendheid van hun vorst om een bondgenootschap aan te gaan met de christelijke leider van een westerse grootmacht.

Amerika onder Harry Truman

Ondanks alles werd tijdens de ontmoeting in het Grote Bittermeer de grondslag gelegd van een bondgenootschap tussen Amerika en Saoedi-Arabië die voortduurt tot op heden. Nochtans zijn er minstens twee elementen die er altijd druk hebben op uitgeoefend. Ten eerste is er de kwestie Israël en ten tweede is de bevolking van de beide landen nooit enthousiast geweest over dat bondgenootschap. Niettemin hebben – zonder uitzondering – alle Saoedische en alle Amerikaanse regeringen tot nog toe inspanningen geleverd om de banden tussen beide landen in stand te houden.[24]

Het spreekt voor zich dat die banden niet zijn blijven teren op de stuntelig welwillende sfeer die destijds heerste tussen beide staatshoofden op de USS *Quincy*. Niettemin kan worden gesteld dat de "vriendschap" tussen beide landen toen werd vastgelegd, hoewel korte tijd nadien het er al meteen naar uitzag dat Roosevelts engagement zou verdwijnen in de geschiedenisboeken. Met name de overeenkomst dat er steeds overleg zou zijn met zowel Arabieren als Joden alvorens een beslissing te nemen in de zionistische zaak kwam al snel onder zware druk te staan.

Toen in 1947 het verdelingsplan voor Palestina werd gestemd in de Verenigde Naties, was Roosevelts opvolger, Harry Truman, vastberaden het VN-verdelingsplan van Palestina goed te keuren. Voor het toenmalige Huis van Saoed waren regeringsaangelegenheden echter grotendeels familiekwesties, waardoor het woord van de koning vaak (maar niet altijd) automatisch en eeuwig werd gehonoreerd door de rest van de familie, inclusief de nakomelingen. Het werd daarom evident bevonden dat de belofte die Roosevelt in eigen naam had gedaan ook ter harte zou worden genomen door zijn opvolgers.

Groot was dan ook de ontgoocheling toen de Saoedi's vernamen dat Truman zich aan het ontpoppen was tot een fervent voorstander van het verdelingsplan. Aan de buitenwereld verkondigde hij dat hij zich aan Roosevelts engagement zou houden, maar uiteindelijk scheepte hij de Saoedi's af met een wazige uitleg die erop neerkwam dat die goedkeuring "eigenlijk" geen schending was van de overeenkomst met zijn voorganger en dat het plan gedragen werd door een meerderheid van de ad-hoccommissie die daarvoor was opgericht binnen de VN.[25]

---

[23] (Steinberg, 1952, p. 301).

[24] (Riedel, 2018).

[25] (Ottolenghi, 2004, pp. 971-4).

Ook om de Saoedische olie maalden de Amerikanen toen nog steeds niet. Tot dan toe importeerde de VS immers slechts 6% van zijn petroleumbehoefte en daarvan werd slecht 8,3% geleverd door de Saoedi's.

Maar de Saoedi's lieten zich niet zo gemakkelijk afschepen als Truman had gehoopt. Immers, toen een jaar later Egypte, Syrië, Libanon, Jordanië en Irak de net opgerichte Joodse staat binnenvielen, daags na de onafhankelijkheidsverklaring, steunde Saoedi-Arabië de Arabische coalitie, zowel militair als financieel, waarna de Amerikanen wapens leverden aan Israël, zij het toen nog heel beperkt en zonder veel militaire impact, maar eens te meer zonder overleg met de Saoedi's.

Toch hebben de twee onconventionele bondgenoten de zaak niet op de spits gedreven en zo zou het later nog vaak gebeuren; als de landen tegenstrijdige belangen hadden, gingen ze weleens hun eigen gang, maar zonder ooit de zaken helemaal te laten ontsporen.

Het verdere verloop van de Amerikaans-Saoedische verhoudingen

Vanaf het einde van de jaren 1960 begon de petroleum uit het Midden-Oosten te winnen aan strategisch belang, waardoor dat de belangrijkste cement werd die het pact tussen Roosevelt en Ibn Saoed samenhield.[26] Onder de delicate punten in dat bondgenootschap waren de Zesdaagse Oorlog, de eerste oliecrisis die volgde op de Jom Kipoeroorlog, de Golfoorlog van 1991, de aanslagen op 11 september 2001, maar aanvankelijk zeker ook de rol van de Sovjet-Unie tijdens de Koude Oorlog.

In die periode hebben een aantal Arabische landen een dubbelzinnige houding aangenomen die het midden hield tussen onafhankelijkheid – vooral onder invloed van de Egyptische president Nasser – en toch een halfslachtig bondgenootschap met de Sovjet-Unie. Dat bondgenootschap uitte zich onder meer in de vorm van wapenleveringen, maar in zekere mate ook op het ideologische vlak. Met name het ba'athisme was toen een invloedrijke ideologie die zowel pan-Arabisch als socialistisch was. Deze ideologie vermeed om partij te kiezen tussen de grote blokken van de Koude Oorlog, Amerika en de Sovjet-Unie, maar wanneer tijdens grote crisissen de druk groot werd om alsnog partij te kiezen, keken de ba'athisten toch richting Moskou. In Syrië en Irak is een ba'athregime decennialang onafgebroken aan de macht geweest, maar ook de Libische leider Moammar al-Qadhafi heeft er een tijdlang mee gesympathiseerd, net als heel wat andere Arabische leiders, in tegenstelling tot het Huis van Saoed. De positie van dat land tijdens de Koude Oorlog was in die zin beter vergelijkbaar met enkele niet-Arabische moslimlanden, zoals Pakistan en Iran (tot aan de Revolutie), die nooit hebben gesympathiseerd met het toenmalige Oostblok.

Als behoeder van de heilige plaatsen en met het wahabisme als staatsgodsdienst beschouwde Saoedi-Arabië de Sovjetideologie vooral als "goddeloos". Dat discours hielp ook het Saoedische regime om ten aanzien van zijn bevolking en de conservatieve clerus het bondgenootschap met Amerika te verantwoorden. Het land heeft overigens vaak een beroep gedaan op Amerika om zich te verzetten tegen elke mogelijke invloed van het communisme.

Dus hoewel de overkomst tussen Saoedi-Arabië en Amerika aanvankelijk bestond uit vriendschap in ruil voor vriendschap, was dat geëvolueerd naar petroleum in ruil voor geld én veiligheid.

Niettemin heeft er binnen de Saoedische samenleving altijd verzet gewoed voor dat "pact met de duivel". Saoedische burgers sturen hun predikanten over de hele wereld om op te

[26] (Bronson, Thicker than Oil. America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia, 2006).

roepen tot de strijd tegen Joden en ongelovigen, schonken honderden miljoenen dollars aan jihadi's en hun trainingskampen, dit alles rijkelijk gefinancierd met oliedollars.

Wat kenmerkend is aan de Saoedische staat is dat de staatsinkomsten niet afkomstig zijn van het volk, maar van de oliebedrijven die in handen zijn van de overheid. Dat vergroot de macht van deze absolute monarchie nog meer ten aanzien van haar bevolking. Niettemin blijft "absolute monarchie" altijd een relatief begrip, in die zin dat de bevolking – al was het maar door het aantal – de facto altijd een bepaalde macht heeft waarmee de heersers rekening moeten houden. In Saoedi-Arabië speelt ook nog altijd de clerus een rol, die de facto de legitimiteit van het Huis van Saoed als heersers over het land vormt en niet altijd de genoemde *glory and power* heeft geleverd waarop het vorstenhuis hoopte. Die realiteit heeft de opeenvolgende Amerikaanse administraties echter ook vaak belet om te veel druk te zetten op Saoedi-Arabië. Zo is het geen toeval dat Trumps *Muslim ban* Saoedi-Arabië niet heeft getroffen, ook al is er geen enkel moslimland wiens burgers zo veel terroristische schade hebben aangericht op Amerikaanse bodem. Dit in grote tegenstelling tot Iran, dat uiteraard wel getroffen werd door die *ban*. De Amerikaanse overheid heeft er dan ook veel in geïnvesteerd om het vijandbeeld ten aanzien van Iran op te krikken en de vriendschappelijke banden met Saoedi-Arabië te benadrukken.

Niettemin is de toekomst van de decennialange vriendschap tussen beide landen niet gegarandeerd. In de afgelopen tien jaar werden overal ter wereld – ook ver buiten het Midden-Oosten – massaal veel nieuwe fossiele brandstoffen gevonden, net terwijl het belang van deze brandstoffen afneemt (ten voordele van duurzame energie). Als olieleverancier van Amerika is het belang van Saoedi-Arabië de laatste jaren daarom dramatisch afgenomen. Uiteraard heeft Amerika nog wel andere geopolitieke belangen om een regionale grootmacht in het Midden-Oosten te vriend te houden. Tot nu toe heeft het afgenomen economische belang dan ook nog geen grote negatieve weerslag gehad op het bondgenootschap, maar Amerika staat nu wel sterker in zijn verhouding met Saoedi-Arabië en beide landen zijn zich daarvan bewust. Terwijl de deal aanvankelijk van vriendschap voor vriendschap geëvolueerd was naar petroleum in ruil voor geld én veiligheid, lijkt dit in het heel recente verleden nog verder te zijn geëvolueerd naar geld (van Saoedi-Arabië) in ruil voor veiligheid. Alleen is het Saoedische budget dezer dagen voor het eerst behoorlijk aan het krimpen, wat aanleiding geeft tot veel interne wrevel en onzekerheid.

De onvrede van heel wat Saoedi's omwille van het bondgenootschap tussen hun leiders en Amerika hangt ook in belangrijke mate samen met de Israëlische kwestie. De hartelijke vriendschap tussen Amerika en Israël is van latere datum dan het pact tussen Roosevelt en Ibn Saoed, maar Amerika heeft wel altijd de zijde van Israël gekozen in disputen tussen de Joodse staat en eender welk Arabisch land, terwijl Israël altijd een doorn in het oog is geweest van de Saoedi's. Maar ook wat dat betreft hangt vandaag verandering in de lucht, in die zin dat het gonst van de geruchten over geheime toenaderingspogingen tussen de Saoedische en de Israëlische regering om hun krachten te bundelen tegen Iran.

De Israëlisch-Arabische Oorlog van 1948 was niettemin een eerste mokerslag voor het Saoedisch-Amerikaanse bondgenootschap en na de Zesdaagse Oorlog zou Ibn Saoeds opvolger, kortweg Saoed, nooit meer gelachen hebben tot aan zijn dood. Toch was de vriendschap tussen Amerika en Israël zelfs op dat ogenblik nog niet zo hecht als vandaag. Voor de Amerikanen was het toen wel een belangrijke principepskwestie dat Amerikaanse wapens (i.c. bediend door Israëli's) nooit mochten verslagen worden door Sovjetwapens (bediend en aangekocht door de Arabische oorlogvoerende landen, maar wel deels gefinancierd door Saoedi-Arabië).

De grootste spanningen tussen Saoedi-Arabië en Amerika hebben zich echter voorgedaan naar aanleiding van de Jom Kipoeroorlog. Na de hoop op een eerste Arabische overwinning was die oorlog eens te meer uitgedraaid op een nederlaag, waarop de Arabische olieproducerende landen besloten om de oliekraan dicht te draaien. Daardoor viel niet alleen de Amerikaanse economie stil, maar ook de oorlog in Vietnam.[27]

Toenmalig president Richard Nixon meende echter de Saoedi's de les wel te kunnen spellen. Hij stuurde zijn minister van Buitenlandse Zaken Henry Kissinger ter plaatse met het dreigement aan koning Faisal bin Abdoel Aziz al-Saoed om definitief geen petroleum meer af te nemen van Saoedi-Arabië als het niet snel zijn halsstarrige houding zou herzien. Faisal was echter zelf een van de initiatiefnemers geweest van het olie-embargo en zijn antwoord was een koude douche voor Washington: "In that case we shall go back to our tents and live on camels' milk. But what will you do, Mr. Kissinger, without any gas for your cars?"[28] Oliedollars waren voor hem dus ondergeschikt aan de Israëlisch-Palestijnse kwestie.

Uiteindelijk draaide Faisal in 1974 de kraan alsnog terug open, maar aan onvergelijkbaar hogere prijzen dan voordien. Het was pas vanaf dan dat Saoedi-Arabië steenrijk begon te worden, meer nog dan de andere OPEC-landen. In een mum van tijd veranderde het land van aangezicht en, tot mateloze ergernis van de clerus, pasten ook de traditionele wahabitische zeden zich aan aan de nieuwe tijdsgeest. Elke zes maanden veranderde de skyline van de grote steden compleet. Saoedi-Arabië was toen 's werelds grootste bouwwerf en de belangrijkste vastgoedmakelaar van het land was sjeik Mohammed bin Awad bin Laden. De zeventiende van zijn vierenvijftig kinderen heette Osama bin Laden.

Het land dat het best te vergelijken viel met de nieuwe trends in Saoedi-Arabië van rijkdom, vertier, corruptie, verkwisting en decadentie was op dat ogenblik Iran, toen nog onder leiding van de sjah.

---

[27] (Bronson, Thicker than Oil. America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia, 2006, pp. 106-23).

[28] (Lacey, 2009, p. 40).

Het begin van een republiek: Iran

1. De ondergang van de sjah

In een interview met de BBC vroeg een journalist aan de sjah van Iran, Mohammad Reza Pahlavi: “What is it that makes an Iranian […]?”. Waarop de sjah (d.i. de koning) schijnbaar ootmoedig antwoordt: “I’m not making any propaganda, but I think it’s the crown, the king”. “That is you?” vraagt de journalist ter verduidelijking. “At this moment, yes” zegt de sjah.[29] Hij hield er ook van om met twijfelachtige bescheidenheid uit te weiden over de onmogelijkheid voor buitenlanders om te begrijpen wat hun sjah betekent voor de Iraniërs.

Het was de grote, zelfverklaarde ambitie van de sjah om op één generatie tijd zijn verpauperde land op te krikken tot het beschavingsniveau van de VS. Het bleef echter grotendeels bij woorden en luchtkastelen. Terwijl hijzelf baadde in weelde, trachtte hij met wat aalmoezen de adoratie van zijn volk af te kopen, maar zijn grootste probleem was dat hij zelf niet begreep wat de precieze verhouding was tussen de Iraniërs en hun sjah.

Reeds in 1974 werd kanker gediagnosticeerd en zeker het laatste jaar van zijn bewind domineerde dat zijn leven. De meeste tijd bracht hij door in buitenlandse ziekenhuizen of vakantieverblijven en de medicatie die hij kreeg toegediend van Franse artsen leidde tot depressie en besluiteloosheid, wat aanleiding gaf tot vreemde toestanden in een land dat jarenlang met ijzeren hand quasi alleen door hem was bestuurd.[30]

Intussen namen de protesten toe in het land. De Iraanse hofhouding kreeg geen orders meer, maar durfde zelf ook niet op te treden in de plaats van de vorst. In betere dagen had hij zijn bevallige echtgenote, Farah Diba, aangeduid als zijn opvolger. Gefrustreerd door de chaos in het land en de besluiteloosheid van haar man stelde zij voor die taak dan ook op te nemen en zodoende het Huis van Pahlavi te redden. Hij antwoordde zijn vrouw echter dat hij haar niet zag zitten als de Jeanne d’Arc van Iran, hij beschouwde het als een oneer om als gevolg van zijn eigen zwakte opgevolgd te worden door een vrouw.[31]

Intussen namen de protesten in Teheran en de rest van het land alleen maar toe en na heel wat geaarzel bedacht de sjah een alternatief plan dat uiteindelijk zijn politieke doodsteek zou worden. Op 16 januari 1979 wees hij zijn premier Shapour Bakhtiar aan als zijn tijdelijke plaatsvervanger. Bakhtiar was echter zelf jarenlang een oppositieleider geweest en zodra de sjah het land verliet voor een zoveelste behandeling, ontspoorden de manifestaties en nam Bakhtiar enkele drastische beslissingen: hij ontbond de gevreesde veiligheidsdienst SAVAK, bevrijdde prompt alle politieke gevangenen en stemde ermee in om de sjahs meest beruchte dissident, ayatollah Khomeini, te laten terugkeren uit ballingschap. Bakhtiar hoopte via deze populaire maatregelen om definitief de macht van het land te kunnen overnemen.

Op 1 februari 1979 landde ayatollah Khomeini in Teheran met een Boeing 747 van Air France. Met een patriarchaal en streng gelaat stapte hij uit het vliegtuig. Letterlijk miljoenen Iraniërs stroomden diezelfde dag samen om hun religieuze leider bijzonder emotioneel te

---

[29] https://www.youtube.com/watch?v=fDhGPYWfKFU&t=3939s (minuut 66).

[30] (Zonis, 1991, p. 159).

[31] (Milani, 2011, p. 409).

verwelkomen en meteen hield de man zijn eerste openbare toespraak.[32] Daarin richtte hij zich tot alle geledingen van de bevolking; hij bedankte de clerici, studenten, handelaars, jongeren, professoren, rechters, ambtenaren, arbeiders en boeren. Voorts misprees hij de Amerikaanse en Britse dominantie van Iran. Hij wees erop dat de sjah en zijn regering zich opstelden als lakeien van het Westen. Hij zei die regering omver te zullen werpen en zelf de macht te grijpen, waardoor het Iraanse volk vrij zou zijn, aangezien het aan zijn kant stond, aldus de ayatollah.

Bakhtiar, met zijn hoofd vol radicale hervormingsplannen, stond erbij en keek ernaar. Zowel de sjah als hijzelf werden bedankt voor bewezen diensten – figuurlijk dan – en de ayatollah trok prompt alle staatsmacht naar zichzelf toe. In de daaropvolgende maanden werd het land grondig hervormd, geheel in lijn met zijn oorspronkelijk in 1970 verschenen werk *Velayat-e faqih*, in het Engels meestal vertaald als *Islamic Government: Governance of the Jurist*[33], dat tevens de blauwdruk werd voor een nieuwe grondwet.[34]

Religie drong door tot alle poriën van de staat en het leven van de mensen. Een islamitische republiek werd uitgewerkt, waarbij de geestelijke leider benadrukte dat het concept van "koningschap" als zodanig zou ingaan tegen de grondslagen van islam.[35] Dat was een sneer naar de sjah, maar subtiel ook naar de diverse vorsten in de regio, niet in het minst Saoedi-Arabië. De seculiere presidenten in diezelfde regio voelden zich kennelijk minder aangesproken, al kon Iran natuurlijk ook niet rekenen op hun sympathie, maar bij de burgers van hun landen lag dat anders.

Waar de ayatollah het aanvankelijk helemaal niet over had, was de tweespalt tussen sjiieten en soennieten. Integendeel, hij bedankte *alle* moslims en uitdrukkelijk ook de religieuze minderheden van zijn land, tot christenen en joden toe.[36] Ook miljoenen *soennieten* uit de hele moslimwereld verwelkomden hartstochtelijk de Islamitische Revolutie en de oprichting van een islamitische republiek in Iran. Zij waren diep onder de indruk dat een islamitische leider erin was geslaagd zich te ontvoogden van westerse dominantie en invloed. In het postkoloniale tijdperk hadden leiders van haast alle islamitische landen moderne ideologieën omarmd – nationalisme, secularisme, kapitalisme, socialisme, communisme … – die, met uitzondering van het Arabisch-nationalisme, veel minder enthousiasme hadden opgewekt onder de bevolking dan hun leiders hadden gehoopt en verwacht. Als politiek fenomeen was de islam tot dan toe nog een eerder marginaal fenomeen, maar ayatollah Khomeini bepleitte dus de islamitische republiek, niet alleen voor zijn eigen burgers, maar voor alle moslims ter wereld.

---

[32] (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, pp. 252-3).

[33] (Khomeini, Islamic Government, 2005 [1:1970]).

[34] "Velayat-e faqih" is op zich een oud, sjiitisch principe waarbij een godsdienstig geleerde zeggenschap heeft over het doen en laten van gelovigen. Khomeini tilde dat principe echter op tot het nationale niveau, waarbij niet de president, de regering of het parlement (en al zeker geen koning) het laatste woord heeft, maar wel een godsdienstige geleerde, zoals tot op heden het geval is in Iran. President Hassan Rohani en zijn regering besturen het land, terwijl het parlement wetten uitvaardigt, maar ayatollah Ali Khamenei – Khomeini's opvolger – kan alles vetoën en heeft steeds het laatste woord.

[35] "According to the Prophet of Islam the title of King of Kings is the most hated of all titles in the sight of God. Islam is fundamentally opposed to the whole notion of monarchy." (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, p. 202)

[36] Zo hadden eerder Armeense christenen deelgenomen aan protestmanifestaties in Teheran in december 1978 en januari 1979, met onder meer als slogan: "Our religion is Christian; our leader is Khomeini". Zelfs vanuit joodse kant had de ayatollah steun gekregen, namelijk van de Tehran Society of Jewish Intellectuals, onder meer via hun tijdschrift *Tammuz*. (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, p. 314)

Vandaag zijn heel wat Iraniërs de bemoeienissen van hun clerus al lang spuugzat, maar aanvankelijk was de Islamitische Revolutie van 1979 wel degelijk een volksrevolutie die gedragen werd door heel brede en heel diverse lagen van de Iraanse bevolking. Het volk voelde zich bevrijd en meende zijn identiteit en waardigheid te hebben teruggevonden, na jaren van uitbuiting door de sjah die al die tijd werd geruggesteund door talrijke westerse landen in ruil voor olie.[37]

In Amerika bestond toen weinig begrip voor de ommekeer in Iran. Net als Saoedi-Arabië werd immers ook dat land gezien als een stabiele bondgenoot en handelspartner in het Midden-Oosten. Het Amerikaanse volk heeft nooit de vernedering van onderdrukking gekend en was toen slecht geïnformeerd aangaande de repressie waarmee de sjah de vermeende stabiliteit van zijn land had bewerkstelligd. Nochtans hadden in de jaren vóór de revolutie Iraanse studenten aan buitenlandse universiteiten reeds protestbetogingen georganiseerd, vooral in West-Duitsland, maar ook in Amerika. Er circuleerde toen ook al wat Engelstalige literatuur tegen de sjah met titels die weinig overlieten aan de verbeelding, zoals *The Crowned Cannibals: Writings on Repression in Iran*.[38]

In werkelijkheid was het land in de decennia vóór de islamitische revolutie nooit echt stabiel geweest.[39] Nadat de vader van de sjah – Reza Pahlavi – via een staatsgreep aan de macht was gekomen, werd hij, ondanks zijn eenvoudige afkomst benoemd tot “sjah-an-sjah” (d.i. “koning der koningen” oftewel “keizer”). Nadat Britten en Russen hem in 1941 hadden verbannen – wegens vermeende nazisympathieën – stonden zij na de oorlog toe de troon over te dragen aan zijn zoon, Mohammad Reza Pahlavi, op voorwaarde dat hij een constitutionele vorst werd.

In 1951 was die echter in aanvaring gekomen met zijn populaire premier Mohammad Mossadegh en diens democratisch verkozen regering. Met de steun van het volk wilde die laatste de constitutionele monarchie verder consolideren, in die zin dat de functie van de sjah eerder ceremonieel zou worden. In 1953 vond Reza Pahlavi echter dat het intussen welletjes was met al die hervormingspogingen en, geruggesteund door zowel Groot-Brittannië als Amerika, rolden tanks in de straten van Teheran om alle macht in handen van de sjah te leggen en de verkozen premier te verbannen.

Onder heel wat Iraanse burgers van diverse bevolkingslagen kwam dat over als een staatsgreep, aangestuurd door buitenlandse, niet-islamitische mogendheden. De Amerikaanse en Britse publieke opinie daarentegen had veeleer de indruk dat hun landen gewoon orde op zaken hadden gesteld en vergat de hele kwestie al snel, maar in Iran lag dat anders.

Niettemin had Washington aangedrongen op hervormingen. Om zijn populariteit in eigen land te verhogen, maar ook om tegemoet te komen aan die Amerikaanse verzuchting, ontketende de sjah daarom in 1963 wat hijzelf “de Witte Revolutie” noemde. Deze hervormingsplannen moesten in zijn land de transformatie bewerkstelligen van onderontwikkelde feodaliteit naar welvarende moderniteit, onder de directe leiding van de sjah als ultieme weldoener.[40] Maar het was een top-downproject waarbij de infrastructuurwerken grotendeels werden uitbesteed aan westerse bedrijven. Voor het volk kwam de Witte Revolutie

---

[37] België was overigens, in 1939, het eerste westerse land dat de sjah bedacht met een grote onderscheiding, namelijk het burgerlijke Grootlint van de Leopoldsorde (en in 1960 het militaire Grootlint van de Leopoldsorde).

[38] (Baraheni, 1977).

[39] (Avery, Hambly, & Melville, 2008, pp. 213-93).

[40] (Hambly, 2008, pp. 279-80).

er vooral op neer dat de sjah wat aalmoezen uitdeelde, zonder voeling met de bevolking, wat nu net heel kenmerkend is voor de feodale mentaliteit. Bovendien, wanneer een sterk achtergestelde bevolkingsgroep een kleine vooruitgang wordt aangereikt, gebeurt het wel vaker dat de protesten net toenemen.

Wat, historisch gezien, het belangrijkste gevolg was van deze Witte Revolutie was de verschijning van ayatollah Khomeini als oppositieleider.[41] De sjah verkoos echter te geloven dat de enige noemenswaardige politieke oppositie kwam van "de communisten", een term die hij kleefde op alles en iedereen die zijn beleid in vraag stelde.[42]

Toen bleek dat de pogingen om zijn populariteit op te voeren mislukt waren, veranderde sjah Reza het geweer van schouder. Hij verbande Khomeini en koos voor een beleid van bloedige repressie.

In die tijd was zijn greep op de bevolking weliswaar nog groot, in die zin dat opstanden nog konden gesmoord worden, maar dat belette niet dat in de daaropvolgende jaren miljoenen Iraniërs bleven kreunen onder armoede, terwijl de sjah miljarden oliedollars verkwistte met zijn royale levensstijl die uitgesproken seculier was. Dat belette hem niet om in interviews te zeggen dat hij zijn taak als vorst zag als een goddelijke opdracht, waaraan hij meteen toevoegde dat zijn volk dat net zo zag.

Reza Pahlavi was vastberaden om de splendeur van zijn vader minstens te evenaren en zo mogelijk te overtreffen. In 1967 promoveerde hij zichzelf dan ook tot "sjah-an-sjah".[43] In 1971 had hij het nog megalomanere idee om, naar aanleiding van de 2.500ste verjaardag van de Perzische monarchie, "het grootste feest aller tijden" te organiseren. Het vond plaats rond de archeologische sites van Persepolis, te midden van de woestijn, om de eenvoudige reden dat in het hele land geen enkele stad was waar de wegen en hotels toereikend waren om staatshoofden te ontvangen.

Het werd vooral "het duurste feest ooit", al heeft er nooit consensus bestaan over de precieze kostprijs ervan. Zo werden sproeivliegtuigen ingezet om in de wijde omgeving alle slangen en schorpioenen te verdelgen. Ondanks al dat gif werd vervolgens, te midden van de woestijn, een volledig woud aangeplant en uit Spanje werden 50.000 vogels ingevoerd. Nauwelijks dagen na het feest waren alle bomen en vogels dood als gevolg van het dorre klimaat en de verdelgingsstoffen, net als de grasmatten van het peperdure golfterrein dat geen week dienst had gedaan.

Dat alles wekte de walging op van onnoemelijk veel burgers in de moslimwereld. Ayatollah Khomeini sprak over "het festival van de Duivel". Het feest had echter wel de verdienste dat daar zestig staatshoofden en regeringsleiders van allerlei soorten landen verenigd werden in vriendschap met de sjah; kapitalistische en communistische, islamitische, andersreligieuze en seculiere staten, eerste- en derdewereldlanden, absolute en constitutionele monarchieën, democratieën en dictaturen … Het leverde de sjah het internationale prestige op waarnaar hij zolang op zoek was geweest.[44] Haast alle aanwezige politici leken de sjah gunstig gezind, wat niet alleen walging, maar ongetwijfeld ook afgunst opwekte bij Khomeini. Voor de weinigen die zich lieten excuseren voor hun afwezigheid was het doorgaans duidelijk wat

[41] (Hambly, 2008, p. 281).

[42] (Hambly, 2008, p. 284).

[43] (Kapuscinski, 2014).

[44] (Hambly, 2008, p. 285).

de werkelijke reden was. Zo wilden de Britten niet dat hun koningin zou buigen voor die koning der koningen, waardoor ze een prinsenpaar stuurden. Saoedi-Arabië stuurde evenwel helemaal geen delegatie, hoewel de monarchie toen nog in goede verstandhouding met de sjah leefde, maar algemeen wordt aangenomen dat het koningshuis uit angst verstek heeft laten gaan, angst voor zijn eigen bevolking die evenmin hield van de geldverslindende levensstijl van haar koningshuis.

Ofschoon de sjah erin was geslaagd heel wat van de meest selecte internationale hoogwaardigheidsbekleders te charmeren, gold dat veel minder voor de modale moslim en nóg minder voor de modale *Iraanse* moslim. Per slot van rekening was het die laatste die de factuur van het feest kreeg voorgeschoteld, terwijl, buiten de sjah en zijn Farah Diba, nauwelijks Iraniërs aanwezig waren op het feest, zelfs onder het dienstpersoneel waren heel wat Europeanen. In Parijs sloten de chicste restaurants een week hun deuren, omdat de koks en de obers waren geconvoceerd door de sjah. Intussen werden duizenden Iraniërs preventief opgesloten (als potentiële pretbedervers van de feestvreugde), leefde de helft van de Iraanse bevolking onder de armoedegrens, was de kindersterfte en het analfabetisme bij de hoogste ter wereld en voorzag de staatsinfrastructuur nauwelijks in de meest rudimentaire vormen van gezondheidszorg, onderwijs, elektriciteit en drinkwater.

Met zijn feestelijkheden wierp de sjah een dubbel rookgordijn op, zowel ten aanzien van de buitenwereld als ten aanzien van zichzelf. Enerzijds slaagde hij erin de wereld te betoveren met een sprookje en anderzijds waande hij zich door de steun van zoveel wereldleiders onaantastbaar, wat hem de illusie gaf dat zijn eigen volk niet zou kunnen optornen tegen zijn macht en dat hij zich eender wat kon veroorloven.

Hoewel de sjah met de viering van die 2.500ste verjaardag van de Perzische monarchie waarschijnlijk wilde suggereren dat zijn rijk eeuwig was, wordt dat feest vaak beschouwd als het begin van het einde van de monarchie.

De Iraanse veiligheidsdienst SAVAK, die met Amerikaanse hulp was opgericht, drukte elke interne oppositie bloedig de kop in. Naast lichte wapens voor interne “veiligheid”, leverde Amerika ook genereus zware wapens aan het regime, zoals F-4 Phantoms en F-14 Tomcats die de Islamitische Republiek later goed kon gebruiken in de oorlog tegen Irak.[45] Desondanks loofde Jimmy Carter publiekelijk het grootse leiderschap van de sjah dat garant zou staan voor een oase van rust in een onstabiele regio.

De westerse inlichtingendiensten waren wel degelijk op de hoogte van Irans fragiliteit, maar er stonden veel oliebelangen op het spel, waardoor veel regeringsleiders de ogen sloten en de westerse publieke opinie nauwelijks er een idee van had.

Ondanks alle repressie bleef de sjah evenwel vastberaden om zijn land te ontwikkelen in een ijltempo. Alleen, elke poging daartoe bleek een averechts effect te hebben. Na de oliecrisis van 1973 waren niet alleen de olieprijzen dramatisch gestegen, maar in reactie daarop vroegen Amerika, Europa en Japan ook veel hogere prijzen voor heel wat basisproducten waarvoor Iran sterk afhankelijk was van het buitenland, met xenofobie als gevolg.

> “For ordinary Iranians, the consequences of the Shah’s megalomaniac dreams were rising prices, shortages of food and other basic items, lack of adequate housing, the breakdown of essential services, and rising unemployment among the unskilled, exacerbated by the drift of the rural poor into the fast-growing urban slums and shanty-towns. For the middle classes, the cost and scarcity of urban housing was perhaps the

[45] (Ward, 2009, p. 208).

most serious cause of complaint, and they blamed the presence of foreign workers and their families as the prime cause of both inflationary rents and actual shortages. Of all foreigners, the Americans tended to be the most conspicuous, and while their high standard of living was bitterly resented, it was also widely believed that they were occupying jobs for which there were Iranians already qualified, or ones for which Iranians should be trained. The ubiquitous American presence also contributed to the notion that the Shah was little better than a puppet of the United States' government.

The tide of popular xenophobia was running unusually strong."[46]

2. De directe gevolgen van de Islamitische Revolutie

Ondanks het westerse onbegrip genoot de revolutie van 1979 veel bijval onder de volkeren van moslimlanden, waarvan de veelal brutale regimes vaak de steun kregen van het Westen (ook al ontstonden al snel de eerste protesten onder de Iraanse bevolking, onder meer omwille van de verplichting voor vrouwen tot het dragen van een hoofddoek). Het was Khomeini's ambitie om heel de islamitische wereld te ontdoen van westerse invloeden, zowel op cultureel, politiek, militair als op financieel vlak. Hij riep daarbij op tot eenheid onder alle moslims en om af te zien van elke vorm van onderling etnisch of sektarisch geweld.[47] In een nieuwjaarstoespraak zei hij – op 13 september 1980 – onder meer het volgende:

"More saddening and dangerous than nationalism is the creation of dissension between Sunnis and Shi'is and diffusion of mischievous propaganda among brother Muslims. Praise and thanks be to God that no difference exists in our Revolution between these two groups. All are living side by side in friendship and brotherhood. The Sunnis, who are numerous in Iran and live all over the country, have their own *ulama* and shaykhs; they are our brothers and equal with us, and are opposed to the attempts at creating dissension that certain criminals, agents of America and Zionism, are currently engaged in. Our Sunni brothers in the Muslim world must know that the agents of the satanic superpowers do not desire the welfare of Islam and the Muslims. The Muslims must dissociate themselves from them, and pay no heed to their divisive propaganda. I extend the hand of brotherhood to all committed Muslims in the world and ask them to regard the Shi'is as cherished brothers and thereby frustrate the sinister plans of foreigners."[48]

De angst voor buitenlandse inmenging was groot en bij aanvang van de revolutie werd gevreesd dat de Amerikanen haar zou fnuiken. Het wemelde van de complottheorieën en zelfs de diplomatieke aanwezigheid van de VS in Teheran werd gezien als een uitvalsbasis voor spionage.[49]

Het welslagen van de revolutie werd voor de meeste Iraniërs maar duidelijk na afloop van de gijzelingsactie van tientallen Amerikaanse staatsburgers van de Amerikaanse ambassade in Teheran door Iraanse studenten. Er werd immers gevreesd dat de Amerikanen zich aan het voorbereiden waren om de macht terug over te dragen aan de sjah, zoals ze dat in

---

[46] (Hambly, 2008, p. 288).

[47] (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, pp. 300-6).

[48] (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, p. 302).

[49] (Takeyh, 2009, pp. 35-60) en (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, pp. 278-85).

1953 hadden gedaan (de sjah verbleef intussen trouwens in een Amerikaans ziekenhuis). De studenten dreigden de gijzelaars om te brengen zodra Amerika aanstalten zou maken om over te gaan tot een dergelijke actie.

Aanvankelijk werd algemeen verwacht dat deze gijzelactie slechts enkele uren zou duren, maar meteen daagden tienduizenden Iraanse burgers op in de omgeving van de ambassade om hun steun te betuigen aan de studenten. In een televisietoespraak noemde de ayatollah die gijzeling een tweede revolutie.

In de ogen van de Iraniërs verschafte Amerika onderdak en bescherming aan een dictator die vele duizenden van zijn eigen burgers had laten opsluiten, folteren en vermoorden. Khomeini eiste dan ook zijn uitlevering, hij verzocht zelfs de paus daarin te bemiddelen en zijn afgevaardigde werd uitgenodigd getuige te zijn van het eerlijke proces dat de sjah zou krijgen.[50] Uiteindelijk heeft Amerika hem doorgestuurd naar Egypte, waar hij nauwelijks een jaar later stierf aan kanker. Heel wat Egyptenaren waren daar niet mee gediend, te meer daar hun president in datzelfde jaar 1979, in ruil voor enorm veel Amerikaans geld, een vredesakkoord had ondertekend met Israël in Camp David. Ook dat was voor vele Egyptenaren een aanleiding om te sympathiseren met de Iraanse Revolutie (hoewel de overgrote meerderheid van de Egyptische moslims soennitisch zijn). Het was waarschijnlijk grotendeels om dat gevaar te bezweren dat in het daaropvolgende jaar de islam werd uitgeroepen tot staatsgodsdienst van Egypte (voordien was het land officieel seculier).

Ondertussen was in Iran de theocratie dus een feit, waarbij de ayatollah in alles het laatste woord had, met een zweem van onfeilbare goddelijke inspiratie.[51] Het was tijdens zijn verbanning dat Khomeini dit idee had ontwikkeld om de islam te politiseren en de republiek te laten regeren door een mengvorm van religieuze en politieke juristen. Aanvankelijk vonden heel wat sjiitische clerici dat hij met zijn werk *Islamic Government: Governance of the Jurist* te ver was gegaan, maar eens de revolutie geslaagd bleek, werd wel degelijk een systeem uitgewerkt waarbij de ayatollah uiteindelijk in alle wetgevende kwesties een vetorecht had. Ongehoorzaamheid aan hem werd bijna beschouwd als godslastering.

De ayatollah had zijn ideeën ontwikkeld voor alle moslims en het doel was wel degelijk het model van een islamitische revolutie (en dito republiek) te exporteren. Het feit dat de Iraanse Revolutie de facto een sjiitisch experiment was, bleek een beperkende factor te zijn in die zin dat heel wat islamitische vorsten dat element hebben aangegrepen en uitvergroot in de hoop zo de export van de Islamitische Republiek tegen te houden. Khomeini was immers rechtstreeks in de aanval gegaan tegen het koninklijke bewind van heel wat Golfstaten, Jordanië en Marokko, maar zonder twijfel was het vooral het Huis van Saoed dat zich bedreigd voelde. Khomeini vergeleek deze vorsten met de sjah en wenste hen onverbloemd hetzelfde lot toe.

---

[50] (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, p. 283).

[51] (Kamrava & Dorraj, 2008, p. 385).

De Saoedische reactie op de revolutie

In de jaren 1970 streefde het huis van Saoed de kwadratuur van de cirkel na door te pogen het land te moderniseren met behoud van het wahabisme. Dat gebeurde niet zonder tegemoetkomingen aan de toezichthoudende clerus die in 1972 werd geformaliseerd met de oprichting van de "Majlis Hay'at Kibar al-Ulama", vrij vertaald "de Hoogste Raad der Wijzen".[52] Deze stond onder de leiding van de grootmoefti en was gemachtigd fatwa's uit te spreken, ook in politieke aangelegenheden. Die tegemoetkoming ten aanzien van de clerus ging gepaard met veel losser wordende zeden in de Saoedische samenleving, waardoor heel wat Saoedi's de oprichting van die Hoogste Raad gingen zien als een verdoezeling van de in se seculiere intenties van de regering.

Op 20 november 1979, dus nog in het jaar dat de sjah van Iran was afgezet, gebeurde het ondenkbare. Het Huis van Saoed heeft tot op heden altijd geproclameerd dat het behoeden van de heiligste plaatsen van de islam zijn belangrijkste taak is, maar toen werd de Grote Moskee van Mekka het doelwit van een terroristische aanslag, in aanwezigheid van 15.000 gelovigen. Meer dan 6.000 onder hen werden gegijzeld.[53]

De Iraanse Revolutie indachtig voelde de Saoedische monarchie zich extra bedreigd. Amerika meende meteen te weten dat Iran achter deze aanslag zat, terwijl Khomeini Amerika beschuldigde, maar al snel bleek dat zowel de VS als Khomeini de situatie verkeerd hadden ingeschat en dat de Saoedische monarchie wel degelijk reden had te vrezen voor het scenario dat de sjah had ondergaan. De aanslag was immers van binnenuit beraamd en uitgevoerd door enkele honderden wahabitische extremisten onder leiding van ene Juhayman al-Otaybi die de decadentie van hun eigen monarchie en de schuchtere liberalisering van hun land aan de kaak stelden. Hoewel Mekka niet toegankelijk is voor niet-moslims, werd na twee weken de hulp ingeroepen van Franse commandotroepen om orde op zaken te stellen in de heiligste plaats van de islam, weliswaar met de zegen van de Hoogste Raad der Wijzen.

Meteen na de aanslag op Mekka volgde een opstand in de oostelijke en olierijke provincies van Saoedi-Arabië, waar veel sjiieten leefden die al jaren werden achtergesteld door hun regime. Zij eisten meer rechten, verwezen naar de Islamitische Revolutie in buurland Iran en zochten ook toenadering tot dat land. De vrees was niet alleen dat de monarchie in gevaar zou komen. Een ander scenario was dat de sjiieten van deze olierijke provincies zich zouden willen afscheuren van Saoedi-Arabië, waardoor het land enorm veel olie-inkomsten zou mislopen.

De internationale verslaggeving wees Iran niet aan als de rechtstreekse aanstoker van deze opstand, maar het land mengde zich wel in deze zaak, hoofdzakelijk door via de radio begrip op te brengen voor de haatgevoelens tegen de monarchie en door op te roepen tot een islamitische revolutie. De Saoedische overheid nam het zekere voor het onzekere en stuurde meerdere bataljons naar de provincies in kwestie om de opstand in bloed te smoren.

De jaren 1970 waren heel intens geweest voor Saoedi-Arabië, doordat het land toen in een mum van tijd was geëvolueerd van een desolaat ontwikkelingsland naar een steenrijk land. Samen met de oliedollars waren ook westerse gewoonten binnengestroomd in het land. Riyad werd in die jaren beschouwd als de grootste bouwwerf ter wereld. Heel wat Saoedi's

[52] (Bligh, 1985).

[53] (Trofimov, 2007).

verwelkomden deze onverhoopte materiële voorspoed, maar de monarchie verwende vooral zichzelf met al dat geld, waardoor misschien nog meer Saoedi's met lede ogen aanzagen hoe hun eeuwenoude tradities op enkele jaren tijd begonnen te verwateren.

De ironie van de aanslag van Mekka was dat Juhayman al-Otaybi en zijn handlangers uiteindelijk hun zin kregen, weliswaar postuum, na hun executie. Om te bewijzen dat ze wel degelijk aan de kant van het religieuze establishment stond, was de monarchie immers in een conservatieve kramp geschoten en kwam er opnieuw een verbod op heel wat van de nieuwe (westerse) gewoonten: vrouwen werden geweerd op tv, bioscopen moesten sluiten, westerse muziek was niet langer toegestaan en westerse bedrijven in Saoedi-Arabië werden onder druk gezet om niet langer vrouwen in dienst te nemen.

Niettemin bleef het lijken alsof de Iraniërs zuiverder waren, omdat zij zich bevrijd hadden van Amerikaanse inmenging ten voordele van hun geloof en tradities. Heel wat soennitische Saoedi's sympathiseerden daarom meer met het sjiitische regime van hun buurland dan met het eigen soennitische regime. Om die reden werden campagnes ontketend om te benadrukken dat Iraniërs per slot van rekening maar sjiieten zijn en dus geen zuivere moslims.

Zoals Iran eerder dat jaar een fundamentalistische vorm van sjiisme had omarmd, omarmde Saoedi-Arabië voortaan een fundamentalistische vorm van soennisme. In 1979 zijn dus de beide landen voor het eerst in de moderne geschiedenis religieus-fundamentalistisch geworden.

Precies door de radicaal-sjiitische reactie op de levensstijl van de sjah vonden heel wat gelovigen in Saoedi-Arabië dat ook zij moesten reageren tegen de modernisering en secularisering van hun land. Aangezien de vrome gelovigen van beide landen toen eerder geneigd waren om met elkaar te sympathiseren, werd aan Saoedische kant de sektarische rivaliteit tussen sjiieten en soennieten dus om politieke redenen in het leven geroepen.

Een bijkomende reactie van het Saoedische koningshuis was dat het land vanaf 1979 nog veel meer miljarden oliedollars is beginnen te investeren in het wahabisme dan voordien al het geval was. Kort nadat Iran actief de gedachte van een islamitische revolutie en republiek is beginnen te verspreiden, is immers ook Saoedi-Arabië begonnen om zijn geloof uit te dragen met politieke motieven, alleen beschikte het laatstgenoemde land over een veelvoud van het budget van het eerstgenoemde.

De jihad

Voor die vernieuwde en agressievere verspreidingsdrang van zowel Iran als Saoedi-Arabië deed een eerste grote opportuniteit zich voor in Pakistan. Dat land werd oorspronkelijk ook opgericht als een islamitische republiek en heeft een soennitische meerderheid met een belangrijke sjiitische minderheid.

Tot de jaren 1970 wisten bijvoorbeeld schoolkinderen niet van elkaar wie van hun klas sjiiet of soenniet was. Dat was toen irrelevant. Zestig jaar geleden waren er nog maar 244 madrassa's in het land, vandaag zouden dat er zo'n 24.000 zijn en in velen daarvan wordt het strenge wahabisme onderwezen. Voorts werd aangevat met de bouw van de Koning Faisalmoskee in de hoofdstad Islamabad (hoewel de plannen daartoe al dateerden van jaren vóór 1979) in de vorm van een Saoedische bedoeïenentent, genoemd naar en gefinancierd door de Saoedische vorst (die bij de inhuldiging weliswaar al vermoord was door zijn neef). Tot op heden behoort zij tot de grootste moskeeën ter wereld.

Het economisch zwakke Pakistan werd overspoeld met steun en geld vanuit zowel Saoedi-Arabië als Iran, maar dat leidde eerder tot interne onrust dan tot voorspoed voor de bevolking.

Pakistan werd in die dagen geleid door president Mohammed Zia-ul-Haq die eerder als opperbevelhebber van de strijdkrachten een militaire staatsgreep had uitgevoerd. Onder zijn impuls werd in 1979 de beruchte "Hudood-verordening" ingevoerd die onder meer voorzag in de steniging van vrouwen en de ongeldigverklaring van het getuigenis van een vrouw. Op het drinken van alcohol stond voortaan tachtig zweepslagen en op diefstal het afhakken van de rechterhand. Zelf was hij van soennitische signatuur en onder aanmoediging van de Saoedi's had hij het land grotendeels geïslamiseerd, ook al had de grondwet aanvankelijk gelijke rechten toegekend aan mannen en vrouwen, en ook brak men voor het eerst zo radicaal met de wetgeving die de Britse kolonialen hadden ingesteld.

Parallel met het gemeenrechtelijke juridische apparaat werden shariarechtbanken ingesteld die voorzagen in de toediening van lijfstraffen in het openbaar. Hoewel aanvankelijk heel wat politieke opponenten veel populairder waren dan hij, kon hij zo eigengereid optreden dankzij de Saoedische steun die hem heel machtig had gemaakt.

Nog steeds in het symbolische jaar 1979 deed zich voor de Saoedische overheid een tweede grote opportuniteit voor om haar regionale invloed uit te breiden, toen Sovjettanks Afghanistan binnenrolden. Het onderscheid tussen politieke en religieuze invloed was intussen geheel vervaagd en de Saoedi's namen zich voor om hun Afghaanse moslimbroeders bij te staan in de strijd tegen het goddeloze communisme, zij het aanvankelijk slechts op indirecte wijze.

De Pakistaanse president Zia-ul-Haq – die een militaire opleiding in de Verenigde Staten had genoten – deed dat op een meer directe wijze. Zia werd niet alleen gefinancierd door Saoedi-Arabië, maar ook op diverse wijzen gesteund door Amerika.

In zijn *State of the Union* van 23 januari 1980 ontvouwde de Amerikaanse president Jimmy Carter zijn Midden-Oostenpolitiek die de geschiedenis zou ingaan als de Carterdoctrine. Deze bestond erin dat hij Pakistan en Saoedi-Arabië plechtig beloofde hen bij te zullen staan in hun strijd tegen de uitbreiding van de Sovjetinvloed in de olierijke Golfregio en elke vreemde inmenging in de regio zou voortaan beschouwd worden als een aanval op de vitale belangen van de Verenigde Staten.

Amerika wilde van Pakistan een sterkhouder maken tegen het communisme en voor wat de strijd in Afghanistan betrof, meenden zowel de Amerikaanse als de Pakistaanse autoriteiten dat het een goed idee was om de religieuze fundamentalisten van Pakistan een prominente rol te laten spelen. Hun islamitische ijver zou hen immers immuun maken voor de atheïstische propaganda van de communisten.[54]

In een geheim verdrag kwamen Carter en het Huis van Saoed overeen dat zij gezamenlijk de Afghaanse moedjahedien financieel zouden steunen. Amerika zou hen daarenboven ook steunen met wapens en militaire training. De Amerikanen lieten het over aan de Pakistaanse militaire inlichtingendienst ISI om uit te maken welke rebellengroepen precies de Amerikaanse en Saoedische steun zouden kunnen genieten. Hun oog viel vooral op de meest radicale jihadi's, onder wie sommigen tot het inzicht waren gekomen dat sjiisme gelijk stond aan ketterij. De ISI meende dat precies dergelijke figuren hen gegarandeerd loyaal zouden blijven eens de Sovjets verdreven zouden zijn uit Afghanistan.

Na Jimmy Carter bevestigde Ronald Reagan niet alleen zijn steun aan de moedjahedien, maar voerde die nog beduidend op met honderden miljoenen dollars. Voor elke dollar die de Amerikanen in dat verband betaalden, legden de Saoedi's er nog een bij. De grootmoefti van Saoedi-Arabië verklaarde de strijd van de Afghanen als een jihad en riep zijn landgenoten op om zich aan te sluiten bij hun Afghaanse geloofsgenoten in de strijd.

De aanslag op de Grote Moskee van Mekka indachtig vond ook het Huis van Saoed het een prima idee om zijn religieuze heethoofden wat te laten bekoelen in Afghanistan, met een smak geld erbovenop. De populariteit van het koningshuis kon er maar wel bij varen. Bijgevolg meenden zowel Pakistan, Amerika als Saoedi-Arabië dat het een schitterend idee was om precies de fanatieke jihadi's te steunen in Afghanistan …

Niet minder dan 20.000 Saoedische staatsburgers gingen in op het verzoek van hun grootmoefti en dienden zich aan voor de strijd in Afghanistan. Eén van de eerste onder hen was ene Osama bin Laden die van zowel de CIA als de ISI de opdracht kreeg om wapen- en munitiedepots aan te leggen in het Tora Bora-gebergte aan de Afghaans-Pakistaanse grens. Zo bouwde hij een heel netwerk van grotten uit waarin hij zich later, na de aanslagen op 11 september 2001, lange tijd zou verschuilen voor de Amerikanen.

Tien jaar na hun inval dropen de Russen af en de moedjahedien kwamen als de grote overwinnaars uit de strijd. Intussen hadden talloze islamitische fanatici een militaire opleiding gekregen en hun religieuze gevoelens werden nog versterkt toen bleek dat zij "omwille van hun hartstocht" in staat waren een supermacht als de Sovjet-Unie te verslaan (ook al had dat meer te maken met de complexe geografie van het land en de genereuze steun van Amerika en Saoedi-Arabië).

De Amerikanen hielden vanaf dat ogenblik hun handen af van Afghanistan. Voor de verdere afhandeling van het land rekenden zij op Pakistan en Saoedi-Arabië, die doelbewust de radicaalste jihadi's onder de moedjahedien aan de macht hielpen in Afghanistan. Op die manier is de macht van religieuze fanatici in de regio enorm toegenomen.

Heel wat van deze oud-strijders en hun ideologische opvolgers zouden zich later voegen bij Al Qaida en ISIS, aangespoord door de wahabitische leer. Dat is niet wat het Huis van Saoed wilde, maar het is wel een gevolg van zijn reactie tegen de Islamitische Revolutie in Iran.

---

[54] (Bronson, Thicker than Oil. America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia, 2006, p. 151).

Hezbollah

Sinds eeuwen heeft Libanon een belangrijke sjiitische minderheid die zich verwant voelt met Iran, onder meer via familiebanden die in stand worden gehouden door onderlinge huwelijken. Reeds voor zijn terugkeer naar Iran in 1979 was ayatollah Khomeini populair onder deze bevolkingsgroep. Ondanks haar ledenaantal bleef de groep wel een minderheid die werd achtergesteld ten opzichte van de Libanese christenen en soennieten. Ook voor hen was 1979 een keerpunt waarbij zij hun identiteit herontdekten. Velen van hen woonden in het zuiden, in een gebied waar ook vele leden van de toenmalige Palestijnse verzetsorganisatie PLO enclaves hadden van waaruit zij het noorden van Israël bestookten.

Kort voor de Islamitische Revolutie in Iran hadden de Israëli's al ongewild de woede van de Libanese sjiieten op de hals gehaald[55], wat deels ook Khomeini's hekel ten aanzien van Israël verklaarde.

Moegetergd door aanhoudende PLO-beschietingen vanuit Zuid-Libanon vielen de Israëlische strijdkrachten in juni 1982 Libanon binnen om voorgoed af te rekenen met de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie. Veiligheidshalve had de PLO haar hoofdkwartier veel meer noordelijk geplaatst, in westelijk Beiroet. Daardoor kreeg ook dat deel van de hoofdstad zwaar te lijden onder Israëlische bombardementen.

Arabische landen konden het niet aanzien hoe driest Israël tekeerging in een Arabische hoofdstad. Khomeini was de eerste die hulp stuurde, namelijk 1.500 leden van zijn revolutionaire garde. Iran laat zijn eigen mensen zelden effectief vechten voor buitenlandse mogendheden. Khomeini liet verstaan dat hij het in Libanon wel had gewild, ware het niet dat de logistieke lijnen tussen Teheran en Beiroet zo lang waren. Bijgevolg bestond de versterking vooral uit troepen van het toen nieuw opgerichte Iraanse Revolutionaire Garde Corps (IRGC), ook wel "Padaran" genoemd, dat de sjiitische Libanezen voorzagen van militaire training voor de strijd tegen Israël, maar ook om af te rekenen met de bemoeienissen van Amerika en Saoedi-Arabië. Voor het IRGC gaat militaire steun steevast gepaard met (liefdadigheid aan de bevolking en)[56] ideologische indoctrinatie.

Kort na de revolutie werden de Iraanse strijdkrachten beschouwd als een bolwerk van sjahgetrouwen, waardoor talloze opper- en hogere officieren de laan werden uitgestuurd en het onduidelijk was wat die strijdkrachten nog voorstelden. Dat bracht Khomeini op het idee om zijn IRGC op te richten, met een breed gamma aan onderafdelingen – marine, special forces, luchtmacht, zedenpolitie, ordehandhaving, raketeenheden … – als behoeder én verspreider van de Islamitische Revolutie.[57]

Zowel de Iraanse overheid als de Hezbollahleden benadrukken vaak dat het niet Iran was, maar wel een groep Libanese sjiieten die Hezbollah (oftewel "Partij van God") hadden opgericht. Dat is slechts theorie en moet verhinderen dat deze organisatie al te zeer overkomt als een Libanese militie die wordt aangestuurd vanuit Iran. Het jaar van het ontstaan van

---

[55] (Sanders, 2018, p. 65).

[56] Heel wat organisaties die in het Westen bekend staat als terroristisch (zoals Fatah, Hezbollah en zelfs de zelfverklaarde Islamitische Staat), maar ook Iran als land, danken hun succes en populariteit onder de bevolking aan liefdadigheid in heel diverse vormen, zoals de oprichting van scholen, gezondheidszorgvoorzieningen, werkgelegenheid, voeding, enzovoort. Zie bijvoorbeeld (Harik, 2004, pp. 81-94).

[57] (Takeyh, 2009).

Hezbollah (en de oorspronkelijke naam) is onbekend, maar het was aanvankelijk een onbeduidende fractie die Iran heeft opgeblazen door talloze Libanees-sjiitische milities samen te voegen – van de Bekavallei tot Beiroet – en om te vormen tot één grote militie die wel degelijk grotendeels gehoorzaam is aan Iran. De naam Hezbollah werd overigens eerder al gebruikt in Iran voor de beruchte islamitische comités die (nog onder de sjah en bij aanvang van de revolutie) zogezegd de orde handhaafden rond bepaalde moskeeën en religieuze gebruiken afdwongen van lokale burgers. Modale Iraniërs noemden hen "chomaqdars" oftewel "knuppelaars" (d.i. personen die knuppels hanteren).[58] Khomeini had al snel begrepen dat die knuppelaars wat organisatie en discipline konden gebruiken, wat hem op het idee bracht om uit hun middens een bijkomende strijdkracht te rekruteren *naast* de bestaande strijdkrachten, ter ondersteuning van het islamitisch republikeins systeem. Het logo van de Hezbollah bevat overigens dezelfde tekening van een hand dat een automatisch geweer optilt, zoals het logo van het IRGC.

Intussen is Hezbollah (en het sjiisme) in Libanon uitgegroeid tot niet alleen een belangrijke militaire factor, maar ook een belangrijke politieke factor.[59] Nochtans was het oorspronkelijk eerder bij toeval dat Hezbollah internationale bekendheid verwierf. In 1983, tijdens de reeds genoemde Asjoera-viering, belandde een verdwaald Israëlisch militair konvooi in Nabatiye per ongeluk plots te midden van een rouwstoet. De verwarring was alom: de deelnemers wierpen stenen naar het konvooi en in paniek openden de Israëlische militairen het vuur om zich te bevrijden, waarbij minstens twee doden vielen.

Een week later vond een tweevoudige aanval plaats op Israëls bondgenoten, Amerika en Frankrijk. Een vrachtwagen gevuld met TNT reed door de poort van een Amerikaanse basis van mariniers die in Libanon gevestigd waren als vredeshandhavers. Diezelfde dag nog, nauwelijks enkele kilometers verder, gebeurde iets gelijkaardigs op een Franse basis. Bij deze aanslag verloren in totaal 241 Amerikaanse mariniers en 58 Franse para's het leven.

Dit luidde het tijdperk van zelfmoordterrorisme in. De aanslag werd niet opgeëist, maar iedereen ging ervan uit dat Hezbollah erachter zat, aangestuurd door Iran.[60] Nog meer zelfmoordacties volgden, waardoor steeds meer Libanezen Hezbollah begonnen te zien als een militie met daadkracht en haar succes toenam. Uiteindelijk trokken zowel de Amerikanen als de Israëli's zich terug uit Libanon en de hezbollahs schreeuwden van de daken dat dit hun verdienste was.

Israëli's trokken zich terug uit Arabisch grondgebied en Hezbollah werd geprezen als een militie die kon wat geen andere Arabische fractie of strijdkracht ooit had gekund. Om die reden is Hezbollah ook uitgegroeid tot een belangrijke politieke factor in Libanon met een sterke militie die weliswaar zowel in Amerika als binnen de EU op de officiële lijst van terroristische organisaties staat.

Hoewel Hezbollah publiekelijk zijn banden met Iran relativeert en minimaliseert, worden de Iraanse ayatollahs in het openbaar geroemd en hezbollahs erkennen het reeds

---

[58] (Ward, 2009, p. 226).

[59] (Azani, 2009).

[60] Nadien heeft Hezbollah nog meer zelfmoordaanslagen gepleegd, zij het op beperkte schaal. Merk echter op dat intussen de soennieten de strategie van zelfmoordterrorisme grotendeels hebben gekaapt van de sjiieten. In de afgelopen twintig jaren waren het immers die laatsten die massaal gebruik hebben gemaakt van deze techniek, niet de sjiieten.

genoemde principe van “velayat-e faqih” (“voogdij van de jurist”) zoals het werd ingevuld door Khomeini.

De Irak-Iranoorlog

Op 22 september 1980 ontketende Irak een oorlog tegen Iran. Aangezien het overduidelijk was dat een soennitisch-Arabische land een illegale agressieaanval had aangevat tegen Iran, hielden de andere soennitisch-Arabische landen zich aanvankelijk afzijdig.

Saddam Hoessein was de olierijke zuidwestelijke provincie Khoezistan binnengevallen onder het voorwendsel dat daar veel Arabieren zouden wonen die zijns inziens deel uitmaakten van het historische Irak. In 1975 hadden Iran en Irak – meer bepaald president Saddam Hoessein en sjah Mohammed Reza Pahlavi – nochtans hun gezamenlijke grenzen vastgelegd in het Verdrag van Algiers, waar onder meer de kwestie van Khoezistan in detail was uitgeklaard. Ten aanzien van Khomeini kwam Saddam echter daarop dus manu militari terug. Iran had ook belangrijke handelsroutes tussen de Sovjet-Unie, Pakistan en het Midden-Oosten, waardoor het land het potentieel had om een regionale grootmacht te worden, een rol die Saddam eerder zag weggelegd voor zijn eigen land.

Het tijdstip van de aanval – goed anderhalf jaar na de Islamitische Revolutie – was weloverwogen. Saddam wist dat Iran in ongenade was gevallen bij de grootmachten, waardoor hij weinig internationaal protest verwachtte. Daarbij kwam dat in Iran een zuiveringsactie had plaatsgevonden onder de sjahgetrouwe militaire elite, waardoor de strijdkrachten slecht voorbereid waren op een oorlog. Bovendien vreesde Saddam dat de revolutie vroeg of laat zou overwaaien naar zijn eigen land. Hoewel Irak een seculier regime had en de Iraakse sjiieten tot dan toe nooit geneigd waren tot sektarisch geweld, werd het land immers geleid door een overwegend soennitisch regime, terwijl de bevolking overwegend sjiitisch was (en is).

Inlichtingendiensten van diverse landen gingen ervan uit dat Irak een week zou nodig hebben om Iran op de knieën te krijgen. De Iraakse strijdkrachten beschikten over beter materiaal en hun soldaten waren goedgetraind, terwijl Iran weinig geld had, geen bondgenoten en een verzwakt leger. Maar de Iraanse bevolking is wel meer dan dubbel zo groot als de Iraakse en hoewel Saddam met grote trom aankondigde dat hij de Arabische inwoners van Khoezistan zou bevrijden van hun onderdrukkers, bleken die daarvoor te bedanken; zij bleven hun eigen regime steunen.[61]

In Iran evolueerde de euforie voor de revolutie en voor Khomeini verder in een grote motivatie om te vechten voor de republiek. Khomeini wees erop dat Allah aan Iraanse kant stond en dat de Iraanse soldaten beschikten over goddelijke krachten. De kandidaat-martelaren verdrongen zich om zich aan te dienen voor de strijd. Het schokte de wereld hoe in Iran kinderen vanaf twaalf jaar effectief werden ingezet als kanonnenvlees en menselijke mijnenvegers. Sommigen logen over hun leeftijd en waren nog maar tien. Heel wat Iraakse soldaten konden hun ogen niet geloven hoe onophoudelijke golven van kinderen hen bleven bestormen en ze zagen geen andere mogelijkheid dan erop te blijven vuren. Een Iraaks officier getuigde:

> "They chant 'Allahu Akbar' and they keep coming, and we keep shooting, sweeping our 50 mm machine guns around like sickles. My men are eighteen, nineteen, just a few years older than these kids. I've seen them crying, and at times the officers have had to kick them back to their guns. Once we had Iranian kids on bikes cycling

[61] (Karsh, 2002, p. 27).

towards us, and my men all started laughing, and then these kids started lobbing their hand grenades and we stopped laughing and started shooting."[62]

Elke Iraanse soldaat droeg een plastic sleutel om de hals die hem als sjiitische martelaar toegang zou verschaffen tot het paradijs. Tevens droeg hij een hoofdband met daarop enkel het woord "Karbala", in herinnering aan de legendarische strijd waar de wegen tussen soennieten en sjiieten definitief waren gescheiden. In Irak daarentegen stond Saddam onder zijn eigen burgers en militairen al jaren gekend als een onvervalste en seculiere dictator, velen van hen waren ten prooi gevallen aan zijn terreur en waren dus weinig geneigd hun leven te riskeren om tegemoet te komen aan zijn grootheidswaanzin.

Tegen ieders verwachting in, was Iran in de lente van 1982 erin geslaagd alle Iraakse troepen van hun bodem te verdrijven. Khomeini stond toen voor de keuze: het Iraakse staakt-het-vuren aanvaarden of zelf Irak binnenvallen? Hij was echter enigszins slachtoffer geworden van zijn eigen propaganda, in die zin dat onder de Iraniërs een fascinatie was gegroeid om de heilige (Iraakse) stad Karbala te veroveren, de stad waar Hoessein was verslagen en vermoord door soennieten.

Eeuwenlang stond dat verhaal ingeschreven in de sjiitische overlevering als een symbool voor de tragiek van het overleven in een toestand van onrecht en de aanvaarding van het lot, hoe droevig en vernederend ook. Maar de ayatollah had daar echter een heel nieuwe interpretatie aan gegeven door het om te buigen tot een verhaal dat zich onder geen beding nog mocht herhalen en dat dat onrecht alsnog moest worden rechtgetrokken voor zover dat kon[63]… En daartoe lag de kans nu voor het grijpen, zo leek het althans.

Khomeini kon daarom bijna niet anders dan te beslissen om door te vechten, wat ook gebeurde. Eerder had Irak openlijk verklaard het Iraanse regime omver te zullen werpen … Maar dit keer verklaarde Iran dus openlijk het Iraakse regime omver te zullen werpen.

Die nieuwe situatie veranderde echter ook de kaarten voor de soennitische regimes in de regio. Te meer daar binnen de Arabische Liga solidariteitsakkoorden bestonden voor het geval dat een niet-Arabisch land een Arabisch land zou binnenvallen. De Iraanse inval in Irak legitimeerde dan ook steun van Arabische landen en dat terwijl Iran eerder al had opgeroepen tot de omverwerping van alle islamitische koningshuizen.

Op dat ogenblik besloten niet alleen Saoedi-Arabië en enkele andere landen van de Samenwerkingsraad van de Arabische Golfstaten[64] Irak te steunen, maar ook Amerika, de Sovjet-Unie en Frankrijk. Grosso modo schonken en/of leenden de Golfstaten het nodige geld aan Irak om alle mogelijke wapens te kopen in Amerika, de Sovjet-Unie, China, Frankrijk en West-Duitsland. Voorts steunde Amerika de Irakezen ook met AWACS-vliegtuigen.

Een bijkomende tegenvaller voor Iran was dat ook de Iraakse sjiieten – net als de Iraanse soennieten – loyaal bleven aan hun eigen land. Nochtans was er onder hen een jaar eerder heel wat enthousiasme geweest voor de Iraanse Revolutie (dat was er zelfs onder Iraakse soennieten geweest), maar naast zich sjiitische moslims te voelen, voelden zij zich ook Iraakse burgers en Arabieren. Bovendien is het altijd moeilijk om te midden van een open oorlog plots

---

[62] (Karsh, 2002, p. 62).

[63] (Khomeini, Islam and Revolution, 1981, pp. 200-8).

[64] De meest gebruikte internationale benaming voor deze raad is "Gulf Cooperation Council" (afgekort als GCC), terwijl de werkelijke benaming "Cooperation Council for the Arab States of the Gulf" is (afgekort als CCASG). Deze raad erkent immers enkel de Arabische Golfstaten, dus niet Iran. De zes leden van deze raad zijn Bahrein, Koeweit, Oman, Qatar, Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten.

de kant van de vijand te kiezen. De perceptie was ontstaan dat Iran zich iets te gulzig had getoond en hen wilde domineren. Op dat ogenblik leefden de meeste Iraakse sjiieten overigens veel seculierder dan de Iraanse en bovendien waren zij doodsbenauwd voor mogelijke represailles van Saddam. Naast een open oorlog was er overigens ook een propagandaoorlog gaande tussen Iran en Irak om de harten en geesten van de Iraakse sjiieten te winnen. Hoewel de Iraakse sjiieten weinig te danken hadden aan Saddam Hoessein, kon hij hen wel overladen met zijn eigen propaganda en tegelijk de Iraanse propaganda quasi geheel blokkeren.

Tot overmaat van ramp ontketende Irak een grootschalige aanval met traangas in Basra en later werd zelfs het veel gevaarlijkere mosterdgas en het nog veel gevaarlijkere zenuwgas VX gebruikt. Uit diverse recent vrijgegeven CIA-verslagen blijkt dat Amerika op dat moment daarover goed geïnformeerd was, maar dat nooit heeft veroordeeld. Integendeel, uit een van de rapporten blijkt dat Amerika's grootste bezorgdheid helemaal niet van humanitaire aard was, maar wel dat de bekendmaking ervan de reputatie van Amerika zou kunnen schaden en de goede verstandhouding met Irak zou kunnen verstoren: "Any publicity about Iraq's widespread use of chemical weapons could setback recent efforts to strengthen Iraqi-US ties depending on the position taken by the US". Tegelijk blijkt uit datzelfde rapport dat de CIA er vrij gerust in was dat deze oorlogsmisdaad weinig commotie zou opwekken in de buitenwereld: "No international outcry against Iraq is likely […]".[65]

Zelfs toen zenuwgas werd ingezet, heeft Amerika nooit zelfs nog maar de indruk gewekt Irak tegen te willen houden. Integendeel, nadat deze nieuwe wending bekend was, bleven de Amerikaanse inlichtingendiensten locaties doorgeven van Iraanse troepen, wetende dat zij daardoor konden vergast worden. Amerika was zelf nog getraumatiseerd door de gijzeling van zijn ambassade in Teheran en vermoedelijk heiligde het doel de middelen.

Pas na acht jaar (en naar verluidt een miljoen doden), in 1988, stemden zowel Khomeini als Saddam in met de staakt-het-vurenresolutie die was bemiddeld door de VN. Iran eiste een clausule waarin erkend werd dat Irak de oorlog was begonnen, maar dat was op een ogenblik dat het Iraanse leger ernstige klappen kreeg. Saddam rook opportuniteiten: hij weigerde de toevoeging van de clausule te aanvaarden, sterker nog, hij eiste dat Khomeini zelf publiekelijk de aanvaarding van het staakt-het-vuren zou erkennen.

Uiteindelijk werd beslist dat een nieuwslezer een geschreven tekst van de grootayatollah zou voorlezen:

> "'Happy are those who have departed through martyrdom', ran the ayatollah's statement. 'Unhappy am I that I still survive... Taking this decision is more deadly than drinking from a poisoned chalice. I submitted myself to Allah's will and took this drink for His satisfaction.' Yet Khomeini would not drink from the poisoned chalice without a bitter protest. 'To me it would have been more bearable to accept death and martyrdom ... [but I was forced to accept the advice of] all the high-ranking military experts.' He pointed an accusatory finger in the direction of those forces deemed responsible for this shameful development, before concluding on a threatening note, 'Accepting the [UN] resolution does not mean that the question of war has been solved. By declaring this decision, we have blunted the propaganda weapon of the world devourers against us. But one cannot forecast this course of events indefinitely'."[66]

---

[65] (CIA, 4 November 1983) http://goodtimesweb.org/covert-operations/2013/163046998-Iran-s-Likely-Reaction-to-Iraqi-Use-of-Chemical-Weapons.pdf

[66] (Karsh, 2002, p. 79).

Inhoudelijk was het dus niet helemaal zoals Saddam had gehoopt, maar voor de ayatollah was de vernedering zo groot dat hij na deze radio-uitzending zijn eigen volk nooit meer heeft toegesproken tot aan zijn dood, een jaar later.

Hoewel niemand de oorlog tussen Irak en Iran echt heeft gewonnen, beschouwden de Iraniërs zichzelf wel als de morele overwinnaars, omdat dit voor hen het ultieme bewijs was van de duurzaamheid van de Iraanse Revolutie, van de kracht van hun ideologie en, om die reden, van hun "onoverwinnelijkheid". Iedereen had immers Irans nederlaag voorspeld, de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad hadden allen Irak op een of andere manier gesteund, net als haast alle Arabische Golfstaten. Op papier was Iran geen partij voor Irak … maar toch heeft niemand Iran op de knieën gekregen, zelfs niet na de inzet van AWACS-vliegtuigen en zenuwgas. De Iraniërs hadden voor niemand gebogen, ze hadden geen enkele toegeving gedaan op hun idealen en geen morzel aan territorium ingeleverd. Irak kwam inderdaad vernederd uit de strijd en Amerika voelde zich al een tweede maal vernederd door Iran.

De Iraakse invasie van Koeweit

Ondanks alle steun had Irak niettemin de schulden opgestapeld tijdens de oorlog met Iran; de financiële steun van vooral Koeweit, de Verenigde Arabische Emiraten en Saoedi-Arabië was niet helemaal vrijblijvend geweest. Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten werden waarschijnlijk te sterk bevonden om deze schulden te betwisten, waardoor Saddam zich vooral focuste op Koeweit, een klein land met heel veel olie en strijdkrachten die nauwelijks iets voorstelden. Bovendien nam het land het niet zo nauw met de afspraken die waren gemaakt binnen de OPEC, het produceerde namelijk 40% meer olie dan was afgesproken, waardoor de prijzen waren gezakt en Irak inkomsten fout liep. In het grensgebied met Irak zou Koeweit bovendien schuine oliebronnen hebben aangeboord (*slant drilling*) die zich eigenlijk onder Iraaks grondgebied zouden bevinden.

Net als bij de invasie van de Iraanse provincie Khoezistan kreeg Saddam plots weer historische inzichten. Hij herinnerde zich namelijk dat Koeweit in de Ottomaanse tijd tot de Iraakse provincie Basra behoorde, tot wanneer de Britten in 1922 van Koeweit een protectoraat hadden gemaakt. De Iraakse dictator concludeerde dat Koeweit dus eigenlijk deel uitmaakte van het grote Iraakse rijk waarvan hij droomde. En alle Iraakse schulden en oorlogsschade ten spijt, aan de oorlog had hij dan toch een sterk leger overgehouden met veel en performant materiaal. Bovendien had niemand bezwaar aangetekend toen hij in 1980 Iran was binnengevallen.

In 1990 liepen de emoties binnen de Arabische Liga zodanig op dat Syrië ernstig overwoog Irak te bombarderen. Maar Saddam bepleitte zijn zaak sterk. De Liga wees de Egyptische president Hosni Moebarak aan om te onderhandelen, wat niet belette dat Saddam alvast een 30.000 man sterke troepenmacht naar het grensgebied met Koeweit stuurde.

De Amerikanen voelden de spanning en stuurden slagschepen naar de Golfregio. Maar ook ten aanzien van hen speelde Saddam het spel slim. Op 25 juli 1990 had hij een schijnbaar redelijk onderhoud met de Amerikaanse ambassadeur in Irak, April Glaspie, waarbij hij zich in de slachtofferrol wentelde en tegelijk subtiel dreigde:

> "So what can it mean when America says it will now protect its friends? It can only mean prejudice against Iraq. This stance plus manoeuvres and statements which have been made has encouraged the UAE and Kuwait to disregard Iraqi rights… If you use pressure, we will deploy pressure and force. We know that you can harm us although we do not threaten you. But we too can harm you. Everyone can cause harm according to their ability and their size. We cannot come all the way to you in the United States, but individual Arabs may reach you… We do not place America among the enemies. We place it where we want our friends to be and we try to be friends. But repeated American statements last year made it apparent that America did not regard us as friends."

Onthutst antwoordde Glaspie:

> "I know you need funds. We understand that and our opinion is that you should have the opportunity to rebuild your country. But we have no opinion on the Arab-Arab conflicts, like your border disagreement with Kuwait… Frankly, we can only see that you have deployed massive troops in the south. Normally that would not be any of our business. But when this happens in the context of what you said on your national day, then when we read the details in the two letters of the Foreign Minister, then when we see the Iraqi point of view that the measures taken by the UAE and Kuwait is, in the

final analysis, parallel to military aggression against Iraq, then it would be reasonable for me to be concerned."

Waarop Saddam weer antwoordde:

> "It is natural for you as a superpower to be concerned. But what we ask is not to express your concern in a way that would make an aggressor [Kuwait] believe that he is getting support for his aggression. We want to find a just solution which will give us our rights but not deprive others of their rights. But at the same time we want the others to know that our patience is running out…"[67]

Saddam scheen uit dat gesprek te hebben geconcludeerd dat Amerika niet zou dwarsliggen als hij Koeweit zou binnenvallen. Daags voordien had hij nochtans aan president Moebarak beloofd Koeweit niet te zullen binnenvallen, maar zijn onderhoud met Glaspie wierp voor Saddam een heel nieuw licht op de zaak … De geschiedenis heeft uitgewezen dat hij zich daarin gruwelijk heeft vergist.

Aangezien Saoedi-Arabië Irak had gesteund in de strijd tegen Iran, zag de monarchie het als een groot verraad dat Saddam, zonder overleg met de Saoedische koning, met zijn leger Koeweit was binnengestormd. De familie was zo overdonderd dat alle televisie-uitzendingen werden stopgezet, omdat ze niet wisten wat hen overkwam, laat staan dat ze wisten wat erover moest worden bericht.

Uiteindelijk koos Saoedi-Arabië de kant van Koeweit. Spoedig werd echter duidelijk dat het Saoedische leger, dat weliswaar over peperdure uitrusting en materieel beschikte, relatief weinig slagkracht had, als gevolg van wanbeheer en corruptie.

Osama bin Laden had dit begrepen en zocht toenadering tot de koninklijke familie. In een onderhoud met de koning zelf stelde hij in staat te zijn, met zijn 15.000 à 20.000 moedjahedien – met veel gevechtservaring in Afghanistan – de Iraki's te verdrijven uit Koeweit. Hij zei daarvoor zelfs geen financiële steun nodig te hebben. De vorst zei Osama bin Laden dat hij het voorstel zou bestuderen en hem op de hoogte houden.

Echter, nog voor Osama bin Laden antwoord kreeg, landde een Amerikaanse delegatie in Riyad om aan de koning de toelating te vragen om honderdduizenden troepen te installeren in zijn land. De Amerikanen droegen doorslaggevende argumenten met zich mee, namelijk satellietbeelden van Iraakse troepen die zich in Saoedische richting zouden verplaatsen. Eigenlijk bleek uit die beelden niet echt dat Saddam plannen had richting Saoedi-Arabië en bovendien was de gedachte dat Irak een tweede front zou openen in Saoedi-Arabië absurd, aangezien een Iraaks lucht- en/of grondoffensief in de onmetelijke woestijnvlakten van de (voormalige) bondgenoot heel gemakkelijk te stoppen was door de Saoedische luchtmacht. Wat echter van belang was, was dat de koning geschokt was door wat de Amerikanen hem hadden voorgelegd. Prompt werd bin Ladens voorstel naar de prullenmand verwezen en kregen de Amerikanen toegang tot bijna alle faciliteiten van het land van Mekka en Medina.

Normaal nam het Huis van Saoed nooit strategische beslissingen zonder de clerus te consulteren, zo wilde de bevolking het ook en dat is altijd een efficiënte gewoonte gebleken om de bevolking het gezag van de koninklijke familie blijvend te laten erkennen. Alleen die keer waren de Amerikanen erin geslaagd om de clerus buiten de besprekingen te houden. De koninklijke raadgevers schrokken van de eigengereide beslissing van hun vorst en vroegen zich

---

[67] (Schmidt, 2005, p. 297). Zie ook (NYT, 1990). De oorspronkelijke transcriptie is afkomstig uit Bagdad en werd nooit ontkend of bevestigd door de Amerikaanse autoriteiten.

luidop af of daarover niet eerst overleg moest worden gepleegd. De koning was echter helemaal in paniek en zei dat daarvoor geen tijd meer was.

Wat later vroeg de koning alsnog een fatwa aan de Hoogste Raad der Wijzen en steun voor de aanvaarding van niet-islamitische troepenmachten op het nationale grondgebied. Met lange tanden stemden de clerici daarmee in … Meer dan een half miljoen westerse soldaten vestigden zich daarop in Saoedi-Arabië en naburige landen. Ondanks de fatwa bleven een aantal conservatieve clerici en burgers echter verontwaardigd over de beslissing van hun hoogste politieke (en religieuze) leiders.

Na verloop van tijd dook echter een onverwacht bijkomend probleem op: geld. Voor de Amerikanen was het duidelijk dat aan Saoedi-Arabië een substantiële financiële bijdrage zou worden gevraagd voor de zogezegde bescherming die zij boden aan het land. Koning Fahd gaf te kennen dit evident te vinden en dat zij maar zijn minister van Financiën moesten laten weten hoeveel zij nodig hadden. Maar na de uitbetaling van 15 miljard dollar bleek de kas leeg te zijn en uiteindelijk diende Saoedi-Arabië – tot zijn eigen verbazing – buitenlandse schulden aan te gaan om de Amerikanen te betalen.

Een neveneffect van die Amerikaanse troepen op Saoedische bodem was dat de lokale bevolking zaken kregen te zien die ze niet gewend waren. Zo werden in Riyad ontmoetingen georganiseerd van vrouwelijke expats die Saoedische vrouwen zouden leren een wagen te besturen. Op 6 november 1990 werden op een dag tijd 47 Saoedische vrouwen daarvoor gearresteerd, wat het nationale nieuws haalde.[68]

Aanvankelijk werd overeengekomen dat de Amerikaanse troepen in de regio zouden blijven tot wanneer het militaire doel was bereikt, namelijk de verdrijving van de Iraki's uit Koeweit. Toen dat het geval was, bleek Saddam nog aan de macht te zijn en werd de situatie nog steeds als onveilig beschouwd, waardoor de Amerikanen langer bleven dan aanvankelijk was overeengekomen.

Voor Osama bin Laden was dat de druppel die de emmer deed overlopen en hij riep zijn volgelingen op tot de gewapende strijd. Zo vond op 13 november 1995 een eerste bomaanslag plaats in Riyad, waarbij ook enkele Amerikanen het leven lieten. Reeds voordien had de Saoedische overheid een opsporingsbevel uitgevaardigd tegen bin Laden en hem zijn staatsburgerschap ontnomen, maar steeds was hij hen te slim af.

In wezen richtte Osama bin Laden zijn pijlen toen nog op het Saoedische regime. Amerikaanse soldaten werden aanvankelijk slechts geviseerd om meer weerklank te geven aan zijn acties. Nog meer acties zouden volgen, waarbij occasioneel nog meer Amerikaanse slachtoffers vielen.

Intussen had een nieuw fenomeen zijn intrede gedaan in Saoedi-Arabië, namelijk satellietzenders uit naburige Arabische landen die niet gefilterd konden worden door de Saoedische censuur. Daardoor werd voor heel wat Saoedische burgers voor het eerst duidelijk dat het niet voor alle Arabieren vanzelfsprekend was dat hun regime zo voorbeeldig was als het zelf verkondigde. Voor het eerst hoorden zij over de corruptie en het wanbeheer van hun eigen overheid. Tevens zagen zij Israëlische soldaten, met steun van de Saoedische bondgenoot Amerika, Palestijnen mishandelen. Zij zagen hoe islamitische groeperingen probeerden het recht in eigen handen te nemen om in te gaan tegen Israëli's. Dat was echter vergeefse moeite, aangezien Israël almachtig zou zijn, dankzij de Amerikaanse steun.

---

[68] (Altorki, 2000).

Zoals bekend had George Bush sr. het onverstandig geacht om zelf Saddam Hoessein af te zetten, eens Irak verdreven was uit Koeweit. Daarvoor rekende hij op het Iraakse volk en moedigde het aan dat ook te doen. De geallieerden stonden aan de Eufraat en hadden gemakkelijk Bagdad kunnen innemen. De Koerden in het noorden van Irak en de sjiieten in het zuiden hadden dan ook verwacht dat Amerika hen te hulp zou komen. Toen dat niet bleek te gebeuren, werden zij massaal vervolgd, verminkt en publiekelijk terechtgesteld. Het was toen ook voor het eerst dat het Iraakse regime begon met het vervolgen van sjiieten, enkel omdat ze sjiieten waren, ook al werd dat toen nog niet gepercipieerd als sektarisch geweld. In tegenstelling tot Iran en Saoedi-Arabië was in Irak zowel het regime als de bevolking grotendeels seculier, religie was er toen nog geen belangrijk politiek thema. Los van Saddams woede ten aanzien van Amerika voelden ook de Iraakse Koerden en sjiieten zich toen enorm in de steek gelaten door dat land. Voor wat de sjiieten betrof, haastte Iran zich om duiding te geven bij deze feiten.

Het jaar na deze oorlog werd George Bush sr. niet herverkozen en was ook Margaret Thatcher van het toneel verdwenen. De enige hoofdrolspeler die op post bleef was Saddam Hoessein.

De doos van Pandora: Amerika's invasie van Irak

1. 9/11

Al vrij snel na het aantreden van George W. Bush als president maakten de Saoedi's hem duidelijk dat zijn roekeloze Midden-Oostenpolitiek een groot risico inhield van toenemende terroristische aanslagen. De nieuwe president was zich van geen kwaad bewust en verzekerde dat zijn beleid weloverwogen was, rationeel en volstrekt legitiem. De Saoedi's reageerden ongemeen hevig op dat onverschillige antwoord door te stellen dat als Amerika dit agressieve buitenlands beleid zou handhaven, een breekpunt was bereikt: de relaties tussen beide landen zou daardoor niet meer dezelfde zijn als de zestig jaar voordien.

Voor het Witte Huis kwam dit als een donderslag bij heldere hemel en meteen werden concrete voorstellen uitgewerkt om een meer gematigde politiek te hanteren met betrekking tot het Midden-Oosten. Die reactie werd positief onthaald in Riyad, alleen werd de president gevraagd om die nieuwe visie ook publiek te maken. In een officieel antwoord engageerde het Witte Huis zich daartoe met een brief gedagtekend … 8 september 2001.

Drie dagen later was ook het Huis van Saoed zwaar geschokt door het feit dat het hoofdzakelijk zijn staatsburgers waren die de WTC-torens en het Pentagon hadden geviseerd. Vijftien van de negentien kapers hadden de Saoedische nationaliteit, evenals hun leider, Osama bin Laden. Bovendien barstte spontaan, op vele plaatsen in Saoedi-Arabië, feestvreugde los om hun landgenoten te prijzen voor hun daden.

De monarchie voelde zich in nauwe schoentjes. Zij begreep beter dan wie ook dat de deelname van die Saoedi's aan de aanslag niet alleen een statement tegen de VS was, maar ook tegen haar eigen regering. Daarbij kwam nog dat in Amerika diverse goed gedocumenteerde publicaties verschenen die wezen op de hypocrisie en het gevaar van dat louche bondgenootschap met Saoedi-Arabië.[69] Dat land had immers wel degelijk jarenlang heel wat jihadisten zoet gehouden met geld, zowel in eigen land als in de thuisbasis van Al Qaida, Afghanistan.

2. De aanloop naar de invasie

Na de invasie van Afghanistan – met een behoorlijk ruime steun van de internationale publieke opinie – begon de Amerikaanse regering zich, vreemd genoeg, te fixeren op Irak. Zonder dat het werd bevestigd door eender welke inlichtingendienst poneerden niet alleen president George W. Bush maar ook de Britse premier Tony Blair dat de religieuze fundamentalisten van Al Qaida bondgenoten waren van Saddams seculiere regime.

De Saoedi's wisten dat dit allemaal larie was en de even beruchte als illusoire link tussen Al Qaida en Saddam heeft ook aanleiding gegeven tot een strijd tussen het Witte Huis (dat overtuigd was van het bestaan van die link) en de CIA (die er nooit geloof heeft aan

[69] De meest invloedrijke boeken wat dat betreft waren waarschijnlijk (Baer, 2003) en (Gold, 2003).

gehecht).[70] Zowel de Britse als Amerikaanse inlichtingendiensten stelden bovendien te betwijfelen of Saddam überhaupt over massavernietigingswapens zou beschikken. De administraties van Bush jr. en Blair waren echter vastberaden om het werk van Bush sr. af te maken en Saddam Hoessein af te zetten.

Tot frustratie van de Amerikaanse inlichtingendiensten werd de minzame Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell opgevoerd om voor de VN-Veiligheidsraad te verklaren dat zijn inlichtingendiensten wel degelijk harde bewijzen hadden voor zowel banden tussen Irak en Al Qaida als voor het bezit van massavernietigingswapens.[71]

Hoewel de aanslagen op 11 september 2001 het ultieme bewijs waren geweest dat de Saoedische regering niet had overdreven met zijn strakke opstelling, voelde zij zich toch schuldig omdat ze niet had verwacht dat zoiets ergs zou worden gepleegd door haar eigen staatsburgers. Saoedi-Arabië werd daardoor terug inschikkelijker ten aanzien van Amerika, goed wetend dat het zich op die manier nog verder distantieerde van belangrijke segmenten van zijn eigen bevolking.

In de Arabische wereld was geen enkel draagvlak voor een Amerikaanse invasie in Irak, integendeel. De Saoedische monarchie had sterk ingeboet aan populariteit en prestige door Amerikaanse troepen toe te laten op haar grondgebied in 1991. Toen was het ene soennitisch/Arabische land (Irak), tegen alle internationale regels in, het andere soennitisch/Arabische land binnengevallen (Koeweit). In die tijd werd ook daadwerkelijk gevreesd dat Saddam ook delen van Saoedi-Arabië zou binnenvallen, waardoor de monarchie concrete argumenten had om haar onderdanen te overtuigen van de noodzaak om de steun in te roepen van de sterkste strijdkrachten ter wereld. Niettemin hebben zelfs toen belangrijke delen van de Saoedische samenleving nooit kunnen verkroppen dat er Amerikaanse en vrouwelijke militairen gewapend rondliepen in het land van hun heiligste plaatsen.

In 2003 echter kon de Saoedische regering geen enkel geloofwaardig argument meer bedenken om een nieuwe aanwezigheid van dergelijke troepen in het land van Mekka en Medina te verantwoorden. Zelfs op het Europese continent werd schande gesproken over de Amerikaans-Britse plannen om nog maar eens een oorlog te starten in het Midden-Oosten.

Het was duidelijk dat de Amerikanen ook uit waren op de Iraakse olie, wat minder inkomsten zou betekenen voor Saoedi-Arabië. Bovendien baarde het de Saoedi's ook veel zorgen dat de westerse coalitie vastberaden was om manu militari de democratie op te leggen aan Irak … Wie zou dan, na democratische verkiezingen, de nieuwe leider worden van dit land met een sjiitische meerderheid? Zowel Saoedi-Arabië als Amerika hadden Iran als aartsvijand

---

[70] Niettemin blijkt uit een intussen vrijgegeven CIA-rapport hoe de CIA toch subtiel zwichtte onder de druk van het Witte Huis. Zo werd onder de hoofding *Iraq's relationship with al-Qaida* m.i. ontzettend te veel woorden gebruikt om te stellen dat die relatie onbestaande is, wat aanleiding kon geven tot onduidelijkheid. Zo staat er dat "de banden" tussen Saddams regime en de terreurorganisatie worden onderverdeeld in vijf subcategorieën, terwijl men het dan enkel had over "het onderzoek naar de banden". Over talloze aspecten wordt gesteld dat verder onderzoek vereist was, wat suggereerde dat de grote lijnen reeds duidelijk waren, terwijl daarover niets concreet werd genoemd. (CIA, 2004, pp. 321-41), zie ook (Rampton & Stauber, 2003, pp. 91-6). Wellicht hoopte de CIA op die manier deels tegemoet te komen aan de wensen (of eisen) van haar politieke autoriteiten, zonder dat haar medewerkers nadien verantwoordelijk konden worden gesteld voor het schrijven van onwaarheden.

[71] De toespraak die Powell voorlas voor de Verenigde Naties was aanvankelijk geschreven door Dick Cheney en vervolgens gecorrigeerd – of beter, volledig herschreven – door de CIA. Later zou Powell in een interview verklaren dat hij zich er niet van bewust was dat hij de originele tekst voorlas. Hij zei dat hij, op het ogenblik dat hij de tekst voorlas, in de overtuiging verkeerde de CIA-versie van die tekst voor te lezen. Zie https://www.pbs.org/wgbh/frontline/film/the-secret-history-of-isis/ en https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/colin-powell-u-n-speech-was-a-great-intelligence-failure/.

en het zag ernaar uit dat Washington alles in het werk stelde om die aartsvijand het geschenk van zijn leven aan te bieden.

Riyad stelde daarom alles in het werk om de Amerikaanse administratie ervan te overtuigen dat deze invasie gelijk de doos van Pandora zou openen. De Saoedische koning en zijn prinsen waarschuwden de Amerikanen voor het niet denkbeeldige scenario waarbij zij Irak misschien wel zouden winnen, maar Saoedi-Arabië zouden verliezen.

Washington was echter helemaal gefixeerd op het afzetten van Saddam en sloeg niet alleen het advies van zijn eigen inlichtingendiensten in de wind, maar ook dat van Riyad. Washington speelde integendeel in op het schuldgevoel van de Saoedische monarchie. De Amerikanen stelden dat het stilaan tijd werd om heel duidelijk te stellen aan welke zijde zij stond, die van Amerika of die van de terroristen.

Als Saoedi-Arabië zou instemmen met het Amerikaanse voorstel zou de regering en de monarchie niet alleen in eigen land, maar in heel de islamitische wereld aan populariteit verliezen en zou er zich een rampscenario voltrekken in Irak. Indien het echter zou weigeren, riskeerde het Amerika als bondgenoot te verliezen, waardoor het koningshuis nog in acuter gevaar dreigde te komen. Daarom is de monarchie uiteindelijk gezwicht voor de Amerikaanse druk en werden opnieuw westerse troepen toegelaten in het heiligste land van de islam.

3. De aanvangsfase

Op 20 maart 2003 – wellicht niet toevallig in het jaar vóór de herverkiezing van George W. Bush[72] – vond de internationaal sterk betwiste invasie plaats door de zogenaamde *Coalition of the Willing*. Vijftien jaar na het einde van de Iran-Irakoorlog leek het alsof Iran alsnog Irak in de schoot kreeg geworpen en wel dankzij aartsvijand Amerika … Volgens onbevestigde bronnen zou George W. Bush, op het ogenblik dat hij besloot Irak binnen te vallen, niet eens op de hoogte zijn geweest dat er zoiets bestaat als soennieten en sjiieten.

In het slecht geïnformeerde plan dat door het Witte Huis werd bedacht, was het de evidentie zelve dat de Amerikaanse troepen als bevrijders zouden worden onthaald, maar niets was minder waar. Opnieuw bleek dat de Saoedische waarschuwingen aan Amerika terecht waren geweest en dat Amerika ze niet ter harte had genomen.

Nochtans had Washington dit keer niet alle waarschuwingen in de wind geslagen. Zo was er het engagement dat meteen na de val van Bagdad de coalitie Saoedi-Arabië zou verlaten … Dat maakte echter weinig indruk op Osama bin Laden, want kort nadien vond een zware bomaanslag plaats in Riyad, waarbij 35 buitenlanders het leven lieten. Negen van hen waren Amerikaanse staatsburgers.

Tot dan toe hadden heel wat Saoedi's zichzelf nog kunnen sussen met verhalen dat zionisten en andere buitenlanders de ware actoren waren achter de aanslagen, maar bij die

[72] De grote vernedering van de oorlog in Vietnam – een ontwikkelingsland dat supermacht Amerika had verslagen – heeft aanleiding gegeven tot een soort nationaal trauma in Amerika. De perceptie was ontstaan –niet helemaal onterecht – dat Amerika die oorlog was verloren doordat in eigen land te weinig steun was geweest voor die oorlog. Sindsdien is het een traditie in Amerika dat wanneer de president ten oorlog trekt, Republikeinen, Democraten en zo veel mogelijk Amerikanen zich eendrachtig achter hun president scharen. Het probleem met deze redenering is echter dat zij ook kan omgedraaid worden: wanneer de president wil dat zijn volk zich achter hem schaart, kan het lonen om ten oorlog te trekken. Tot aan het einde van de Koude Oorlog lag het nog moeilijk om een open oorlog aan te vatten, maar de bevrijding van Koeweit in 1991 had zich ook wel voltrokken in het herverkiezingsjaar van Bush sr.

aanslag realiseerde heel Saoedi-Arabië, de politieke en religieuze elite, evenals de modale burgers, dat hun eigen landgenoten er niet voor terugdeinsden om aanslagen te plegen tegen hun eigen zonen en dochters. Hierdoor ontstonden heel wat spanningen binnen de Saoedische samenleving. Mensen uit alle lagen begonnen elkaar te wantrouwen en wisten niet welke kant te kiezen. Het koningshuis begon ook onzeker te worden over zijn eigen systeem van wahabitische scholen en universiteiten, waarin leerlingen en studenten haat en verzet met de paplepel ingegoten werden. Voor het eerst werden ook vragen gesteld bij sommigen van hun meest radicale imams. Uiteindelijk leidde dat tot het ontslag van zowat 1.300 leraars en imams.

4. De ontsporing

Maar in Irak moest toen het ergste nog komen. Eens de Amerikaanse strijdkrachten het bestuur van het land hadden overgenomen, maakte Washington nog meer cruciale fouten. De Iraakse ambtenaren ontvingen voortaan een salaris van Washington, een systeem dat op zich naar behoren leek te werken. De door Bush aangestelde bestuurder van Irak, Paul Bremer, meende evenwel dat dit niet kon gelden voor de Iraakse militairen. Zo belandden tienduizenden getrainde militairen, waarvan de officierenklasse gedomineerd werd door soennieten, van de ene dag op de straat, zonder enige vorm van inkomen. Iets vergelijkbaars gebeurde ook met de leden van Saddams ba'athpartij. Ook daarvan wilde Bremer de rug breken, waardoor het voor de 30.000 à 40.000 ba'athleden voortaan verboden was om nog enige publieke functie te bekleden. Dus ook zij vielen zonder inkomen en zonder toekomst in een land dat intussen voor een groot deel in puin was gelegd.

Heel wat soennieten – niet alleen militairen en ba'athisten – voelden zich daardoor geviseerd. Zelfs een aantal Iraakse sjiieten waarschuwden Amerika voor de gevaren van deze voortvarende politiek. Verblind door heel wat simplismen aangaande islam, democratie, vrijheid, enzovoort, zag het Witte Huis evenwel nog steeds geen relevantie in het onderscheid tussen sjiieten en soennieten, zelfs niet toen er als gevolg van Bremers beslissingen gewelddadige straatprotesten uitbraken. Volgens de Amerikanen viseerden zij helemaal niet de soennieten, enkel de Saddamgetrouwen. Saddam Hoessein was echter decennialang aan de macht geweest en had heel wat sleutelposten verdeeld onder gelijkgezinden, vooral uit zijn soennitische geboortestreek Tikrit.

In Bagdad moest de Jordaanse ambassade eraan geloven, waarbij achttien doden vielen. Minder dan twee weken later volgde een aanslag op het VN-hoofdkwartier met een vergelijkbaar aantal slachtoffers. Jarenlang had de VN immers op aandringen van vooral de VS economische sancties aangehouden tegen Irak, waardoor voor heel wat extremistische soennieten het verschil tussen de VS en de VN slechts een kwestie van nuances was geworden. Nog eens tien dagen later, na het vrijdaggebed, volgde een gigantische explosie tegen de Imam Alimoskee in Najaf, een sjiitisch heiligdom, waarbij tussen de 85 en 125 mensen omkwamen, inclusief ayatollah Sayed Mohammed Baqir al-Hakim, een sjiitische leider van de Islamitische Hoogste Raad van Irak.

Er werd algemeen van uitgegaan dat het brein achter al deze aanslagen een Jordaniër was, de zogenaamde Abu Musab al-Zarqawi, het hoofd van wat toen werd genoemd "Al Qaida in Irak".

Op 31 maart 2004 viel een konvooi, begeleid door Amerikaanse bewakers van het bedrijf Blackwater Security Consulting, in een hinderlaag in Falluja. Vier Amerikaanse huurlingen werden gemarteld en hun verkoolde lichamen werden als trofee door de straten

gesleept om ze uiteindelijk publiekelijk op te hangen aan een brug over de Eufraat.[73] Van dan af werd het voor Washington duidelijk dat Zarqawi een groter gevaar was geworden dan Osama bin Laden, maar – zoals eerder vermeld – had vicepresident Dick Cheney veel vroeger de CIA tegengehouden om hem uit te schakelen.

Voor de Iraakse sjiieten was de situatie bevreemdend. De soennitische extremisten beschouwden hen immers als handlangers van zowel Amerika als Iran, terwijl zij aanvankelijk geen van beiden waren. Uit vrees voor een verdere escalatie van het geweld hielden zij zich dan ook gedeisd. Maar in 2006 pleegden de manschappen van Zarqawi een heel zware aanslag op een van de heiligste plaatsen van het sjiisme en UNESCO-werelderfgoed, de gouden koepel van de grote Al-Askarimoskee van Samarra. Ook voor de sjiieten was toen de maat vol en over heel het land bekoelden sjiieten hun woede op tientallen soennitische moskeeën en werden imams genadeloos vermoord. Bussen werden tot stilstand gebracht om ter plaatse alle soennitische inzittenden te executeren. Zowel de Amerikanen als de Iraakse ordetroepen verloren alle controle en Irak kende toen zijn donkerste dagen ooit.

Toch was dat precies wat Zarqawi al die tijd had beoogd. Uiteraard realiseerde hij zich dat de Iraki's de Amerikanen nooit zouden kunnen verslaan in een symmetrische, conventionele oorlog, maar ook de subversieve strijd tegen de Amerikanen – dus via terrorisme – zou moeilijk zijn, waardoor hij die geraffineerd wilde aanpakken. Zelfs in het Westen bestond al weinig begrip (en legitimiteit) voor de invasie van Irak, maar hij bedacht een plan om de Amerikanen eender welke legitimiteit voor die invasie te ontnemen. Banden tussen Al Qaida en het regime van Saddam zijn nooit aangetoond, net zomin als de aanwezigheid van massavernietigingswapens, maar het laatste discours dat de Amerikanen nog restte was de democratisering van Irak.

Zarqawi had daarom het plan bedacht om de Amerikanen ook dat argument te ontnemen, meer bepaald door een sektarische burgeroorlog te ontketenen tussen sjiieten en soennieten. Hij vroeg en kreeg daaromtrent een onderhoud met Osama bin Laden, maar die vond dat geen goed idee. Mogelijk omdat zijn eigen moeder sjiitisch was. Sowieso was voor bin Laden vooral Amerika de vijand. Zarqawi's idee om een strijd onder moslims te ontketenen strookte niet met zijn visie. Meer bepaald kon bin Laden zich niet vinden in Zarqawi's radicale interpretaties van de zogenaamde "takfir", namelijk de delicate praktijk van moslims om andere moslims als ketters te verklaren en te veroordelen.

In een brief – vermoedelijk een open brief aan zijn aanhangers – die de CIA onderschepte, schreef Al Zarqawi:

> "They, i.e., the Shi'a, have declared a secret war against the people of Islam. They are the proximate, dangerous enemy of the Sunnis, even if the Americans are also an archenemy. The danger from the Shi'a, however, is greater and their damage is worse and more destructive to the [Islamic] nation than the Americans, on whom you find a quasi-consensus about killing them as an assailing enemy."

En wat verder schreef hij in diezelfde brief: "Our fighting against the Shi'a is the way to drag the [Islamic] nation into the battle."[74]

Het succes van dat plan was aanvankelijk echter helemaal niet gegarandeerd, precies omdat op dat ogenblik relatief weinig vijandigheid leefde onder de Iraakse soennieten en sjiieten. Het was maar dankzij de flater van Paul Bremer die 250.000 (hoofdzakelijk

---

[73] (West, 2005, pp. 3-4).

[74] (al Zarqawi, 2004).

soennitische) getrainde militairen zonder inkomen had gezet, net als tienduizenden ba'athleden dat Zarqawi's plan als vanzelf lukte. De meesten onder hen waren aanvankelijk dan wel seculier, maar zij werden de belangrijkste kweekvijvers voor sektarisch geweld. Deze slachtoffers van Bremers beslissing zouden zich jaren later ook verdringen om zich aan te dienen als jihadi van de zogenaamde Islamitische Staat.

Maar het was dus naar aanleiding van de bloedige aanslag op de belangrijke Imam Alimoskee in Najaf dat ook de sjiieten volop de kaart van het geweld trokken, waardoor zij dus – zonder het zelf te beseffen – besloten hadden om Zarqawi's spel mee te spelen.

5. De tussenkomsten van Iran

Sjiitische milities schoten in Irak als paddenstoelen uit de grond en aanvankelijk waren die veel meer gefragmenteerd dan de soennieten (die zich veelal aansloten bij Al Qaida in Irak). Tot niemands verbazing zag Iran opportuniteiten en liet leden van de Quds-brigade infiltreren in die Iraaks-sjiitische milities.[75] In die middens had Iran maar uit te kiezen wie zijn steun zou krijgen en in welke vorm. Zij die uit de boot vielen, bleken al gauw minder effectief te zijn dan de milities die wel steun kregen, waardoor gaandeweg haast alle sjiitische verzetslieden in Irak zich aansloten bij de door Iran gesteunde milities. Zodoende kreeg het land al gauw een sterke greep kreeg op Irak.

Net als in Libanon stond Iran ook in Irak zijn buitenlandse bondgenoten bij met dezelfde combinatie van wapenleveringen, militaire training, humanitaire steun en ideologische indoctrinatie, waardoor de Iraakse sjiieten heel welwillend werden om een Iraanse agenda uit te voeren. Na de invasie van aartsvijand Amerika in Irak lukte het Iran dus alsnog om aansluiting te krijgen met de sjiitische meerderheid in Irak. Daar hadden ze in de jaren 80 acht jaar vergeefs voor gevochten. Saoedi-Arabië zag met lede ogen aan hoe Amerika de facto het bestuur van Irak overgaf aan handlangers van Iran, zij het weliswaar met bepaalde garanties voor de soennieten en de Koerden.

Het Huis van Saoed was verdeeld over de wijze waarop moest gereageerd worden op de Iraakse kwestie. De regering bevond zich hoe dan ook in een lastig parket. Iran kon immers openlijk en massale steun verlenen aan de sjiitische milities en bovendien was de nieuwe Iraakse regering sjiitisch. Saoedi-Arabië kon het zich ten aanzien van Amerika echter niet veroorloven om de soennitische milities (grotendeels van Al Qaida in Irak) te steunen. Bovendien raakte de Saoedische bevolking vervuld van radicale ideeën (die door de jaren heen deels waren aangepraat door het regime). Heel wat Saoedische burgers meenden dat hard moest worden opgetreden tegen het groeiende invloed van Iran in Irak. Bovendien was koning Abdullah erg gefrustreerd omdat al zijn voorspellingen over Irak waren uitgekomen door de koppigheid en onwetendheid van de Bushadministratie.

Niet alleen zakenlieden uit Saoedi-Arabië en andere Golfstaten, maar hoogstwaarschijnlijk ook een aantal van de duizenden prinsen in de regio steunden genereus liefdadigheidsorganisaties in Irak, waarvan kon vermoed worden dat ook de aankoop van wapens werd beschouwd als liefdadigheid (ook voor Iran is dat een vage grens). In ieder geval

[75] De Quds-brigade – letterlijk "de Jeruzalem-brigade" – is de special forces-eenheid van het Iraanse Revolutionaire Garde Corps. Vaak zijn de naar schatting duizend leden ervan de enige militairen die Iran effectief inzet in het buitenland. (Ward, 2009, p. 303) (Wehrey, et al., 2009, p. 9)

zijn er nooit ernstige aanwijzingen gevonden dat hooggeplaatste Saoedi's rechtstreekse of bewuste steun zouden hebben geleverd aan Al Qaida.

De sjiitische regering in Irak voerde de facto de sektarische spanningen verder op met de executie van Saddam Hoessein, ondanks Amerikaanse en soennitische waarschuwingen. De bezorgdheid van de Iraakse regering was echter niet alleen om opperbeul Saddam te wreken, maar er leefde ook de vrees dat er iets fouts zou lopen met hem. Wie weet zouden heethoofden hem bevrijden, waardoor hij terug aan de macht zou komen. Ze wisten ook niet wat de Amerikanen in hun schild voerden met hem.

Er werd besloten een aantal nabestaanden van slachtoffers van Saddam tot diens executie toe te laten als getuigen. Enkelen onder hen konden het niet nalaten ondertussen sjiitische slogans te roepen, waarop Saddam heel beheerst reageerde. Toen het touw om zijn nek werd gebracht, citeerde hij passages uit de Koran, terwijl enkele aanwezige sjiieten hem bleven beledigen.

Het leek wel alsof de enige persoon die met waardigheid uit deze hele scène kwam de opperbeul zelf was, namelijk Saddam Hoessein. Immers, wat de soennitische bevolking had gezien, was niet de afsluiting van een decennialang terreurregime, maar wel de vernederende executie van een soennitische leider door sjiieten. Niet alleen in Irak, maar op vele plaatsen in de moslimwereld ontstonden spontane straatbetogingen waarbij Saddam werd opgevoerd als een soennitische martelaar.

Saoedi-Arabië liet zich al decennialang kennen als een lakei van het Westen en Iran had dan wel de moed gehad om op te staan tegen Amerika, maar alleen Saddam had de moed gehad om op te staan tegen zowel Amerika als Iran. Ook al had hij seculier geleefd, postuum werd hij toch vereerd als een soennitische martelaar.

Het meest cynische gevolg van deze executie was dat op die manier er alsnog een band ontstond tussen de leden van Al Qaida en Saddam Hoessein. Op een ogenblik dat die band nog onbestaande was, waren de Amerikanen het land om die reden binnengevallen en pas toen alles was ontspoord en Irak zijn donkerste dagen kende – donkerder dan om het even welk ogenblik onder Saddams regime – kwam die band vooralsnog tot stand, precies als gevolg van de ene na de andere Amerikaanse blunder.

Syrië

1. Het ontstaan van de opstand in 2011

In maart 2011 was Naief Abazid veertien jaar oud. Hij was helemaal niet politiek geëngageerd. Het was eerder uit puberale verveling dat hij met een verfspuit de volgende zin op een muur in de Syrische stad Daraa had geschreven: “Nu is het jouw beurt doktertje”.

Op dat ogenblik raasde een golf van revoluties door de Arabische wereld: zowel de Tunesische president Ben Ali als de Egyptische president Hosni Moebarak waren al afgezet. Steeds omwille van dezelfde redenen: corruptie, werkloosheid en een gebrek aan vrijheid, politieke participatie en toekomst. Elke keer opnieuw was de eerste vraag van het volk dat zijn staatshoofd zou aftreden. Naief Abazid had daar lucht van gekregen en “doktertje” verwees naar zijn president Bashar al-Assad die oogarts is van opleiding.

Het Syrische regime realiseerde zich dat de Arabische Lente vroeg of laat ook zijn land zou bereiken en alles werd in gereedheid gebracht om eender welke aanzet daartoe meteen met wortel en al uit te rukken. Daags nadien werden drieëntwintig tieners gearresteerd in hun klaslokaal, waaronder Naief Abazid. Ironisch genoeg was het pas die arrestatie die aanleiding heeft gegeven tot de eerste publieke protesten in Syrië, al beperkten die zich toen nog tot de omgeving van Daraa. Bij die protesten werden nog meer kinderen opgepakt, zoals de dertienjarige Hamza Ali al-Khateeb. Op vraag van zijn moeder kreeg zij haar zoon terug, weliswaar doodgemarteld. Er werden video-opnames gemaakt van zijn lichaam en die gingen meteen viraal. De *New York Times* beschreef de beelden van Hamza’s lichaam als volgt:

> “Video posted online shows his battered, purple face. His skin is scrawled with cuts, gashes, deep burns and bullet wounds that would probably have injured but not killed. His jaw and kneecaps are shattered, according to an unidentified narrator, and his penis chopped off.”[76]

Waarschijnlijk hoopten de veiligheidsdiensten met de teruggave van dat zwaar verminkte kinderlichaam een voorbeeld te stellen, zodat iedereen zou weten waaraan men zich kon verwachten als men de straat op trok. Maar uiteindelijk was dit het echte begin van de Syrische versie van de Arabische Lente … die tot op heden voortduurt.

Vandaag, ruim zeven jaar later, zijn er naar schatting 511.000 dodelijke slachtoffers gevallen, meer dan tien procent daarvan zou minderjarig zijn.[77] Voorts zijn naar schatting 5,5 miljoen Syriërs hun land ontvlucht en leven er 6,6 miljoen ontheemd in eigen land.[78]

2. Religie in Syrië

Sinds het aantreden van Hafiz al-Assad in 1970 – de vader van de huidige president – is Syrië officieel een seculiere staat die enkel door de ba’athpartij wordt geleid. Het land is al eeuwenlang een smeltkroes van religies en culturen en sinds de macht in handen ligt van de

[76] (Stackmay, 2011).

[77] (Syrian Observatory For Human Rights, 2018).

[78] (UNHCR, 12/03/2018).

familie Assad en tot aan het uitbreken van de Arabische Lente heeft dat nooit tot onoverkomelijke problemen geleid. Nochtans was in 2011 nog bijna driekwart van de bevolking soennitisch, terwijl de Assads behoren tot de alawieten, een minderheidsgroep die nauwelijks dertien procent van de bevolking uitmaakte.[79] Van meet af aan heeft Assad zich opgeworpen als beschermheer van niet alleen de alawieten, maar van alle minderheidsgroepen in Syrië, zoals christenen en druzen.

De religieuze groepering waartoe Assad behoort is een afscheiding van het sjiisme, etymologisch betekent "sjiiet" en "alawiet" overigens hetzelfde, namelijk "volgeling van Ali". Tot in de jaren 1920 noemden de alawieten zichzelf "noesairi's", naar de vermeende oprichter van deze religie, Mohammed ibn Noesair Namiri Abdi uit de tiende eeuw. Door die naamsverandering hoopten de alawieten meer aansluiting te vinden bij de sjiieten en moslims in het algemeen teneinde te ontsnappen aan vervolging.[80] Radicale soennieten hanteren overigens nog altijd de term "noesairi's" als scheldwoord voor de alawieten, vaak zelfs als scheldwoord voor Assad zelf en zijn entourage.

Ondanks de gemeenschappelijke etymologie van beide religies verschillen de alawitische theologie en riten behoorlijk van de sjiitische. Zo hebben de alawieten geen gebedshuizen en kent hun religie veel invloeden van buiten de islam. Naast Mohammed vereren zij bijvoorbeeld ook figuren als Plato, Socrates en Aristoteles en staan zij open voor gnostische, neoplatoonse en christelijke invloeden. Zij vieren zelfs de christelijke feesten van Kerstmis en Palmzondag en tijdens hun vieringen wordt – net als in de Rooms-Katholieke Kerk – brood en wijn geconsacreerd, alcohol dus.

Alawieten zijn niet geneigd hun geloofsleer uit te dragen naar anders- of ongelovigen, waardoor hun cultus historisch vaak werd gezien als sektarisch. Het is in ieder geval een mystieke beweging die vaak het voorwerp is geweest van wantrouwen en vervolging, wat deels zou kunnen verklaren waarom vader en zoon Assad altijd zo paranoïde zijn geweest. Beiden hebben overigens inspanningen gedaan om hun geloofsgenoten aan te zetten om de verschilpunten met (andere vormen van) de islam te verdoezelen.[81]

Alawitische vieringen worden enkel bijgewoond door mannen; vrouwen worden ook niet ingewijd in hun geloofsleer, zij zouden zelfs geen ziel hebben. Dat klinkt bijzonder archaïsch, maar de facto voeren de alawieten de gelijkheid van man en vrouw, net als de scheiding van kerk en staat, beduidend hoger in het vaandel dan sjiieten en soennieten. Zeker in Syrië werden de alawieten in de afgelopen decennia ook gekenmerkt door een veel liberalere levensstijl dan de soennieten.

Wat ook belangrijk is in de context van dit werk is dat sjiieten de alawieten vaak – zeker niet altijd – erkennen als een soort van kleinere broers[82], maar voor de soennieten zijn zij helemaal geen moslims, velen erkennen hen zelfs niet als gelovigen. De (controversiële) soennitische rechtsgeleerde Ibn Taymiyya (1263-1328) vaardigde diverse haatfatwa's uit over

---

[79] Het zij duidelijk dat de migratiestromen en het dodental dat de burgeroorlog heeft voortgebracht een significante impact hebben gehad op de demografie van het land en dat er daaromtrent momenteel geen betrouwbare cijfers beschikbaar zijn. Logischerwijs bestaan de migranten hoofdzakelijk uit soennieten, waardoor hun relatieve aandeel vandaag wellicht beduidend lager ligt, al dient ook opgemerkt te worden dat de alawieten altijd het belangrijkste mikpunt zijn geweest van de rebellen. (Sherlock, 2015)

[80] (Friedman Y. , 2010, p. 235).

[81] (Rubin, The Truth about Syria, 2007, p. 49).

[82] Niettemin vormen de sjiieten in Syrië zelf slechts een bijzonder kleine minderheidsgroep van naar schatting een half procent van de bevolking.

de alawieten (omdat zij zouden gecollaboreerd hebben met de kruisvaarders en Mongolen) en stelde onverbloemd:

> "[…] the Nusayris are more infidel than Jews or Christians, even more infidel than many polytheists. They have done greater harm to the community of Muhammad than have the warring infidels such as the Franks, the Turks, and others. To ignorant Muslims they pretend to be Shi'is, though in reality they do not believe in God or His prophet or His book […] Whenever possible, they spill the blood of Muslims […] They are always the worst enemies of the Muslims […] war and punishment in accordance with Islamic law against them are among the greatest of pious deeds and the most important obligations."[83]

3. De band met Iran

In 1970 heeft de Assad-familie de soennitische meerderheid van de macht verdreven en een veiligheidsapparaat uitgebouwd met een alawitische elite, dus enigszins vergelijkbaar met wat Saddam Hoessein als soenniet had gedaan in zijn land met een sjiitische meerderheid.

Sinds de Islamitische Revolutie van 1979 is Syrië de enige onafgebroken bondgenoot van Iran, al is het dan een verstandshuwelijk, gezien het seculiere karakter van het Syrische regime. Niettemin schoot Iran zijn bondgenoot te hulp van bij de aanvang van de opstanden in Syrië.

Net als bij haast alle buitenlandse tussenkomsten van Iran is het niet glashelder wat het land heel precies als steun levert aan Syrië. Traditioneel wordt de humanitaire hulp breed in het daglicht gesteld en worden de militaire steun en ideologische beïnvloeding verdoezeld. Hoe dan ook is Iran nooit geneigd zijn eigen soldaten volop in de strijd te gooien (in tegenstelling tot Hezbollah) en, wat specifiek Syrië betreft, kan verondersteld worden dat ideologische beïnvloeding beperkter is dan wat het geval was bij tussenkomsten in eerdere conflicten.

Dat laatste is een vaste trend in het Iraanse buitenlands beleid. De facto is het uitdragen van de gedachte van een islamitische republiek niet langer de hoofdprioriteit. Wellicht is dat theoretisch nog steeds het finale doel, maar dat is in de praktijk zo veraf dat er nauwelijks nog aandacht aan wordt geschonken. Voor Assad en zijn ba'athpartij kan er geen sprake zijn van een islamitische republiek in Syrië. Iran weet dat en neemt kennelijk daarmee genoegen. Assad van zijn kant schijnt Iran op dat vlak ook te vertrouwen.

Algemeen genomen gaat het er voor Iran om zo veel mogelijk gebieden en landen onder de eigen invloedsfeer te krijgen of toch minstens om die zo veel mogelijk buiten de invloedssfeer van Saoedi-Arabië te houden. Voor wat Syrië betreft, heeft Iran echter nog meer strategische belangen.

Wanneer men de kaart van het Midden-Oosten bekijkt en weet dat Irak grotendeels als bondgenoot mag gerekend worden van Iran, reikt Irans invloedssfeer nu van de Arabische Zee tot de Middellandse Zee, waardoor het Midden-Oosten doormidden lijkt gesneden. Dat is niet alleen een psychologische en symbolische factor, maar maakt het gewicht van Iran ook zwaarder op geopolitiek vlak. Bovendien droomt het land van een pijpleiding van Iran tot aan de Middellandse Zee om daarmee petroleum uit te voeren naar Europa.

---

[83] (Pipes, 1992, p. 163).

Maar er is nog meer. Iran heeft nu ook rechtstreekse toegang tot Hezbollah, waardoor het land nog meer invloed kan uitoefenen op Libanon dan al het geval was. Bovendien is al uit verschillende incidenten met luchtafweergeschut en drones gebleken dat Iran zich verheugt in de nabijheid met Israël, wat dat land behoorlijk nerveus maakt. Hoewel vader en zoon Assad vaak heel beducht zijn geweest voor confrontaties met Israël, laat Irans aanwezigheid in Syrië wel toe om allerlei speldenprikken uit te delen aan Israël, terwijl dat voor Israël veel moeilijker is ten aanzien van Iran.

4. Het geopolitieke steekspel

Gedurende de eerste zes à tien maanden konden de ongeregeldheden in Syrië nog enigszins beschouwd worden als een burgerlijke opstand zoals we er al meerdere hadden gezien in de Arabische wereld. Wat van meet af aan wel een verschil was met de andere opstanden in de Arabische wereld is dat Bashar al-Assad op geen enkele manier wilde onderhandelen en geen enkele tegemoetkoming deed ten aanzien van zijn volk, zoals de aankondiging van hervormingen of suggesties om op termijn af te treden. De ordetroepen gaven ook geen enkele blijk van twijfel over hun strategie: van in het begin werd met scherp geschoten op de bevolking en dat zijn ze blijven doen tot op heden.

Het was ook al in een vroeg stadium van de opstanden dat Iran en Hezbollah het Syrische regime te hulp kwamen met geld, wapens en militaire adviseurs van het IRGC. Zowel het Syrische als het Iraanse regime handhaafden het discours dat de opstanden waren bedacht, voorbereid en aangestuurd vanuit het buitenland. Er werd geschermd met de gekende containerbegrippen van “terrorisme” en “moslimfundamentalisme” en eens te meer werd Saoedi-Arabië met de vinger gewezen.

Aanvankelijk was er nochtans geen enkele organisatie te bespeuren in die Syrische volksopstanden. De burgers van Daraa waren eenvoudigweg verontwaardigd door de gruwelijke repressie die volgde op een banale kwajongensstreek. Pas toen ook die verontwaardiging in bloed werd gesmoord, deinden de onlusten verder uit.

Pas heel wat later viel die menigte van burgers uiteen in gewapende fracties van diverse signatuur en gaandeweg werden zij ook effectief gesteund door een reeks buitenlandse regimes, milities en individuen.

Het discours van Syrië, Iran en later ook Rusland met betrekking tot die buitenlandse aansturing was een selffulfilling prophecy: een bevolking die voor driekwart uit soennieten bestaat en waarop naar hartenlust wordt geschoten door alawieten en sjiieten … uiteraard komt er dan steun vanuit (onder meer) Saoedi-Arabië. Er kwam overigens steun vanuit de meest diverse hoeken: Turkije, Qatar, de Verenigde Arabische Emiraten, Amerika, de EU … Allen steunden zij groeperingen van Syrische opstandelingen met een profiel waarvan zij dachten dat die aansloot bij hun waarden. Het Westen had echter twijfels over de integriteit en de motieven van de groeperingen die steun kregen van Saoedi-Arabië. In feite kopieerde dat land eens te meer het Iraanse model, namelijk het steunen van sektarische groeperingen waarvan het dacht dat die het dichtst aansloten bij zijn ideologie en doelstellingen. Zoals voorspelbaar waren dat in het geval van Saoedi-Arabië salafistische groeperingen.

Voor Hezbollah was het strategische belang van Syrië zo mogelijk nog groter dan voor Iran, omdat Syrië al vele jaren fungeerde als *safe haven* voor deze organisatie, waar wapens massaal konden worden opgeslagen en waar iedereen die in gevaar kwam in Libanon gemakkelijk kon onderduiken. De val van Assad zou in die zin een existentiële bedreiging vormen voor hun leden.

Zowel Iran als Hezbollah bleven echter hun directe militaire participatie in het conflict minimaliseren; de militaire rol zou vooral gaan om het leveren van adviseurs met betrekking tot guerrillabestrijding. Hoe dan ook betreft het een van de gruwelijkste militaire conflicten uit de recente geschiedenis, waarbij burgers massaal en willekeurig worden gedood, onder meer door de beruchte *barrel bombs* – zware vaten, gevuld met tientallen kilo's TNT en aangevuld met nagels en scherven – die vanuit helikopters worden gedropt te midden van woonwijken en zo de ene na de andere stad in puin leggen. Later werden zelfs chemische wapens ingezet, ondanks strenge waarschuwingen van de VS daaromtrent.

Tegen de verwachtingen in kwam het presidentschap van Assad echter nooit in gevaar. Heel wat Saoedi's menen dat de VS daarin een belangrijke verantwoordelijkheid draagt. Huns inziens hadden zij immers een coalitie moeten verzamelen om orde op zaken te stellen teneinde die humanitaire catastrofe te voorkomen.

Poetin had nauwelijks lucht gekregen van die Amerikaanse terughoudendheid of hij toonde zich bereid om dat vacuüm op te vullen, alleen niet in het voordeel van de opstandelingen, maar wel in dat van Assads regime. Dat diende zijn strategische belangen. Vooreerst was er de belangrijke Russische marinebasis in de Syrische stad Tartous (ook al is Rusland tot 2017 blijven volhouden dat deze basis niet meer was dan een materieel-technisch steunpunt). Zonder die basis zou Turkije immers eender welk Russisch slagschip uit de Zwarte Zeevloot de toegang tot de Middellandse Zee kunnen ontzeggen en dus blokkeren. In de winter, wanneer de noordelijke zeeën onbevaarbaar zijn, zou de Russische marine dan enkel kunnen opereren vanuit het Verre Oosten.

Voorts is ook Poetin ongeneeslijk nostalgisch naar de hoogdagen waarin de Sovjet-Unie een wereldmacht was. Het was dan ook van bij zijn aantreden een hoofdpunt van het Russische buitenlands beleid om terug een grotere rol te spelen op geopolitiek vlak. Hij gruwelt bovendien van de wijze waarop de Verenigde Staten zich regelmatig het recht voorbehouden om eenzijdig politieke leiders van vreemde mogendheden af te zetten wanneer die hen niet bevallen. En door zijn steun aan de toen nog internationaal erkende regering van Syrië zou het voor de Amerikanen moeilijk worden om een scenario zoals dat van Libië te laten herhalen in Syrië. Ook voor Saoedi-Arabië werd het daardoor moeilijker om even openlijk als Iran partij te kiezen in het conflict.

Op geopolitiek vlak is Syrië vandaag een symbool geworden van hoe de toekomst van het Midden-Oosten eruit zal zien; wie wint, is wie de lakens uitdeelt en momenteel ziet het ernaar uit dat de grote winnaars zullen zijn: Assad, de sjiitische milities uit Libanon, Irak, Pakistan en Afghanistan, zeker ook Rusland, maar vooral Iran. Winst voor Iran in het Midden-Oosten betekent per definitie verlies van Saoedi-Arabië. In Irak had Saoedi-Arabië zijn invloed verloren door de Amerikanen, in Syrië door Rusland.

Wat Iran en Rusland al lang met elkaar verbindt, is de angst voor het uitdeinen van de invloed van Turkije. Het mag sowieso geen wonder heten dat deze beide landen in de laatste jaren logische bondgenoten zijn geworden, daarvoor hadden ze Syrië niet eens nodig. Iran wordt immers al jaren geïsoleerd door Amerika en nu ook Rusland steeds verder die richting wordt uitgeduwd door het Westen, is het bijna logisch dat het land Iran tegenkomt als bondgenoot, te meer daar Irans grootste concurrent in het Midden-Oosten, Saoedi-Arabië, Amerika als bondgenoot heeft.

De komst van kroonprins Mohammad bin Salman en de oorlog in Jemen

Momenteel staat de Saoedische welvaart onder druk en wordt verwacht dat in de komende decennia de olie-inkomsten van het land verder zullen afnemen. Voorts kampt men er nu al met toenemende werkloosheid (vooral onder de vele jongeren), erg hoge geboortecijfers, dalende inkomens en een corrupte monarchie die te allen prijze haar levensstandaard wil behouden. Bovendien kan het buitenlands beleid van Saoedi-Arabië van de laatste jaren geen onverdeeld succes worden genoemd. De Saoedi's zijn onnoemelijk veel rijker dan de Iraniërs, zij beschikken over veel meer militair materiaal en hebben machtige bondgenoten. Iran daarentegen is de aartsvijand van Amerika en tot voor kort durfde haast niemand wapens aan het land te verkopen … En toch bleek Iran keer op keer te winnen aan invloed.

Na jaren van effectieve Iraanse expansie was het voor het Huis van Saoed intussen welletjes en wilde het land zijn tanden laten zien in de regio[84], te meer daar Amerika onder Obama zich steeds meer afzijdig scheen te houden van het Midden-Oosten. Zo werd in 2016 een gigantische militaire oefening op touw gezet – genaamd "North Thunder" – door niet minder dan vierendertig staten, hoofdzakelijk van regimes van soennitische signatuur. De grote hoofdrolspeler van deze manoeuvres was de jonge ambitieuze kroonprins Mohammad bin Salman al-Saoed.

Reeds van bij de kroning in 2015 van de toen al tachtigjarige koning Salman bin Abdoel Aziz al-Saoed werd getwijfeld of hij nog de energie had om zijn land krachtig te leiden. Bij zijn aantreden werd diens tien jaar jongere halfbroer, Moekrin bin Abdoel Aziz Al-Saoed, aangeduid als kroonprins, maar die werd gezien als te pro-Jemenitisch, waardoor hij al snel zijn titel verloor aan prins Mohammed ben Nayef al-Saoed, om vervolgens opnieuw overgedragen te worden aan de relatief piepjonge kroonprins Mohammad bin Salman al-Saoed, geboren in 1985 als zoon van de huidige koning. Er werd geen officiële reden gegeven waarom Nayef al-Saoed werd afgezet als kroonprins, maar wellicht werd zijn opvolger krachtiger geacht. Met Mohammad bin Salman lijkt het Huis van Saoed hoe dan ook een wilde gok te hebben gedaan.

Naast kroonprins en minister van Defensie is bin Salman nu ook secretaris-generaal van de hofhouding, persoonlijke raadgever van de koning en vicepremier (de premier is de koning zelf). Bovendien zit hij ook de Raad voor Economische en Ontwikkelingszaken van zijn land voor, net als de Raad voor Politieke en Veiligheidsaangelegenheden. Laatstgenoemde functie impliceert onder meer dat het gehele Saoedische veiligheidsapparaat onder zijn controle staat.

Soms lijkt het bijna alsof kroonprins bin Salman nu al de feitelijke koning is van Saoedi-Arabië. De regerende vorst Salman bin Abdoel Aziz al-Saoed wordt weliswaar nog bedacht met de nodige egards, maar qua besluitvorming lijkt het alsof de kroonprins meestal het echte

[84] Het Saoedische regime had overigens al een eerste keer zijn tanden getoond in Bahrein, in 2011, toen daar de Arabische Lente doorbrak en de sjiitische meerderheid (ongeveer 60% van de bevolking) zich verzette tegen de onderdrukking van het soennitische regime. Saoedi-Arabië stuurde toen heel wat tanks naar het eiland om manu militari de orde te herstellen. (Bronson, Saudi Arabia's Intervention in Bahrain: A Necessary Evil of a Strategic Blunder?, March 2011)

brein is, zeker voor wat betreft de radicalere beslissingen, zowel diegene die als positief als diegene die als negatief worden onthaald in het Westen.

Wat betreft de positief onthaalde maatregelen beperkte hij de macht van de religieuze politie en mogen vrouwen sinds kort wagens besturen. Voorts stond hij ook voor het eerst een concert toe waarop een vrouw publiekelijk zong, mogen de Saoedi's voor het eerst sinds decennia terug naar de bioscoop gaan en zijn er vandaag veel meer mogelijkheden voor vrouwen op de Saoedische arbeidsmarkt. Deze nieuwe vrijheden worden echter weloverwogen ingevoerd, zodat de conservatieve krachten van het land niet al te veel worden geschokt, zoals in de jaren 1970 het geval was.

Tot voor kort was Saoedi-Arabië het enige land ter wereld waar dames nog geen wagen mochten besturen, terwijl dat dus al wel mocht in bijvoorbeeld Afghanistan. Bovendien was het al lang algemeen bekend dat rijke Saoedi's voortdurend citytrips maakten naar Bahrein om daar van allerlei vrijheden te genieten die in Saoedi-Arabië verboden waren (zoals een bioscoopbezoek).

Vermoedelijk heeft bin Salman ook een rol gespeeld in de massa-executie, op 2 januari 2016, van 47 dissidenten, waaronder de sjiitische geestelijke sjeik Nimr al-Nimr. In ieder geval was hij toen al ('s werelds jongste) minister van Defensie.

Mohammad bin Salman – vaak kortweg MbS genoemd – kreeg echter pas internationale bekendheid toen hij in november 2017, als voorzitter van het nieuw opgerichte anticorruptiecomité, zo'n slordige 500 prinsen, regeringsleden en vooraanstaande zakenlieden liet arresteren en 2.000 bankrekeningen liet blokkeren wegens corruptie. In totaal zou het gaan om een bedrag van om en bij de 800 miljard aan twijfelachtige dollars.

Wat in het Westen ook vreemd overkwam, was dat voor de gelegenheid het volledige luxehotel Ritz-Carlton van Riyad werd afgehuurd en als een soort gevangenis diende voor een aantal van de verdachten.

Sinds de jaren 1970 is Saoedi-Arabië berucht omwille van verregaande corruptie. Het land heeft nooit veel moeite gedaan om dat probleem te ontkennen en stelde het bijna voor als een privilege dat de regering nu eenmaal verleende aan de duizenden prinsen van Saoed. Buitenlanders hadden zich daar alvast niet mee te bemoeien.

Het Westen wist niet goed wat te denken van dat vreemde schouwspel in de Ritz-Carlton. Enerzijds sprak het voor zich dat dit probleem al vele jaren de Saoedische bevolking verarmt, anderzijds leek het ook op een vaudeville waarin de kroonprins nogal willekeurig optrad. Corruptie zit namelijk zo diep ingebakken in het Huis van Saoed dat het moeilijk denkbaar is dat bin Salman zich zelf nooit daaraan zou hebben bezondigd. In de internationale media werd druk gespeculeerd over de werkelijke motieven achter deze doortastende maatregelen.

Het zou wel kunnen dat de motieven deels legitiem waren. De toekomst van de Saoedische welvaart is onzeker, waardoor een inspanning op het vlak van goed bestuur de samenleving alleen maar ten goede kan komen. Een tweede mogelijkheid is dat de prins gewoon wat geld bij elkaar wilde harken om een aantal van zijn grootse plannen te financieren, niet in het minst de oorlog in Jemen. Hij heeft bovendien – in navolging van opposant Qatar – een plan genaamd "Vision 2030" opgesteld om de economie te diversifiëren. Deze (nogal megalomane) plannen zijn voorlopig weinig gedetailleerd uitgewerkt, maar de kroonprins lijkt wel vastberaden om het aangezicht van zijn land ingrijpend te willen veranderen. Tot slot zou het ook kunnen dat deze jonge prins aan de oude garde eens wilde tonen wie vandaag werkelijk de plak zwaait in het huis van Saoed. De hele operatie deed toch een beetje denken aan Lodewijk XIV, wiens machtshonger zo groot was dat hij, in tegenstelling tot zijn voorgangers,

zelfs geen macht meer gunde aan de adel. Zo leek MbS ook de andere prinsen niet veel macht meer te gunnen, alleen deed hij dat op een gesofisticeerdere wijze. Hij kwam immers tegemoet aan een oude westerse kritiek op zijn land. Dit zegt meteen iets over zijn bestuursstijl: hij manoeuvreert zich in allerlei richtingen waarvan het Westen niet goed weet wat ervan te denken. Hoe dan ook sluiten de mogelijke motieven elkaar niet uit. Het lijkt erop dat bin Salman verschillende vliegen in één klap wilde vangen met zijn doortastende "schonehandenoperatie".

Kort nadien toonde de kroonprins zich nog meer als de nieuwe sterke man, met name in Jemen, Libanon en Qatar, waarbij het eerstgenoemde land zonder twijfel het zwaarst werd en nog steeds wordt getroffen.

Jemen is het armste land van heel het Midden-Oosten, maar het grenst aan de strategische uitgang van de Rode Zee die toegang biedt tot het Suezkanaal. Al meer dan vijftig jaar teisteren onrust en burgeroorlogen het land. In 2015 veroverden Houthi-rebellen echter de hoofdstad Sanaa en drongen zij gebieden binnen waar de soennitische meerderheid woont.

Hoewel geweten is dat de sjiitische Houthi's sympathiseren met Iran en Hezbollah, blijven deze twee partijen tot op heden veel meer uit de schijnwerpers dan de internationale berichtgeving soms laat uitschijnen en werden nog maar nauwelijks bewijzen gevonden van enige militaire betrokkenheid.

Daar, in dat land dat Saoedi-Arabië altijd als zijn economische en politieke achtertuin heeft beschouwd[85], besloot Mohammad bin Salman een lijn te trekken in het zand. Alles wijst erop dat de vorst zijn troonopvolger vrij spel heeft gegeven om de Saoedische invloed niet langer door de vingers te laten glippen, maar dat hij tegelijk bang aan het afwachten is wat de uitkomst daarvan zal zijn.

Toen de door de Saoedi's gesteunde president Abd Rabbuh Mansur Al-Hadi op 21 februari 2015 zijn land ontvluchtte richting Riyad, werd hij op de luchthaven al meteen opgewacht door MbS. Nauwelijks uit het vliegtuig gestapt liet de kroonprins weten dat hij een coalitie op de been had gebracht van soennitische staten die een bommencampagne zou uitvoeren op de opstandelingen van zijn land. De naam van deze campagne, "Decisive Storm", gaf meteen de intentie weer van de prins: voor eens en voorgoed afrekenen met de verdere uitbreiding van de Iraanse invloedssfeer.

Wanneer Riyad zich in het verleden bedreigd voelde, belde het steevast Washington op om de klus te klaren. De Saoedi's waren evenwel ontgoocheld in het Midden-Oostenbeleid van president Barack Obama en bovendien wilden zij waarschijnlijk ook eens tonen waartoe ze zelf in staat zijn.

De snelle opvolging van kroonprinsen in Saoedi-Arabië wees al op zenuwachtigheid en die had ook daarmee te maken. Zeker na de nucleaire deal tussen Iran en de P5+1 in 2015 werd gevreesd dat Amerika weleens al te vriendelijk zou kunnen worden ten aanzien van Iran. Obama verzekerde de Saoedi's echter dat die besprekingen enkel zouden gaan over de afbouw van het nucleaire programma en niets anders. Dat stemde hen allerminst gerust, aangezien in ruil voor die afbouw de jarenlange internationale sancties tegen Iran zouden worden teruggeschroefd. Daardoor zou al meteen zo'n 100 miljard dollar aan buitenlandse bevroren banktegoeden vrijkomen voor Iran en, door de opheffing van de handelsbeperkingen, zou het land zijn enorme olie- en gasreserves weer volop kunnen exporteren, wat onvermijdelijk zou leiden tot nogmaals minder olie-inkomsten voor Saoedi-Arabië. Uiteraard zou Iran als gevolg

[85] (Al-Rasheed & Vitalis, Counter-Narratives, 2004, pp. 11-33).

daarvan ook over veel meer middelen beschikken om zijn geopolitieke programma van uitbreidende invloedszones verder uit te bouwen.

In die zin was de genoemde militaire oefening "North Thunder" (van 14 februari tot 10 maart 2016) ook een waarschuwing van Saoedi-Arabië aan zowel Iran als Amerika dat het ook zelf militaire slagkracht had en zelfstandig kon optreden. De oefening was eigenlijk een training op dat vlak.

Door Irak grotendeels voor zich te winnen waren de Iraniërs intussen al aanwezig in het noordelijke grensgebied met Saoedi-Arabië en toen ook Jemen, aan de zuidwestelijke grens van Saoedi-Arabië, de naschokken van zijn Arabische Lente niet onder controle scheen te krijgen, omwille van sjiitische opstandelingen, wilden de Saoedi's niets meer aan het toeval overlaten. Niet alleen was de emmer van vernedering intussen volgelopen, maar de sjiitische opstandelingen waren ook al genaderd tot op 500 kilometer van Mekka.

Die opstandelingen noemen zichzelf de "Ansar Allah" oftewel de "helpers van God", maar zij staan internationaal bekend als de Houthi's.[86] Het betreft een rebellengroepering die al sinds 1992 actief is en de zaiditische religie belijdt, een variant van het sjiisme.[87] Deze groepering stelt zich harder op dan voordien ooit het geval was. Door de geschiedenis heen hadden de zaidieten een gematigde reputatie, maar tijdens hun demonstraties ziet men tegenwoordig overal borden met steeds dezelfde slogan: "God is Groot. Dood aan Amerika. Dood aan Israël. Verdoemenis aan de Joden. Overwinning aan de islam".

Houthi's komen hoofdzakelijk voor in Noord-Jemen, maar ook in het zuiden van Saoedi-Arabië. Gezien de plots hardere opstelling van de zaidieten vreesden de Saoedi's dan ook dat die opstand zou kunnen overwaaien naar hun eigen zuidelijke provincies, waardoor de sjiieten alsmaar dichter Mekka zouden naderen.

Dit keer namen de Saoedi's dan ook voor het eerst het heft in eigen handen (de beperkte militaire tussenkomst in Bahrein in 2011 niet te na gesproken). De vijandelijkheden werden niet doorgepraat met Amerika, enkel 48 uur voordien informeerden zij Washington van wat er stond te gebeuren. Dat was een koude douche voor het State Department, maar tegelijk hadden de Amerikanen ook enig begrip voor de Saoedische frustraties als gevolg van de Irandeal.

Zonder dat president Barack Obama het ooit met zo veel woorden heeft gezegd, kwam zijn beleidslijn met betrekking tot Saoedi-Arabië en Iran er grotendeels op neer dat hij de scherpe tegenstelling van zijn voorgangers – onvoorwaardelijke bondgenoten van Saoedi-Arabië en aartsvijanden van Iran – wilde temperen. Dat kon zeker heilzaam zijn, maar op dat vlak had er ook meer overleg met Riyad mogen zijn. De Saoedi's van hun kant wilden het spel ook niet te hard spelen ten aanzien van Washington. Het officiële discours was dat Mekka stilaan werd bedreigd en dat in Jemen een definitieve halt zou worden toegeroepen aan het uitdeinen van de invloedssfeer van Amerika's aartsvijand Iran, vandaar de naam "Decisive Storm". Dat was een discours waartegen de Amerikanen weinig konden inbrengen.

Ten aanzien van de Houthi's spelen de Saoedi's echter het spel wel hard … heel hard. De VN, Amnesty International, Human Rights Watch en Oxfam komen woorden te kort om

---

[86] (Salmoni, Loidolt, & Wells, 2010).

[87] De grootste groepering binnen het sjiisme wordt gevormd door de zogenaamde jafari, ook wel "ithna ashri" of "twaalvers" genoemd: zij geloven dat er twaalf zondeloze imams zijn geweest na de profeet Mohammed en dat de twaalfde, Mohammed al-Mahdi, op de dag des oordeels zal wederkeren. De soennieten geloven echter dat enkel de profeet Mohammed zondeloos was. Binnen het sjiisme behoren de Houthi's tot de zogenaamde zaidieten, ook wel "vijvers" genoemd, omdat zij slechts vijf zondeloze imams erkennen.

vooral Saoedi-Arabië te wijzen op de oorlogsmisdaden die daar plaatsvinden. Zo werd op 8 oktober 2016 een druk bijgewoonde begrafenisplechtigheid in de Al Kubrahall in de hoofdstad Sanaa geviseerd door een Saoedische jachtbommenwerper, die dat vervolgens nog eens overdeed zodra de hulpdiensten waren gearriveerd. Daarbij lieten 155 mensen het leven en raakten minstens 525 gewond.[88]

Na aanvankelijk elke betrokkenheid te hebben ontkend, schoven de Saoedi's de verantwoordelijkheid voor die aanslag in de schoenen van de internationaal erkende regering van Jemen. Er werd namelijk beweerd dat het bombardement het gevolg was van verkeerde inlichtingen die zij hen zouden hebben verschaft.

Vandaag lijkt het erop alsof de Arabische coalitie de gebieden waar de Houthi's zich ophouden eenvoudigweg van de kaart wil vegen. In de noordwestelijke gebieden van Jemen lijkt nu reeds elke vorm van infrastructuur eenvoudigweg te zijn verdwenen; wegen, havens, ziekenhuizen, instellingen voor mindervaliden, scholen, fabrieken, waterzuiveringsstations, elektriciteitscentrales … Bovendien worden gebedshuizen, trouwfeesten en begrafenissen opzettelijk geviseerd – vaak met follow-upbombardementen – en dagelijks sterven talloze kinderen aan honger, dysenterie, tuberculose, cholera, enzovoort.

Buitenlandse journalisten worden nauwelijks toegelaten in het land en de Obama-administratie voelde zich aanvankelijk enigszins ongemakkelijk ten aanzien van zijn bondgenoot omwille van de Irandeal, waardoor zij wegkeek en dus de Saoedi's en hun bondgenoten – hoofdzakelijk de Verenigde Arabische Emiraten – lieten begaan met hun drieste acties.

Het einddoel van de Saoedische coalitie is duidelijk: het verslaan van de Houthi's en terug een soennitische regering aan de macht helpen in Jemen. Wat het precieze einddoel van de Houthi's is (of aanvankelijk was), is evenwel minder duidelijk. Demografisch gezien maken zij geen tien procent uit van de Jemenitische bevolking, waardoor het hooggegrepen lijkt om heel het land over te nemen. Vader Assad was er dan wel in geslaagd om als lid van een kleine religieuze minderheidsgroep zich van de macht meester te maken in Syrië, maar het was te verwachten dat Saoedi-Arabië zoiets nooit zou toelaten in Jemen.

Analisten hebben jaren gedacht dat de Houthi's een onafhankelijke republiek wilden oprichten in het noorden van Jemen, zoals dat het geval was tot 1990. Ten eerste hebben ze dat nooit met zo veel woorden gezegd en ten tweede is het precies dat noordelijke deel dat grenst aan Saoedi-Arabië. Het lijkt ondenkbaar dat de Saoedi's genoegen zouden nemen met een sjiitische staat aan de grens met de streek waar de Saoedische zaidieten wonen. Niettemin zou het kunnen dat de Houthi's hadden gedacht voordeel te kunnen halen uit de ietwat bekoelde relaties met Amerika en dat zij niet hadden verwacht dat Saoedi-Arabië zo eigengereid zou optreden tegen hun plannen … welke die ook moge zijn.

De Saoedi's hebben niet de intentie heel Jemen in puin te leggen, maar hun strijd is grotendeels symbolisch: men traint zijn onervaren troepen en toont de wereld, en vooral Iran, dat men niet langer met zich laat sollen.

---

[88] Zie onder meer de volgende klachten van Human Rights Watch, de VN-Veiligheidsraad en UNHR:

- https://www.hrw.org/news/2017/01/16/letter-saudi-led-coalition-joint-incidents-assessment-team-regarding-yemen
- https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7b65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7d/s_2017_81.pdf
- https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23479&LangID=E

Het is echter niet ondenkbaar dat de Iraniërs dit anders zien: het hevige Saoedische optreden in Jemen wendt immers de aandacht af van Irak en Syrië en wat zij vooral zien aan de hand van de acties in Jemen is dat Saoedi-Arabië die twee landen heeft opgegeven en dus nog enkel tracht te redden wat er te redden valt.

Nog voor de tussenkomst van Saoedi-Arabië zou Teheran contact hebben opgenomen met Riyad om te waarschuwen voor de onstabiele situatie in Jemen en om overleg te plegen. Saoedi-Arabië zou – zoals zo vaak – hebben geantwoord dat Iraniërs zich niet hebben te bemoeien met Arabische aangelegenheden.

Iran heeft nooit een geheim gemaakt van zijn betrokkenheid (en die van Hezbollah) bij de conflicten in Irak, Syrië, Libanon, Bahrein en Jemen, maar wat betreft die twee laatste landen wordt met veel klem beweerd dat het land geen enkele *militaire* steun zou leveren.

Algemeen wordt aangenomen dat de militaire steun van Iran niet geheel afwezig is (zoals Iran beweert), maar ook niet massaal is (zoals Saoedi-Arabië beweert). Dat blijkt onder meer uit een verslag van het Britse onafhankelijke Conflict Armament Research[89], die enkel breed uitweidt over bepaalde onderdelen van drones die door de Houthi-rebellen werden gebruikt om Saoedische raketten te vernietigen en die van Iraanse makelij zouden zijn. Over meer dan dat worden zelfs geen suggesties gemaakt in het rapport.

Tot nog toe is niemand erin geslaagd hard bewijsmateriaal neer te leggen van belangrijke Iraanse militaire aanwezigheid in Jemen. Waarschijnlijk levert het land net genoeg om het conflict aan de gang te kunnen houden door te vermijden dat de Houthi's smadelijk worden verslagen. Wat Iran wel openlijk erkent, is eens te meer de levering van humanitaire hulp. De Houthi's zijn echter vrij goed bewapend en hebben reeds meerdere ballistische raketten afgevuurd op Saoedi-Arabië. De schade die daarmee tot nog toe werd berokkend, is weliswaar verwaarloosbaar, maar het symbolische belang ervan is aanzienlijk.

Bovendien bestaat geen enkele twijfel over wie veruit de grootste wapenleverancier is van Saoedi-Arabië, namelijk de Verenigde Staten van Amerika. En de Saoedi's gaan er tot op heden veel driester te keer dan Iraniërs gewoonlijk doen als ze aan invloed willen winnen in een land.

Internationaal wordt druk uitgeoefend op Amerika en ook het Verenigd Koninkrijk om de levering van bepaalde wapens stop te zetten, zoals de gevreesde en massaal ingezette CBU-105-clusterbommen. In 2016 stopte de Obama-administratie de levering van clusterbommen en nog enkele andere wapens. Toen was er echter al enorme schade aangericht en niemand wist over hoeveel van die vernietigende Amerikaanse wapens de Saoedi's nog beschikten.

Intussen ging het Verenigd Koninkrijk onverstoord verder met het leveren van wapens aan de Arabische coalitie. Vervolgens had ook de Trumpadministratie elke vorm van subtiliteit in het conflict opnieuw begraven. Tijdens het bezoek van de nieuwe president aan Saoedi-Arabië – zijn eerste buitenlandse reis als president – vond in de Jemenitische hoofdstad Sanaa een massademonstratie plaats met als grote slogan "Stop US Terrorism", maar president Trump sloot een wapendeal af met Saoedi-Arabië voor niet minder dan 110 miljard dollar …

Intussen leven dus ontelbare Jemenieten in omstandigheden die elke verbeelding tarten. De vuilnis wordt al lang niet meer opgehaald, het drinkwater is vervuild, kinderen sterven massaal en het land wordt geconfronteerd met de grootste cholera-epidemie uit de recente geschiedenis.

---

[89] (Conflict Armament Research, March 2017, p. 3).

De uitkomst van het conflict ligt momenteel nog open, maar zowel Saoedi-Arabië als Iran hanteren steeds hetzelfde discours om hun *proxy wars* te rechtvaardigen: zij komen hun bondgenoten helpen. Zelden komt het leven van hun eigen strijders daarbij in gevaar en nooit nemen zij enige verantwoordelijkheid op voor de dood en vernieling die daardoor wordt veroorzaakt.

Een kortstondig en beperkt wapenembargo niet te na gesproken hebben Washington en de Amerikaanse publieke opinie de Saoedische kroonprins laten begaan. Het zal daarom vermoedelijk een grote verrassing zijn geweest voor hem toen plots alles leek te veranderen na de moord op de journalist Jamal Khashoggi in het Saoedische consulaat van Turkije.

De verschrikkelijke oorlogsmisdaden in Jemen, de willekeurige berechting van de honderden hoogwaardigheidsbekleders in het Ritz-Carltonhotel en tientallen publieke executies die jaarlijks plaatsvinden in Saoedi-Arabië, Amerika leek er zich nauwelijks iets van aan te trekken, maar als dan een Saoedische staatsburger in een Saoedisch consulaat werd vermoord, ging plots wel een golf van verontwaardiging door Amerika. Het punt is wellicht dat Amerikanen qua oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen doorgaans een erg groot verschil maken tussen de eigen staatsburgers en buitenlanders. Khashoggi was dan wel een Saoedische en geen Amerikaanse staatsburger, maar de Amerikanen kenden hem vrij goed en beschouwden hem nagenoeg als een staatsburger. Hij woonde en werkte in Amerika, voor de *Washington Post*, en in die hoedanigheid kwam hij regelmatig in beeld op Amerikaanse nieuwszenders. Wat betreft de verantwoordelijkheid voor die moord keek heel Amerika richting Mohammad bin Salman. Hij heeft het veiligheidsapparaat en alle machtstentakels van het land stevig in zijn greep en bovendien was Khashoggi openlijk heel kritisch ten opzichte van hem. Daardoor was het moeilijk denkbaar dat de journalist in een consulaat zou worden vermoord door regeringsafgevaardigden zonder zijn medeweten en goedkeuring. In die zin was het al veel waarschijnlijker dat hij de opdrachtgever zou zijn. Uit diverse onderzoeken blijkt overigens dat heel wat aanwijzingen in die richting gaan. Alleen de Amerikaanse president scheen aanvankelijk zich er niet veel van aan te trekken, maar na verloop van tijd moest ook hij toegeven aan de druk van zijn publieke opinie.

Uiteindelijk was de storm van kritiek tegen Saoedi-Arabië – en in het bijzonder tegen Mohammad bin Salman – bijzonder groot, maar voorlopig zijn de heel concrete gevolgen daarvan nog onduidelijk. In Saoedi-Arabië zelf is intussen wel opnieuw een (zoveelste) belangrijke machtsstrijd losgebroken. Binnen het Huis van Saoed zijn er van meet af aan krachten geweest die grote twijfels hadden over de capaciteiten van de jonge kroonprins en sinds de zaak-Khashoggi is die groep alleen maar sterker geworden. De kroonprins blijft echter rotsvast geloven in intimidatie en brutaal geweld, waardoor die groep een zekere voorzichtigheid aan de dag legt, maar de vraag wie de volgende koning wordt van Saoedi-Arabië, is momenteel de facto nog open.

Het is niet ondenkbaar dat hij alsnog zal worden vervangen als kroonprins, maar zelf zal hij heel fanatiek al zijn gewicht in de schaal leggen om dat te voorkomen. Indien hij zijn vader zou opvolgen, valt het ook nog te bekijken of hij er alsnog in zal slagen om de nationale trots te herstellen en of hij zijn Vision 2030 zal kunnen realiseren dan wel de geschiedenis zal ingaan als een onbezonnen brokkenmaker.

Nieuwe onrust in Libanon

Nog voor de zaak-Khashoggi plaatsvond in Turkije, had MbS al een coup de théâtre georkestreerd, op 4 november 2017. Op het ogenblik dat de Libanese premier Rafik Hariri zich in Saoedi-Arabië bevond, kondigde die voor de televisie, als een donderslag bij heldere hemel, zijn ontslag aan. Hij gaf daarvoor twee motieven: enerzijds de overmatige aanwezigheid van Iran in het Midden-Oosten en anderzijds de vrees voor een moordaanslag op zijn persoon.

Twee dagen later kondigde Saoedi-Arabië aan dat Libanon het land de oorlog had verklaard, terwijl de Libanese regering stelde daar niets van te weten. Nog eens drie dagen later riepen Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Bahrein en Koeweit al hun landgenoten in Libanon op om zich terug te trekken uit het land. De Libanese president Aoun liet intussen weten aan zijn diplomatieke corps dat zijn eerste minister was ontvoerd en werd gegijzeld door het Saoedische regime.

Een kleine week later, op 10 november, bracht de Franse president Macron een onverwacht bezoek aan Saoedi-Arabië en nog eens zes dagen later nodigde hij de Libanese premier uit in Frankrijk, alvorens terug te keren naar zijn eigen land waar hij naar verluidde zijn ontslag officieel zou indienen.

Na zijn gesprek met Macron landde Hariri gezond en wel terug op eigen bodem. Op 21 november liet hij vanuit Beiroet publiekelijk weten dat de Libanese president hem had verzocht zijn ontslag op te schorten in afwachting van verdere besprekingen. Hij weigerde toen enig detail vrij te geven over wat zich eerder die maand precies had afgespeeld in Saoedi-Arabië. In een toespraak op 5 december trok hij zijn ontslag definitief in en benadrukte daarbij Libanons neutraliteit in eender welk regionaal conflict.

Intussen was er echter al meer duidelijkheid gekomen over de bizarre aankondiging van de Saoedi's met betrekking tot die oorlogsverklaring. Op 4 november, dus op de dag dat de premier zijn ontslag onverwacht had aangekondigd, hadden Houthi-milities voor het eerst een raket afgevuurd richting Riyad (die weliswaar tijdig werd onderschept door een afweersysteem van Amerikaanse makelij). Uiteindelijk legden de Saoedische zender Al Arabiya en het persbureau Reuters uit wat de Saoedi's hadden bedoeld met die oorlogsverklaring. In het korte persbericht van Reuters stond het volgende te lezen:

> "Saudi Arabia said on Monday that Lebanon had declared war against it because of attacks against the Kingdom by the Lebanese Shi'ite group Hezbollah.
>
> Saudi Gulf affairs minister Thamer al-Sabhan told Al-Arabiya TV that Saad al-Hariri, who announced his resignation as Lebanon's prime minister on Saturday, had been told that acts of 'aggression' by Hezbollah 'were considered acts of a declaration of war against Saudi Arabia by Lebanon and by the Lebanese Party of the Devil'."[90]

Met hun stelling dat Libanon hen de oorlog had verklaard, hadden de Saoedi's dus een kronkelredenering gevolgd. Hoewel de Arabische coalitie in die tijd dagelijks Houthi-stellingen bombardeerde, werd het lanceren van die Houthi-raket richting Riyad geïnterpreteerd als een oorlogsverklaring van Libanon ten aanzien van Saoedi-Arabië, omdat verondersteld werd dat Hezbollah deze raket had geleverd en de Libanese regering te weinig zou hebben gedaan om Hezbollah aan banden te leggen. Deze uitleg bracht de Libanese

[90] (Perry, November 6, 2017).

president ertoe te stellen dat het in werkelijkheid Saoedi-Arabië was dat zijn land de oorlog had verklaard.

Achter de schermen voerden zowel Amerika als Europa diplomatiek overleg opdat Saoedi-Arabië het spel niet te hard zou spelen. Alles goed en wel beschouwd leek het niet dat Saoedi-Arabië effectief van plan was om, na Jemen, een tweede front te openen tegen Libanon. Waarschijnlijker is dat Saoedi-Arabië diverse signalen wilde uitsturen naar zijn opponenten, zijn bondgenoten en eigenlijk naar zowat de hele wereld.

Ten aanzien van Iran, Hezbollah, de Houthi-rebellen en zowat alle sjiieten, waar ook ter wereld, was het signaal wellicht dat Saoedi-Arabië niet langer passief zou toekijken als het zijn invloed nog verder zou zien wegkwijnen in de regio en dat voortaan al wat kan worden geïnterpreteerd als een aanslag op zijn territoriale integriteit keihard zal worden afgestraft.

Ten aanzien van Libanon wilde MbS wellicht laten verstaan dat het tolereren van Hezbollah (zelfs nog maar als politieke fractie) een prijs heeft. Waarschijnlijk was het ook de bedoeling de Libanese kiezers op dat punt af te schrikken, te meer daar in mei 2018 eindelijk de langverwachte verkiezingen zouden plaatsvinden, die al meermaals waren uitgesteld (al haalde Hezbollah drie zetels meer binnen dan met de vorige verkiezingen en bleef Rafik Hariri premier, ondanks een aanzienlijk verlies van zijn partij).

Ten aanzien van Amerika was de boodschap wellicht dat wanneer het land de Saoedi's niet langer onvoorwaardelijk steunt, zij de zaken zelf wel zouden oplossen, maar dan op hun manier en niet noodzakelijk via diplomatieke weg.

Ten aanzien van de hele wereld wilde Saoedi-Arabië ten slotte laten verstaan dat het land een sterke natie is die men maar beter als vriend heeft (door olie te kopen) dan als vijand.

In een lang artikel in *The New Yorker* schreef Dexter Filkins:

> "A senior American official in the Middle East told me that the plot was 'the dumbest thing I've ever seen.' But there were indications that M.B.S. had coordinated his moves with the Trump Administration, possibly at the summit in Riyadh. A former senior intelligence official who is close to the White House told me that M.B.S. had received a 'green light' to remove Hariri. (A senior Administration official denied this.) 'It's disruptive,' the intelligence official told me. 'The status quo in the Middle East doesn't work. They want to break it up'."[91]

De hele kwestie had een open einde, althans naar de buitenwereld toe. Toen werd echter al duidelijk dat MbS graag poker speelt op een hoog niveau en dat hij daarbij niet terugdeinst om veel schade aan te richten in de regio.

[91] (Filkins, 2018).

Qatar: een derde speler in een quasi-bipolaire regio

1. Qatars merkwaardige diplomatie

Met alle beschrijvingen tot nog toe zou men de indruk kunnen hebben dat (niet het hele Midden-Oosten, maar toch) de Golfregio een zuiver bipolair gebied is waarin enkel Iran en Saoedi-Arabië de lakens uitdelen, maar het emiraat Qatar is wat dat betreft een bijzonder geval.

Ondanks een meerderheid aan wahabieten is het van meet af aan een van de grote ambities geweest van het land om zich te onttrekken aan zijn imago van vazalstaat of geografisch aanhangsel van Saoedi-Arabië en zich te ontwikkelen tot een soort derde, weliswaar kleinere, machtsfactor in de regio. Die houding bevalt Saoedi-Arabië allerminst, waardoor het Qatar het leven probeert zuur te maken, maar het land is vastberaden zijn zelfstandigheid te behouden.

Volgens het *CIA World Factbook* heeft Qatar een overwegend islamitische bevolking van 67,7%.[92] Slechts een tiental procent van die Qatarese moslims belijdt evenwel het sjiisme. Dat betekent dat er in het land meer christenen (13,8%) en hindoes (13,4%) wonen dan sjiieten. De overheid is van soennitische signatuur, maar het land weigert mee te gaan in de rivaliteit tussen soennieten en sjiieten. Het praktische resultaat daarvan is dat het soennitische regime van Qatar betere banden onderhoudt met Iran dan met Saoedi-Arabië.

De Qatarese strafwet is grotendeels gebaseerd op de sharia, maar tegelijk probeert het land te vermijden om het Westen daarmee voor het hoofd te stoten. Zo worden voor niet-moslims vaak uitzonderingen gemaakt op de strenge regels en straffen inzake het verbod op de consumptie van alcohol of varkensvlees, evenals het verbod op ongeoorloofde seksuele betrekkingen.

Met de derde grootste gasreserves ter wereld (na Rusland en Iran)[93] heeft het kleine land sinds zijn oprichting alvast een hallucinante economische groei doorgemaakt: van een bbp van een luttele 387,7 *miljoen* dollar in 1971 tot 206,2 *miljard* dollar in het topjaar 2014, al vertoonde ‘s lands economie sindsdien een opmerkelijke terugval. De Qatarese economie heeft dus niettemin een groei gekend van zo’n slordige 53.000% in 43 jaar tijd. Bovendien heeft het kleine land met slechts 2,7 miljoen inwoners volgens het Internationaal Monetair Fonds al sinds meerdere jaren het grootste bbp per inwoner ter wereld.[94] Volgens de laatste cijfers (van 2017) bedraagt dit 125.000 dollar.[95] Belangrijk daarbij is dat de rijkdom van het land veel gelijker wordt verdeeld dan in Saoedi-Arabië, met veel minder interne sociale onrust tot gevolg. Ook het Qatarese onderwijs werd recent aanzienlijk verbeterd en quasi 100% van de mannen en vrouwen is geletterd.

---

[92] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html.

[93] (S&P Global Platts, 2018, p. 26).

[94] (International Monetary Fund, 2018).

[95] Ter vergelijking het bbp/inwoner/jaar van de VS bedraagt minder dan de helft, namelijk net geen 60.000 dollar, dat van België 46.300 dollar.

De mix van grote rijkdom, strategische ligging en sterke drang naar onafhankelijkheid geeft aanleiding tot een complex buitenlands beleid dat Qatar een vreemd amalgaam van bondgenoten heeft opgeleverd. Op geopolitiek vlak is het land veel minder ideologisch ingesteld dan zowel Iran als Saoedi-Arabië en daar waar het Iraanse regime al beduidend sluwer is dan het Saoedische, is het Qatarese nog meer.

In een artikel van *The New York Times* wordt een anonieme hooggeplaatste Amerikaanse diplomaat geciteerd die de Qatarese diplomatie als volgt omschrijft:

> "They punch immensely above their weight […]. They keep everyone off balance by not being in anyone's pocket. […] Their influence comes partly from being unpredictable. […] They like to back winners."[96]

Voorts bleek uit een diplomatiek document van de Obama-administratie (vrijgegeven door Wikileaks) dat met betrekking tot "counterterrorism efforts" Qatar "the worst in the region" zou zijn. De algemene houding van de veiligheidsdienst van het land wordt omschreven als "hesitant to act against known terrorists out of concern for appearing to be aligned with the U.S. and provoking reprisals".[97]

Op internationaal vlak tracht het land haast iedereen te vriend te houden, echter zonder wie dan ook de illusie te geven dat zij onvoorwaardelijke vrienden zijn. Door altijd enige afstand te bewaren, vermijdt het land dat bondgenoten zich bedrogen voelen omwille van sommige andere bondgenootschappen die het land in stand wil houden. Tevens behoudt het op die manier zijn zelfstandigheid. Voorlopig lijkt deze strategie vruchten af te werpen, al krijgt het land om die reden ook diverse verwijten te verwerken zoals "the Club Med for terrorists"[98] en "the most two-faced nation in the world' (backing the U.S.-led coalition against the militants of the Islamic State while providing a permissive environment […] for terrorist financiers to operate with impunity)".[99]

Het land is niet alleen een strategische bondgenoot van China, maar tegelijk dient de fameuze Al Udeid Air Base ten zuidwesten van Doha als thuishaven voor een groot aantal Amerikaanse en Britse gevechtsvliegtuigen en als dankbare uitvalsbasis voor Amerikaans-Britse operaties in Irak en Afghanistan.

Dat laatste brengt voor een Golfstaat uiteraard het risico van interne strubbelingen met zich mee, maar Qatar tackelt dat niet alleen door beter zorg te dragen voor de eigen bevolking dan Saoedi-Arabië – onder Qatarese staatsburgers bestaat bijvoorbeeld geen armoede – maar ook door pogingen om extremistische figuren en organisaties te vriend te houden via bescherming, sponsering en wapenleveringen.

In 2010 ondertekende het emiraat een samenwerkingsakkoord met Iran voor de verdediging van de gigantische gasvelden die zij delen. Een jaar later, tijdens de Libische burgeroorlog, was Qatar, na Frankrijk, ook het eerste land om publiekelijk de Nationale Overgangsraad van Libië ter erkennen als de nieuwe legitieme overheid van het land.

Sinds 2015 steunen zowel Qatar, Saoedi-Arabië als Turkije ook openlijk het Syrische "overwinningsleger" die enkele extremistische antiregeringstroepen omvat, zoals het beruchte

---

[96] (Mazzetti, Chivers, & Schmitt, 2013).

[97] (Shane & Lehren, 2010).

[98] (Prosor, 2014).

[99] (Dettmer, 2014).

(en Al Qaida-gelinkte) Al-Nusra Front en nog een andere salafistische coalitie, genaamd Ahrar al-Sham.

Toen het Moslimbroederschap aan de macht kwam in Egypte, steunden de Qatari's dat regime prompt met een genereuze lening van 7,5 miljard dollars. Israël beticht het land van banden met Hamas – bondgenoten van de Moslimbroeders – maar dat ontkent Qatar, zeggende dat het enkel "de Palestijnen" steunt. In ieder geval is de humanitaire steun van Qatar aan de Palestijnen in Gaza bijzonder genereus.

Wat heel contradictorisch lijkt, is dat Qatar zich tegelijk wil profileren als bijna een soort Zwitserland van het Midden-Oosten, in die zin dat het niet alleen heel wat conferenties organiseert inzake academische, politieke en economische thema's, maar het ook graag fungeert als gastland voor allerlei vredesonderhandelingen.

Bekend is alvast het jaarlijkse Doha Forum – een soort tegenhanger van het Wereld Economisch Forum van Davos – waar heel gerenommeerde sprekers met diverse achtergronden thema's bespreken als democratie, media, vrijhandel, duurzame energie en de wereldwijde beschikbaarheid van drinkbaar water.

Qatar was ook gastland voor een aantal Afrikaanse vredesbesprekingen en diverse overeenkomsten die onder meer hebben geleid tot de verklaring van Doha die betrekking heeft op patenten van medicijnen en die geleid heeft tot een betere toegang tot essentiële medicatie in de armste gebieden ter wereld. Tevens werd in Doha de basis gelegd voor de vrede in Soedan, waarbij Qatar een fonds van meer dan 114 miljoen US-dollar schonk voor de wederopbouw van het land.

2. Saoedische bemoeienissen

De gespannen verhoudingen tussen Saoedi-Arabië en Qatar worden in het Engels wel eens de "Second Arab Cold War" genoemd[100] en gaan in ruime mate terug tot de Arabische Lente, waarbij Saoedi-Arabië alles in het werk stelde om deze golf van opstanden te temperen, terwijl Qatar de revolutionaire krachten aanmoedigde, niet in het minst via de zender Al Jazeera.[101] Voorts zijn ook Qatars zakelijke banden met Iran en het bondgenootschap met het Moslimbroederschap een doorn in het oog van Saoedi-Arabië. Het heeft er alle schijn van dat Riyad Qatar in het Iraanse kamp wil drukken en voorts stellen de Saoedi's dat het Moslimbroederschap een terroristische organisatie is, maar algemeen wordt aangenomen dat de Saoedi's vooral menen dat dit broederschap te "democratisch" is als islamitische organisatie. Qatar meent echter dat Saoedi-Arabië opnieuw zeggenschap over het land wil, zoals lange tijd het geval was in de twintigste eeuw.

In 2014 vertroebelden Qatars betrekkingen met Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Bahrein opnieuw. Officieel was dat omwille van Qatars steun aan het Moslimbroederschap en aan extremistische groeperingen in Syrië, maar wat dat laatste betreft,

---

[100] (Er-Rafia, 2017). Die benaming is echter betwistbaar, omdat hij verwijst naar de gespannen relaties tussen Saoedi-Arabië en Iran als de "First Arab Cold War", terwijl dit uiteraard geen zuiver Arabische koude oorlog is.

[101] De rol die Qatar speelde – via Al Jazeera – was inderdaad een vreemd schouwspel in die zin dat de democratiseringsgolf werd aangemoedigd door het televisiestation, terwijl Qatar zelf allerminst de intentie heeft een democratisch regime te omarmen. Dit zou nog enigszins mogelijk kunnen zijn indien Al Jazeera als televisiestation onafhankelijk was (van het Qatarese regime), maar algemeen wordt aangenomen dat dit slechts theorie is.

had Saoedi-Arabië weinig recht van spreken. Over de Saoedische humanitaire hulp aan de Syrische soennieten dient men zich immers niet veel illusies te maken en ondertussen werkten zowel Qatar en Saoedi-Arabië mee aan door de CIA georganiseerde bewapenings- en trainingsprogramma's voor Syrië ten behoeve van "de democratische oppositie" tegen Assad.

Ongetwijfeld sluimerde toen nog de irritatie over Qatars (nochtans enkel zakelijke) banden met Iran, maar ook de Arabische Lente was nog niet verteerd. Hoewel Saoedi-Arabië zijn olie-inkomsten in die tijd al zag achteruitgaan, zag het regime zich toen verplicht om grote bedragen te investeren in infrastructuurwerken ten behoeve van de bevolking om zodoende sociale vrede af te kopen. Saoedi-Arabië had het nog steeds niet verkropt dat Qatar de Arabieren toen zo zou hebben opgeruid, te meer daar Al Jazeera nog steeds actief was. Bovendien was Saoedi-Arabië eenvoudigweg jaloers op de alsmaar groeiende rijkdom van Qatar door de uitvoer van gas, terwijl het zijn eigen olie-inkomsten zag dalen. Hoe kinderlijk dat ook mag klinken, men mag niet onderschatten hoezeer de landen in het Midden-Oosten elkaars rijkdommen nauwlettend in het oog houden.

Officieel draaide het conflict tussen enerzijds Qatar en anderzijds Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Bahrein weliswaar enkel over Qatars banden met het Moslimbroederschap, wat ertoe aanleiding gaf dat deze drie landen hun ambassades in Doha sloten. Acht maanden later haalde Qatar echter de lont uit het kruitvat door alle leden van het Moslimbroederschap uit zijn land te zetten. Binnen de Samenwerkingsraad van de Arabische Golfstaten werd die ruzie zodoende min of meer bijgelegd.

Dit alles gebeurde echter toen Mohammad bin Salman nog geen frontpositie bekleedde in de Saoedische politiek. Het mag intussen niet verbazen dat hij ook ten aanzien van Qatar drastische maatregelen zou nemen.

Dat gebeurde effectief toen begin juni 2017 plots het ene na het andere islamitische land aankondigde dat het zijn diplomatieke banden met Qatar verbrak. Bovendien sloten die landen hun grenzen, luchtruim en zeevaartroutes af voor Qatar. In totaal ging het over niet minder dan twaalf landen.[102] Die coalitie was eens te meer op de been gebracht door Saoedi-Arabië, meer bepaald door MbS.

De voornaamste reden die werd opgegeven voor deze drastische actie was dat Qatar het terrorisme zou steunen door de verbreking van het in 2014 bereikte akkoord binnen de Samenwerkingsraad van de Arabische Golfstaten. Bovendien werd eens te meer kritiek geuit op Al Jazeera en Qatars banden met Iran. In antwoord daarop wees Qatar erop dat het zij aan zij met Saoedi-Arabië de CIA had gesteund in Syrië.

In werkelijkheid ging er een opeenstapeling aan incidenten en manipulaties vooraf aan deze beslissing. Zo werden in 2015 zesentwintig Qatari's gegijzeld tijdens een valkenjacht in Zuid-Irak, waaronder enkele leden van de koninklijke familie. Pas zestien maanden later, na de betaling van honderden miljoenen dollars aan de sjiitische gijzelnemers, kwamen de gijzelaars vrij. Zowel de Verenigde Arabische Emiraten als Saoedi-Arabië beschuldigden Qatar ervan roekeloos te zijn geweest door zo veel geld te betalen aan sjiitische milities in Irak.

Voorts was er het allereerste staatsbezoek van de nieuwe Amerikaanse president Donald Trump aan Saoedi-Arabië in mei 2017, waarbij de Arabische machthebbers voor het oog van de wereld hem overlaadden met plechtige eerbewijzen en miljardencontracten voor de

[102] Deze landen waren Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Bahrein, Egypte, de Maldiven, Mauritanië, Senegal, Djibouti, de Comoren, Jordanië, de Libische regering van Tobroek en de Jemenitische regering van Hadi.

Amerikaanse wapenindustrie. De Arabische hoogwaardigheidsbekleders wezen de welwillende president er toen op dat het van groot belang is om keihard op te treden tegen al wat rook naar sjiitisch terrorisme, hopend dat ook Qatar als zodanig zou worden beschouwd.[103]

In mei 2017 – een maand voor het uitbreken van de diplomatieke rel – verschenen op het officiële Qatarese nieuwsagentschap plots allerlei vreemde berichten waarin het Qatarese regime en zelfs de emir zelf de loftrompet schalden over hun uitstekende banden met Iran, Hamas, Hezbollah en … Israël. Sowieso was het volstrekt ongeloofwaardig dat eender welk land publiekelijk zou uitpakken met goede relaties met zowel Israël als diens grootste aartsvijanden en al gauw stelden niet alleen Qatar maar ook de FBI dat het hackers waren die valse berichten hadden verspreid via dat nieuwsagentschap. Voor de aanzet van deze misleiding werd vooral naar Rusland gekeken – zowel de overheid als onafhankelijke particulieren – maar harde bewijzen zijn daarvoor nooit gevonden.

Diezelfde maand nog vond een heel ander geval van hacking plaats, waarbij heel wat e-mails vrijkwamen van de ambassadeur van de Verenigde Arabische Emiraten in Washington. De inhoud ervan, die Al Jazeera bekendmaakte, was nogal beschamend voor hem en zijn land. Naar verluidt zou dat incident de Verenigde Arabische Emiraten over de streep hebben getrokken om in een coalitie van MbS te stappen teneinde Qatar diplomatiek en economisch te boycotten.

Nadat de boycot effectief werd afgekondigd, maakten op 22 juni 2017 Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Egypte en Bahrein via Koeweit – dat als bemiddelaar fungeert – een lijst over aan Qatar met dertien eisen, die binnen de tien dagen moesten worden ingewilligd. De eisen waren onredelijk. Zo werden gigantische terugbetalingen geëist voor gelden die diverse landen zouden fout gelopen zijn door Qatar, gedurende tien jaar mochten diverse Arabische landen Qatar monitoren, Al Jazeera moest worden opgedoekt, een Turkse militaire basis in Qatar moest worden gesloten, enzovoort. De facto werd Qatar gevraagd om grotendeels zijn soevereiniteit op te geven en om zichzelf financieel te verarmen.

Na het njet van Doha ontmoetten de ministers van Buitenlandse Zaken van Egypte, Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Bahrein elkaar in Caïro. Er werd overeengekomen dat de lijst met dertien eisen zou vervallen, maar dat Qatar zich in plaats daarvan akkoord diende te verklaren met zes algemene principes, zoals de bestrijding van terrorisme en extremisme, en de beëindiging van acties die aanzetten tot opruiing en provocatie.

Deze principes waren zo algemeen en vaag dat ze in de praktijk erop zouden neerkomen dat Qatar voortdurend toelatingen moest vragen en verantwoording diende af te leggen aan Saoedi-Arabië, waardoor het land eens te meer zijn soevereiniteit zou verliezen. Nog voor er uit Doha antwoord kwam, legde de coalitie, op 30 juli, plots echter opnieuw de lijst met dertien eisen op tafel.

Sindsdien zit Qatar in een moeilijk parket, al doet het land zijn best om de indruk te wekken dat het zich niet al te veel zorgen maakt. Hoe dan ook is de bevoorrading van het land via land, zee en lucht grotendeels afgebroken. Oman en Koeweit zijn de enige landen van de Samenwerkingsraad van de Arabische Golfstaten die nog praten met Qatar, maar deze landen

[103] Later zou blijken dat een van Trumps belangrijkste fundraisers, Elliott Broidy, samen met zijn zakenpartner George Nader, een jaar lang hadden onderhandeld met twee Arabische prinsen om een miljardencontract binnen te halen voor consultancy. Wat de prinsen in ruil vroegen was dat de zakenmensen hun contacten met het Witte Huis zouden aanwenden om te lobbyen voor een harde houding van Washington ten aanzien van Qatar. (Desmond & LoBianco, 2018)

zijn beducht om de woede van Saoedi-Arabië over zich te halen indien ze al te welwillend zouden optreden om het land uit de nood te helpen.

Voorts tracht het land zichzelf te behelpen door meer autonoom te worden. Zo werden maar liefst vierduizend runderen overgevlogen uit Amerika opdat het land zichzelf zou kunnen voorzien van zuivelproducten en vlees.[104] Die runderen hadden de Qatari's dichter bij huis kunnen kopen tegen lagere prijzen – in Afrika, Europa … – maar het land wil Amerika te vriend houden en de huidige administratie waardeert het als grote buitenlandse deviezen het land binnenkomen.

Het voorspelbare resultaat van de boycot is niettemin dat Qatar daarmee in de armen van Iran wordt geduwd. Dat lijkt contradictorisch, omdat het min of meer een obsessie is van MbS om de Iraanse invloedzone te verzwakken, maar toch mag aangenomen worden dat het een bewuste strategie is. De officiële nieuwszenders van de landen van de coalitie kwamen woorden te kort om te stellen dat de Qatarese maskers afvielen en zij wel degelijk gezworen bondgenoten zijn van Iran, maar Qatar zit helemaal geïsoleerd en Iran is het enige vlot bereikbare land dat bereid is Qatar te steunen. Daarvoor heeft Saoedi-Arabië doelbewust gezorgd.

De hoop is om Qatar op die manier te herleiden tot een paria. Tot spijt van Saoedi-Arabië houdt Amerika zich echter grotendeels afzijdig in dit vreemde conflict. De Saoedi's doen er alles aan om de Amerikanen zover te krijgen dat ze hun vliegtuigen terugtrekken uit de Qatarese Al Udeid Air Base, maar met welk argument? Het was keer op keer Saoedi-Arabië zelf dat moeilijk deed over Amerikaanse troepen op hun bodem, terwijl de Qatari's hen met open armen ontvangen.

Qatar is overigens helemaal niet geneigd om zich afhankelijk te stellen van Iran. Het land wil zich net buiten de koude oorlog tussen Saoedi-Arabië en Iran houden en zijn soevereiniteit aan geen enkel land prijsgeven.

Vandaag onderhoudt het land vooral goede banden met Turkije. Dat is niet al te ver afgelegen en verkeert momenteel in grote financiële nood, waardoor het graag handel drijft met het rijke Qatar. Momenteel trekt Qatar zich dan ook relatief goed uit de slag, maar toch blijft er reden tot ongerustheid over de afloop van heel deze zaak.

In 2018 deed Saoedi-Arabië alvast een nieuwe belangrijke zet waardoor het conflict in de internationale belangstelling blijft. Het land kondigde namelijk een openbare aanbesteding aan voor het graven van een nieuw kanaal. Er is sprake van het Salwa-kanaal, genoemd naar de steden Salwa (in Saoedi-Arabië) en As Salwa (in Qatar). Dat zou zestig à zeventig kilometer lang zijn en met een breedte van tweehonderd meter langsheen de volledige grens van beide landen lopen. Zodoende zou Saoedi-Arabië Qatar geografisch afsplitsen van het Arabische schiereiland en zou het dus een eiland worden. Het kanaal zou uiteindelijk wel op Saoedisch grondgebied worden gegraven op een tot vijf kilometer van de grens met Qatar. Het kleine gedeelte van Saoedi-Arabië dat dan aan de andere kant van het kanaal komt te liggen zou dan dienen voor grenscontrole, maar er zijn ook plannen om er een vrijhandelszone van te maken en om er toeristische stranden aan te leggen waar het ook goed vertoeven zou zijn voor rijke niet-moslims.

[104] (Sergie & Abu-Nasr, 2017).

Slotbemerkingen en conclusie

In de hierboven beschreven historiek van de koude oorlog tussen Saoedi-Arabië en Iran is geen enkel spoor te vinden van een omvattende verzoeningspoging tussen beide landen. Van hun oorspronkelijke zendingsdiscours blijft vandaag ook nog maar weinig over: Iran wilde de islamitische republiek uitdragen en Saoedi-Arabië het wahabisme. Goed en wel beschouwd is er maar een noemenswaardig theologisch argument dat ooit werd gebruikt in deze machtsstrijd, namelijk de stelling van ayatollah Khomeini dat het concept van "koningschap" als zodanig zou ingaan tegen de grondslagen van islam. Zelfs dat was veeleer religieuze *window dressing* voor een strijd die in wezen politiek en niet religieus is. Net als taal is religie een belangrijke cultuurgenererende factor en in die zin is de strijd tussen sjiieten en soennieten veeleer een *politiek* conflict tussen twee *etnische* groepen dan een religieus conflict tussen twee religieuze groepen.

In deze strijd stelden zowel Iran als Saoedi-Arabië steevast anderen in de regio te willen "helpen"; zo verging het in Libanon, Irak, Bahrein, Syrië en Jemen. In werkelijkheid behartigen beide landen vooral hun eigen belangen en willen ze daarbij elkaar overtreffen in dominantie en invloed. Nog nooit heeft een van beide landen, op welke wijze dan ook, enige verantwoordelijkheid opgenomen voor de onnoemelijke schade die daarmee werd aangericht in de regio op menselijk en materieel vlak.

Deze geschiedenis toont bovendien dat Amerika tot dusver in deze regio meer olie op het vuur heeft gegooid dan op de golven. Na de koloniale periode lijkt dat land de rol van westerse luis in de islamitische pels te hebben overgenomen van Europa. In beide gevallen maakt het de modale moslim wanhopig en woedend.

Als men in de zoektocht naar een oplossing de vergelijking wil doortrekken naar de Koude Oorlog tussen Amerika en de Sovjet-Unie biedt dat weinig perspectief. Geen van beide landen zit te wachten op de komst van een soort islamitische versie van Michail Gorbatsjov, zeker Saoedi-Arabië niet. Het ziet ernaar uit dat Mohammad bin Salman al zijn economische concurrenten militair wil verslagen en in diskrediet brengen in de hoop dat op die manier zo veel mogelijk landen hun fossiele brandstoffen zullen blijven kopen van Saoedi-Arabië, eerder dan van Iran of Qatar. In ieder geval is Saoedi-Arabië zich momenteel voor astronomische bedragen aan het bewapenen, net nu de financiële toekomst van het land voor het eerst sinds lang somber is … Men kan dus aannemen dat de Saoedi's bereid zijn die wapens ook in te zetten.

Hoe dan ook zal de verkoop van Saoedisch petroleum in de nabije toekomst echter steeds minder inkomsten genereren. Beter zou zijn als beide landen hun economie minder zouden concentreren op de verkoop van fossiele brandstoffen en hun industrie veel meer zouden diversifiëren. Canada heeft tegenwoordig ook gigantische olievoorraden, maar dat land is er niet afhankelijk van, waardoor zijn economie veel minder kwetsbaar is … Het Westen is decennialang verslaafd geweest aan olie uit de Golfregio en die regio – vooral Saoedi-Arabië – heeft het spel meegespeeld zonder veel nadenken.

Qatar heeft het belang van een gediversifieerde industrie al lang begrepen en doet verwoede inspanningen op dat vlak. Datzelfde geldt ook enigszins voor de Verenigde Arabische Emiraten en zelfs voor Iran. Dat laatste land kan immers al sinds 1979 maar heel beperkt genieten van zijn bodemrijkdommen, waardoor het wel moest zoeken naar alternatieve inkomsten (al heeft dat land ontzettend veel geld verspild aan zijn kernprogramma).

In principe heeft Saoedi-Arabië intussen ook wel begrepen dat het niet afhankelijk kan blijven van alleen olie, maar met het oog op investeringen in een gediversifieerde industrie wil het eerst nog een maximum aan oliedollars binnenhalen en kennelijk is de aankoop van buitenlandse wapens nu de grootste prioriteit voor het land.

De komst van Mohammad bin Salman heeft allerminst voor rust gezorgd in de regio. Alle populaire maatregelen in eigen land ten spijt heeft hij zich op het internationale vlak tot nog toe getoond als een ongeleid projectiel. Gezien zijn jeugdige leeftijd zou het kunnen dat hij in de komende vijftig jaar het lot van zijn land zal blijven bepalen, ten minste als hij koning wordt. Achter de schermen is dat momenteel misschien wel de belangrijkste machtsstrijd in Riyad. De huidige koning Salman bin Abdoel heeft een groot risico genomen door hem naar voor te schuiven als kroonprins en in zekere zin als antwoord op de zorgwekkende evoluties waarmee zijn land momenteel te kampen heeft. Het valt niet uit te sluiten dat die zich dat intussen beklaagt, hoewel hij voorlopig op dat vlak niet in zijn kaarten laat kijken.

De kroonprins heeft weliswaar een warme bondgenoot gevonden in president Donald Trump. Daardoor kunnen we enkel ons hart vasthouden voor wat zal volgen, zo lang die aan de macht is. Voor wat betreft de verdere toekomst van het Midden-Oosten zal veel ook afhangen van zijn opvolger. In ieder geval is de Amerikaanse publieke opinie (net als de Saoedische) nooit warmgelopen voor het bondgenootschap tussen beide landen en keren ook het Amerikaanse Congres en de Senaat zich tegenwoordig steeds meer af van de huidige gang van zaken in Saoedi-Arabië.

Bij dit alles is de rol van Europa nauwelijks ter sprake gekomen, om de eenvoudige reden dat die rol heel beperkt is, ook al zijn wij al decennialang trouwe klanten van de regio. De discrete houding van Europa hoeft geen slechte zaak te zijn. Wie weet zou het Midden-Oosten nu wel een vredige en voorspoedige regio zijn geweest indien ook Amerika het wat meer met rust had gelaten. Anderzijds kan door de relatieve stilte van Europa met betrekking tot Jemen Saoedi-Arabië ongestoord verder gaan, terwijl we Saoedische olie blijven afnemen en zo impliciet de oorlog bijna steunen.

Nochtans speelt de Europese Unie momenteel een bepaalde rol in het conflict tussen de twee regionale grootmachten, namelijk door vast te houden aan de nucleaire deal met Iran. Indien Europa succesvol zou zijn op dat vlak, zal Saoedi-Arabië hoe dan ook reageren. Dat wil niet zeggen dat we moeten vrezen voor een economische of militaire oorlog. Het land zou zich bijvoorbeeld nog verder kunnen toeleggen op het afsluiten van alle alternatieven voor onze energievoorziening, zoals het doet ten aanzien van Iran en Qatar. Hoe dan ook heeft Saoedi-Arabië agressief gereageerd op Obama's pogingen om de bipolariteit tussen de twee Golflanden te temperen. Niettemin zit Saoedi-Arabië nu reeds in geldnood. De agressieve opstelling van het land wijst op de neergang van zijn macht.

Een constructieve rol voor Europa zou erin kunnen bestaan dat, indien de wind uit Washington wat gunstiger waait, Amerika, Saoedi-Arabië, de EU, Iran en zo mogelijk ook China, Rusland en Turkije een soort overlegplatform kunnen vormen om de *proxy wars* van zowel Saoedi-Arabië als Iran in te dijken. Dat zal hoe dan ook bijzonder moeilijk zijn, maar wanneer de grootste afnemers van fossiele brandstoffen uit de Golfregio zich samen vastberaden tonen om voorwaarden te stellen aan een verdere afname, kunnen de Golflanden niet anders dan verder overleggen in plaats van oorlogen te steunen of zelf te voeren. In feite raken zowel Saoedi-Arabië als Iran gaandeweg meer en meer uitgeput, alleen voor eerstgenoemd land is dat een nieuwigheid, waardoor het momenteel wilder om zich heen schopt dan Iran. Of er vanzelf vrede zal komen in de regio doordat ook het defensiebudget van Saoedi-Arabië in de komende jaren wel zal moeten afnemen, is echter twijfelachtig.

Bibliografie

al Zarqawi, M. (2004). *English translation of terrorist Musab al Zarqawi letter obtained by United States Government in Iraq.* Washington D.C.: US Department of State. Retrieved from https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm

Al-Rasheed, M. (2002). *A History of Saudi Arabia.* Cambridge: Cambridge University Press.

Al-Rasheed, M., & Vitalis, R. (2004). *Counter-Narratives: History, Contemporary Society, and Politics in Saudi Arabia and Yemen.* New York: Palgrave MacMillan.

Altorki, S. (2000). The Concept and Practice of Citizenship in Saudi Arabia. In J. Suad, *Gender and Citizenship in the Middle East* (pp. 215-36). New York: Syracuse University Press.

Antonius, G. (1938). *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement.* Philadelphia: J.B. Lippincott Company.

Aruri, N. (Ed.). (2001). *Palestinian Refugees: The Right of Return.* London: Pluto.

Avery, P., Hambly, G., & Melville, C. (Eds.). (2008). *The Cambridge History of Iran. From Nadir Shah to the Islamic Republic* (Vol. 7). Cambridge: Cambridge University Press.

Azani, E. (2009). *Hezbollah: The Story of the Party of God. From Revolution to Institutionalization.* New York: Palgrave Macmillan.

Baer, R. (2003). *Sleeping with the Devil: How Washington Sold Our Soul for Saudi Crude.* New York: Crown.

Baraheni, R. (1977). *The Crowned Cannibals: Writings on Repression in Iran.* New York: Vintage Books.

Barr, J. (2012). *A Line in the Sand: Britain, France and the Struggle that Shaped the Middle East.* London: Simon & Schuster.

Beckouche, P. (2017). *Europe's Mediterranean Neighbourhood: An Integrated Geography.* Cheltenham Glos / Northampton: Edward Elgar Publishing.

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2015). *Voorstel van Resolutie met het oog op de erkenning van de Palestijnse Staat door België.* Doc 54 0721/ (2014/2015), Tekst aangenomen in plenaire vergadering op 5 februari 2015.

Bell, W. (2008). Arab Revolt of 1936–1939. In S. Tucker (Ed.), *White Paper (1922). Vol. 3, in The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History, Editor: Spencer C. Tucker, 1080-1.* (pp. 135-7). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC-CLIO, Inc.

Berkey, J. (2003). *The Formation of Islam: Religion and Society in the Near East, 600-1800.* Cambridge: Cambridge University Press.

bin Abdul-Wahhab, M. (s.d.). *Kitab At-Tauhid.* Riyadh: Dar-us-Salam Publications.

Bligh, A. (1985). The Saudi Religious Elite (Ulama) as Participant in the Political System of the Kingdom. *International Journal of Middle East Studies, 17*(1), 37-50.

Bowker, R. (2003). *Palestinian Refugees: Mythology, Identity, and the Search for Peace.* Boulder, CO: Lynne Rienner.

Brisard, J.-C., & Martinez, D. (2005). *Zarqawi: The New Face of Al-Quaeda.* Cambridge: Polity Press.

Bronson, R. (2006). *Thicker than Oil. America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia.* Oxford: Oxford University Press.

Bronson, R. (March 2011). Saudi Arabia's Intervention in Bahrain: A Necessary Evil of a Strategic Blunder? *Foreign Policy Research Institute. E-Notes*.

Bush, G. (2001, September 16). *Remarks by the President Upon Arrival*. Retrieved from White House Archives: http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html

CIA. (2004). *Report on the US Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq.* Washington DC: Select Committee on Intelligence United States Senate, 108th Congress.

CIA. (4 November 1983). *Iran's likely reaction to Iraqi use of chemical weapons.* Washington DC.

Conflict Armament Research. (March 2017). *Iranian Technology Transfer to Yemen.* London.

Cornelius, J. (2005, November). The Hidden History of the Balfour Declaration. *Washington Report on Middle East Affairs*, 44-50.

de Gobineau, A. (1884). *Essai sur l'inégalité des races humaines* (éd. 2, Vol. 1). Paris: Librairie de Firmin-Didotet Cie.

Desmond, B., & LoBianco, T. (2018, May 21). *How a top Trump fundraiser spent a year cultivating 2 crown princes to nail $1 billion in business*. (Business Insider) Retrieved October 05, 2018, from https://www.businessinsider.com/george-nader-elliott-broidy-trump-middle-east-uae-qatar-saudi-arabia-mueller-2018-5?international=true&r=US&IR=T

Dettmer, J. (2014, December 10). U.S. Ally Qatar Shelters Jihadi Moneymen. *The Daily Beast*.

Eddy, W. (1954). *FDR meets Ibn Saud.* Washington, DC: America-Mideast Educational & Training Services, Inc.

Elpeleg, Z. (1993). *The Grand Mufti: Haj Amin Al-Hussaini, Founder of the Palestinian National Movement.* London / New York: Routledge Psychology Press.

Er-Rafia, F.-Z. (2017, December 10). *The Middle East at a Crossroads: The Eurasian Rising Powers are Redrawing the Global Landscape*. Retrieved October 05, 2018, from Rising Powers in Global Governance: http://risingpowersproject.com/middle-east-crossroads-eurasian-rising-powers-redrawing-global-landscape/

Europees Parlement. (10 september 2015). *Resolutie van het Europees Parlement over de rol van de EU in het vredesproces in het Midden-Oosten (2015/2685(RSP)).* Brussel.

Europees Parlement. (17 december 2014). *Resolutie van het Europees Parlement over de erkenning van Palestina als staat (2014/2964(RSP).* Brussel.

Filkins, D. (2018, April 9). A Saudi Prince's Quest to Remake the Middle East: In his work with the White House, is Mohammed bin Salman driving out extremism, or merely seizing power for himself? *The New Yorker*.

Firer, R., & Adwan, S. (2004). *The Israeli-Palestinian Conflict in History and Civics Textbooks of Both Nations.* (F. Pingel, Ed.) Hannover: Verlag Hahnsche Buchhandlung.

Fishman, J. (2010). *Handbook of Language and Ethnic Identity: Disciplinary and Regional Perspectives* (Vol. 1). Oxford: Oxford University Press.

Fisk, R., & Vidal, K. (2017, 06 20). Zolang westerse legers aan de poort staan, zal het Midden-Oosten nooit vrede kennen. *De Morgen*.

Friedman, I. (1992). *The Question of Palestine: British-Jewish-Arab Relations, 1914-1918.* New Brunswick: Transaction Publishers.

Friedman, Y. (2010). *The Nuṣayrī-ʻAlawīs: An Introduction to the Religion, History, and Identity of the Leading Minority in Syria.* Leiden / Boston: BRILL.

Fromm, G. (Ed.). (2012). *Lost in Transmission: Studies of Trauma Across Generations.* London: Karnac.

Gelvin, J. (2005). *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ghada, K. (2007). *Married to Another Man. Israel's Dilemma in Palestine.* London: Pluto Press.

Gil, M. (1997). *A History of Palestine, 634–1099.* Cambridge: Cambridge University Press.

Gold, D. (2003). *Hatred's Kingdom: How Saudi Arabia Supports the New Global Terrorism.* Washington DC: Simon and Schuster.

Goodwin-Gill, G., & McAdam, J. (2007). *The Refugee in International Law.* Oxford: Oxford University Press.

Grose, P. (1988). The President versus the Diplomats. In W. Louis, & R. Stookey (Eds.), *The end of the Palestine Mandate* (pp. 32-60). Austin: University of Texas.

Hambly, G. (2008). The Pahlavi Autocracy: Muhammad Riza Shah, 1941-1979. In P. Avery, G. Hambly, & C. Melville (Eds.), *The Cambridge History of Iran. From Nadir Shah to the Islamic Republic* (Vol. 7, pp. 244-293). Cambridge: Cambridge University Press.

Harik, J. P. (2004). *Hezbollah: the Changing Face of Terrorism.* London: I. B. Tauris.

Harris, G. (2017, December 05). Rex Tillerson, Visiting Europe, Gets Cold Shoulder. *New York Times*. Retrieved from https://www.nytimes.com/2017/12/05/world/europe/tillerson-europe-mogherini-jerusalem.html

Hazleton, L. (2009). *After the Prophet. The Epic Story of the Shia-Sunni Split in Islam.* London / New York: Doubleday.

Herf, J. (2009). *Nazi Propaganda for the Arab World.* London: Yale University Press.

Hubbard, B. (2016, January 2). Iranian Protesters Ransack Saudi Embassy After Execution of Shiite Cleric. *New York Times*.

Huneidi, S. (2001). *A Broken Trust: Sir Herbert Samuel, Zionism and the Palestinians.* London: I.B.Tauris & Co Ltd.

Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 22-49.

Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order.* New York: Simon and Schuster.

International Monetary Fund. (2018). *World Economic Outlook Data Forum 2017.* Washington D.C.

Johnson, I. (2010). *A Mosque in Munich: Nazis, the CIA and Rise of the Muslim Brotherhood in the West.* New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Kamrava, M., & Dorraj, M. (2008). *Iran Today: An Encyclopedia of Life in the Islamic Republic.* Westport: Greenwood Press.

Kaplan, M. (1981). *Judaism as a Civilization.* Philadelphia: Reconstructionist Press.

Kapuscinski, R. (2014). *Shah of Shahs.* New York City: Knopf Doubleday Publishing Group.

Karsh, E. (2002). *The Iran-Iraq War 1980-1988.* Oxford: Osprey Publishing.

Kersten, C. (2008). Ibn Saud, King of Saudi Arabia. In S. Tucker (Ed.), *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History* (pp. 465-6). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC- CLIO, Inc.

Khomeini, R. (1981). *Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini.* (H. Algar, Trans.) Berkeley: Mizan Press.

Khomeini, R. (2005 [1:1970]). *Islamic Government: Governance of the Jurist.* Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works.

Kissinger, H. (1994). *Diplomacy.* New York: Simon & Schuster.

Koestler, A. (1949). *Promise and Fulfilment, Palestine 1917-1949.* London: Macmillan.

Lacey, R. (2009). *Inside the Kingdom: Kings, Clerics, Modernists, Terrorists, and the Struggle for Saudi Arabia.* New York: Penguin Group (USA) Inc.

Laqueur, W., & Schueftan, D. (Eds.). (2016). *The Israel-Arab Reader: A Documentary History of the Middle East Conflict.* New York: Penguin Books.

Le Goff, J. (1997). *La bourse et la vie: économie et religion au Moyen âge.* Paris: Hachette.

Lenczowski, G. (1990). *American Presidents and the Middle East.* Durham: Duke University Press.

Lewis, B. (1993). *Islam and the West.* New York: Oxford University Press.

Luiten, H., & de Graaf, S. (2016). *Begrijp jij het Midden-Oosten nog?* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Mazzetti, M., Chivers, C., & Schmitt, E. (2013, June 29). Sending Missiles To Syrian Rebels, Qatar Muscles In. *The New York Times*.

Milani, A. (2011). *The Shah.* London: Macmillan.

Montefiore, S. S. (2014). *Jeruzalem, een biografie.* Amsterdam: Uitgeverij Rainbow.

Morris, B. (2004). *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited.* Cambridge: Cambridge University Press.

Morris, B. (2008). *1948: A History of the First Arab-Israeli War.* New Haven: Yale University Press.

Morris, B. (2011). *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict 1881-1999.* New York: Alfred A. Knopf.

Muravchik, J. (2015). *Making David into Goliath: How the World Turned Against Israel.* New York: Encounter Books.

Nachman, B.-Y. (1996). *Masada Myth: Collective Memory and Mythmaking in Israel.* Madison: The University of Wisconsin Press.

Napoleoni, L. (2011). *Insurgent Iraq: Al Zarqawi and the New Generation.* New York: Seven Stories Press.

Noort, E. (1994). *Die Seevölker in Palästina.* Leuven: Peeters Publishers.

Nugent, N., Amstadter, A., & Koenen, K. (2008). Genetics of Post-Traumatic Stress Disorder: Informing Clinical Conceptualizations and Promoting Future Research. *American Journal of Medical Genetics Part C: Seminars in Medical Genetics, 148C*(2), 127–32.

NYT. (1990, September 23). Confrontation in the Gulf. Excerpts From Iraqi Document on Meeting With U.S. Envoy. *New York Times National Edition*, p. 1001019.

Oren, M. B. (2007). *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East 1776 to the Present.* New York: W.W. Norton & Co.

Ottolenghi, M. (2004). Harry Truman's Recognition of Israel. *The Historical Journal, 47*(4), 963-88.

Oz, A. (1996). *Under This Blazing Light: Essays.* (N. de Lange, Trans.) Cambridge: Cambridge University Press.

Palestinian Central Bureau of Statistics. (2013). *Israeli Settlements in Palestine—Annual Statistical Report 2012.*

Perry, T. (November 6, 2017). *Saudi Arabia says Lebanon has declared war on it.* Reuters.

Pijpers, A. (2001). Een Europese rol in het Midden-Oosten? *Internationale Spectator*, 285-6.

Pipes, D. (1992). *Greater Syria.* Oxford: Oxford University Press.

Podeh, E. (2015). *Chances for Peace: Missed Opportunities in the Arab-Israeli Conflict.* Austin: University of Texas Press.

Polkehn, K. (1976). The Secret Contacts: Zionism and Nazi Germany, 1933-1941. *Journal of Palestine Studies, 5*(3-4).

Prosor, R. (2014, August 24). Club Med for Terrorists. *The New York Times*.

Rampton, S., & Stauber, J. (2003). *Weapons of Mass Deception: the Uses of Propaganda in Bush's War on Iraq.* New York: Penguin.

Riedel, B. (2018). *Kings and Presidents: Saudi Arabia and the United States since FDR.* Washington DC: Brookings Institution Press.

Roberts, P. (2008). Franklin Delano Roosevelt. In *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History* (Vol. 2, pp. 876-8). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC- CLIO, Inc.

Rogers, W. (2008). The Palestinian Right of Return. In S. Tucker (Ed.), *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History* (pp. 873-4). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC - CLIO.

Rowley, C., & Taylor, J. (2006). An Analytical History, 4000 B.C.E.-1948C.E. *Public Choice, 128*(1/2, The Political Economy of Terrorism), 41-75.

Rubin, B. (2007). *The Truth about Syria.* New York: Palgrave Macmillan.

Rubin, B., & Schwanitz, W. (2014). *Nazis, Islamists, and the Making of the Modern Middle East.* New Haven / London: Yale University Press.

Russell, B. (1945). *The History of Western Philosphy.* New York: Simon and Schuster, Inc.

S&P Global Platts. (2018). *BP Statistical Review of World Energy.* 67th Annual Report, London.

Salmoni, B., Loidolt, B., & Wells, M. (2010). *Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon.* Santa Monica: RAND Corporation.

Sanders, L. (2018). De Europese betrokkenheid in de evolutie van het Israëlisch-Palestijns conflict. *Veiligheid & Strategie, 134*.

Schmidt, D. (2005). *The Folly of War: American Foreign Policy, 1898-2005.* New York: Algora Publishing.

Schneer, J. (2010). *The Balfour Declaration: The Origins of the Arab-Israeli Conflict.* New York: Random House Publishing Group.

Segev, T. (1999). *One Palestine, Complete.* London: Abacus.

Seliktar, O. (2005). Turning Water Into Fire : The Jordan River As the Hidden Factor in the Six-Day War. *Middle East Review of International Affairs, 9*(2), 57-71.

Sergie, M., & Abu-Nasr, D. (2017, June 13). Qatar: Man Airlifts 4,000 Dairy Cows into Isolated Gulf State as Diplomatic Crisis Deepens. *The Independent*.

Shane, S., & Lehren, A. (2010, November 29). Leaked Cables Offer Raw Look at U.S. Diplomacy. *The New York Times*, p. A1.

Sherlock, R. (2015, April 15). In Syria's war, Alawites pay heavy price for loyalty to Bashar al-Assad. *The Daily Telegraph*.

Shlaim, A. (2014). *The Iron Wall. Israel and the Arab World.* New York / London: W.W. Norton & Company.

Stackmay, L. (2011, May 30). Video of Tortured Boy's Corpse Deepens Anger in Syria. *The New York Times*.

Steinberg, A. (1952). *The man from Missouri: the life and times of Harry S. Truman.* New York: Morrow.

Syrian Observatory For Human Rights. (2018, 03 12). *During 7 consecutive years… about 511 thousand people killed since the start of the Syrian revolution in 2011*. Retrieved 09 11, 2018, from http://www.syriahr.com/en/?p=86573

Takeyh, R. (2009). *Guardians of the Revolution : Iran and the World in the Age of the Ayatollahs.* Oxford: Oxford University Press.

The Economist Intelligence Unit Ltd. (2016). *Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety.* London: The Economist.

Todd, E. (2011). *Allah n'y est pour rien ! Emmanuel Todd sur les révolutions arabes... et quelques autres.* Paris: Le Publieur.

Transparency International. (2015). *Corruption Perceptions Index 2015.* Berlin: Transparency International.

Trofimov, Y. (2007). *The Siege of Mecca: The Forgotten Uprising in Islam's Holiest Shrine and the Birth of Al Qaeda.* New York City: Doubleday.

Tucker, S. (2008). White Paper (1922). In S. Tucker (Ed.), *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History* (Vol. 3, pp. 1080-1). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC- CLIO, Inc.

Tucker, S. C. (Ed.). (2008). *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History.* Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC- CLIO, Inc.

UNHCR. (12/03/2018). *7 jaar conflict in Syrië: Een verschrikkelijke tragedie.* Press release.

Wald, J. (2008). Western Wall. In S. Tucker (Ed.), *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. A Political, Social, and Military History* (Vol. 3, pp. 1078-80). Santa Barbara (CA) / Oxford: ABC- CLIO, Inc.

Ward, S. (2009). *Immortal : A Military History of Iran and its Armed Forces.* Washington D.C.: Georgetown University Press.

Wehrey, F., Green, J., Nichiporu, B., Nader, A., Hansell, L., Nafisi, R., & Bohandy, S. (2009). *The Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps.* Santa Monica: RAND Cooperation.

West, B. (2005). *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah.* New York: Bantam Books.

Zonis, M. (1991). *Majestic Failure: The Fall of the Shah.* Chicago: University of Chicago Press.

Bijlagen

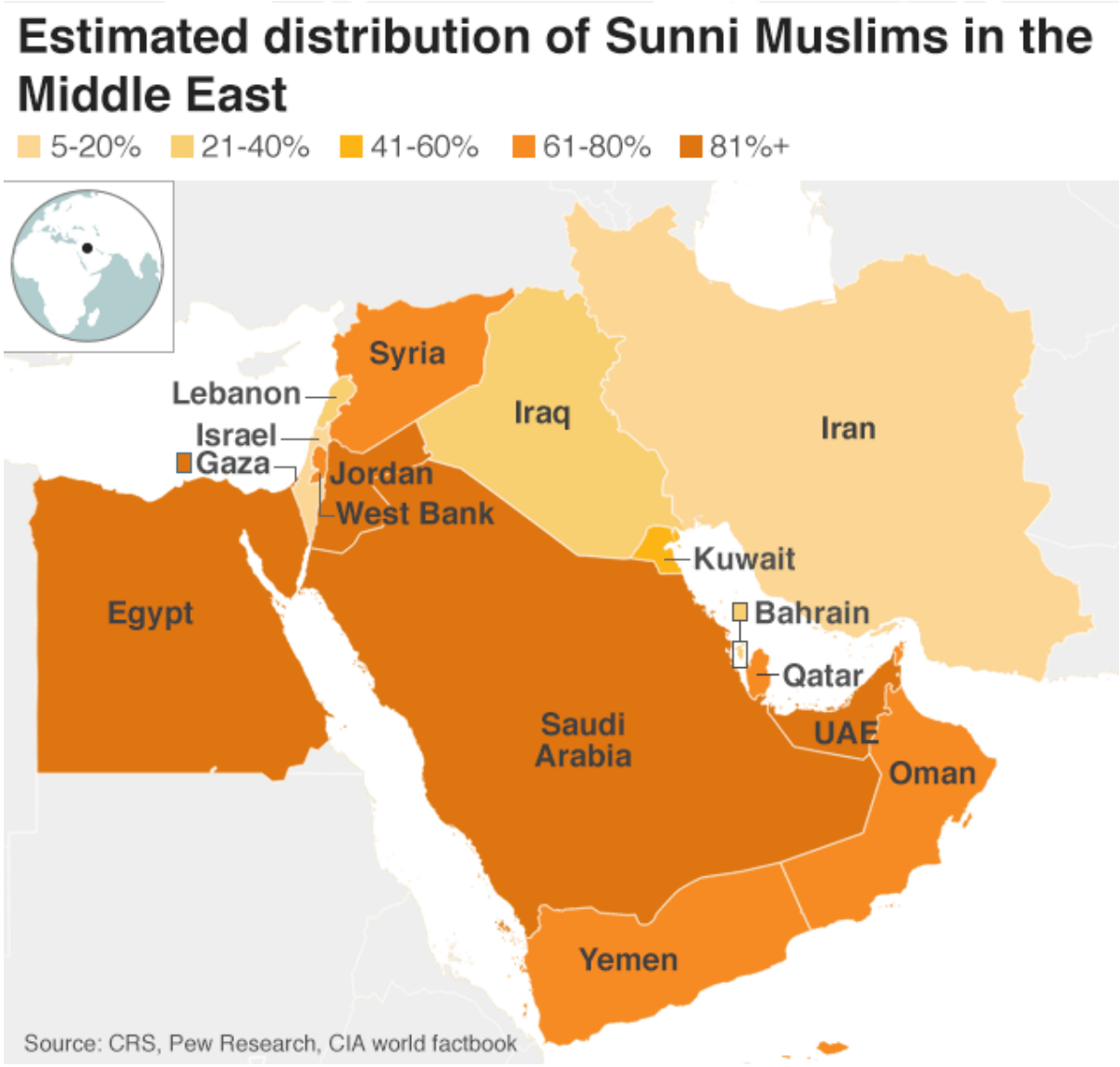
Estimated distribution of Sunni Muslims in the Middle East
5-20%
21-40%
41-60%
61-80%
81%+
Syria
Lebanon
Israel
Gaza
Jordan
West Bank
Iraq
Iran
Kuwait
Bahrain
Qatar
Egypt
Saudi Arabia
UAE
Oman
Yemen
Source: CRS, Pew Research, CIA world factbook

Estimated distribution of Shia Muslims in the Middle East
0-5%
5-20%
21-40%
41-60%
61-80%
81% +
Syria
Lebanon
Israel
Gaza
Jordan
West Bank
Iraq
Iran
Kuwait
Egypt
Bahrain
Qatar
Saudi Arabia
UAE
Oman
Yemen
Source: CRS, Pew Research, CIA world factbook

Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie
Studiecentrum voor Veiligheid en Defensie
Renaissancelaan 30
1000 Brussel